

УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
УНИВЕРСИТЕТСКОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО ИМ. СВ. КЛИМЕНТА ОХРИДСКОГО
ST. KLIMENT OHRIDSKI UNIVERSITY PRESS

2/2024

Съпоставително езикознание

Сопоставительное языкознание
Contrastive Linguistics

Съпоставително езикознание

СПИСАНИЕ НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
XLIX, 2024, № 2

СЪДЪРЖАНИЕ

СЪПОСТАВИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

- Жана Станчева – Термини с форма на изрази – слабост или необходимост в терминологията на европейския съюз (върху български, полски и английски езици материал) 5
- Izabela Kozera-Sławomirska – The status of redundant expressions in a comparative perspective 19

ДИСКУСИИ, ОБЗОРИ, НАУЧНИ СЪОБЩЕНИЯ

- Васил Стаменов – Категорията *рецептивност* в съвременния български език 37
- Антон Андреев – Усвояване на хоноративната система в езиковия репертоар на японски ученици между 6 и 12 години 51

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

- М. Стефанов. Номинализацията на предиката в сръбския и българския книжовен език от края на XIX и началото на XX век (Евелина Грозданова) 75

<i>К. Куцаров</i> . Българските лексемни класове и учението за частите на речта (Вера Маровска)	79
<i>Ю. Стоянова</i> . Проблеми на психолингвистиката (Андреана Ефтимова) . .	86
<i>И. Георгов</i> . Значение на детската лингвистика. Трудове на проф. д-р Иван Георгов по психолингвистика на развитието (Велка Попова)	91
<i>И. Ташева</i> . Медицинска хуманитаристика. Теми, термини, превод (Дария Карапеткова)	94
<i>Д. Денчева</i> . Фразеологизмите в съвременната българска поезия (Яна Сивилова)	97
<i>М. Йорданова, И. Саръиванова</i> (съст.) 70 години специалност „Тюркология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (Денислава Ковачева)	101

ГОДИШНИНИ

Боян Вълчев – 220 години от рождението на Христати Павлович-Дупничанин. Първите стъпки на българската граматическа мисъл	104
Владислав Миланов – Петър Берон – родоначалник на новобългарския книжовен език (По повод 225-годишнината от рождението на Петър Берон и 200-годишнината от отпечатването на „Рибен буквар“).	110
Цветана Ралева – Един дълъг живот, отдаден на науката. 120 години от рождението на проф. Николай Михайлович Дилевски	116
Десислава Димитрова – Вера Маровска на 70 години	123
Десислава Димитрова – Библиография на научните трудове на Вера Маровска	126
Славка Керемидчиева – Елена Каневска-Николова на 60 години	139
Славка Керемидчиева – Библиография на научните трудове на Елена Каневска-Николова	143

ХРОНИКА

Симеон Стефанов – Шестнадесети международни славистични четения <i>Памет и история в славянските езици и литератури</i> 30–31 май 2024 г.	152
Малина Стойчева, Валентина Стефанова – <i>Международна годишна конференция</i> на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките през 2024 г.	156

БИБЛИОГРАФИЯ

Ина Михайлова – Съдържание на годишнина XLIX (2024) на списание <i>Съпоставително езиковедие</i>	162
Изисквания за оформяне на ръкописите	166

СОДЕРЖАНИЕ

СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

- Жана Станчева – Термины с формой выражения – недостаток или необходимость в терминологии Европейского союза (на материале болгарского, польского и английского языков) 5
- Izabela Kozera-Sławomirska – The status of redundant expressions in a comparative perspective 19

ДИСКУССИИ, ОБЗОРЫ, НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ

- Васил Стаменов – Категория *рецептивности* в современном болгарском языке. 37
- Антон Андреев – Усвоение гонографической системы в языковом репертуаре японских школьников в возрасте от 6 до 12 лет. 51

РЕЦЕНЗИИ И АННОТАЦИИ

- М. Стефанов. Номинализация предиката в сербском и болгарском литературных языках конца XIX и начала XX века (Евелина Грозданова) 75
- К. Куцаров. Болгарские лексические классы и учение о частях речи (Вера Маровска) . . 79
- Ю. Стоянова. Проблемы психолингвистики (Андреана Ефтимова) 86
- И. Георгов. Значение детской лингвистики. Труды проф. д-ра Ивана Георгова по психолингвистике развития (Велка Попова) 91
- И. Ташева. Медицинская гуманитаристика. Темы, термины, перевод (Дария Карапеткова) 94
- Д. Денчева. Фразеологизмы в современной болгарской поэзии (Яна Сивилова) 97
- М. Йорданова, И. Сарышанова (сост.) 70 лет специальности „Тюркология“ в Софийском университете им. Св. Климента Охридского (Денислава Ковачева) 101

ГODOBЩИНЫ

- Боян Вылчев – 220 лет со дня рождения Христки Павловича - Дупничанина. Первые шаги болгарской грамматической мысли. 104
- Владислав Миланов – Петр Берон – родоначальник новоболгарского литературного языка (по поводу 225 годовщины со дня его рождения и 200-летия со дня выхода в свет Рыбного букваря) 110
- Цветана Ралева – Долгая жизнь, отданная науке. 120 лет со дня рождения проф. Николая Михайловича Дылевского 116
- Десислава Димитрова – Вере Маровской 70 години 123
- Десислава Димитрова – Библиография научных трудов Веры Маровской. 126
- Славка Керемидчиева – Елене Каневской-Николовой 60 лет 139
- Славка Керемидчиева – Библиография научных трудов Елены Каневской-Николовой 143

ХРОНИКА

- Симеон Стефанов – Шестнадцатые международные славистические чтения *Память и история в славянских языках и литературах*, 30–31 мая 2024 г. 152
- Малина Стойчева, Валентина Стефанова – *Международная ежегодная конференция* Института болгарского языка им. проф. Любомира Андрейчина Болгарской академии наук в 2024 г. 156

БИБЛИОГРАФИЯ

- Ина Михайлова – Содержание журнала *Сопоставительное языкознание* за XLIX (2024) год выхода в свет. 162
- Требования к оформлению рукописей 166

CONTENTS

CONTRASTIVE STUDIES

- Zhana Stancheva – Terms with an expression structure – a weakness or a necessity in the terminology of the European Union (on Bulgarian, Polish and English data) 5
- Izabela Kozera-Sławomirska – The status of redundant expressions in a comparative perspective. 19

DISCUSSIONS, REVIEWS AND ANNOUNCEMENTS

- Vasil Stamenov – The category *receptivity* in contemporary Bulgarian 37
- Anton Andreev – Acquisition of the honorific system in the linguistic repertoire of Japanese students between 6 and 12 years of age 51

REVIEWS AND ANNOTATIONS

- M. Stefanov. Nominalization of the predicate in Serbian and Bulgarian standard languages at the end of the XIX century and the beginning of the XX century (Evelina Grozdanova) 75
- K. Kucarov. Bulgarian lexeme classes and the studying of part of speech classes (Vera Marovska) 79
- Yu. Stoyanova. Problems of psycholinguistics (Andreana Eftimova) 86
- I. Georgov. The significance of child linguistics. The works of professor dr. Ivan Georgov on developmental psycholinguistics (Velka Popova) 91
- I. Tasheva. Medical humanities. Themes, terms, translation (Dariya Karapetkova) . 94
- D. Dencheva. Phraseological units in contemporary Bulgarian poetry (Yana Sivilova) . 97
- M. Yordanova, I. Saraivanova (eds.) 70 years of Turkic and Altaic Studies at Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Denislava Kovacheva) 101

ANNIVERSARIES

- Boian Vulchev – On the occasion of 220th anniversary since the birth of Hristaki Pavlovich-Dupchanin. The first steps of the Bulgarian grammatical thought 104
- Vladislav Milanov – Petar Beron – founder of the new Bulgarian literary language (On the occasion of the 225th anniversary of the release of the Fish Primer (Riben Bukvar) 110
- Tsvetana Raleva – A long life devoted to science. 120 years since the birth of Prof. Nikolay Mihailovich Dilevski. 116
- Desislava Dimitrova – Vera Marovska at 70 years of age 123
- Desislava Dimitrova – Bibliography of the works of Vera Marovska 126
- Slavka Keremidchieva – Elena Kanevska-Nikolova at 60 years of age 139
- Slavka Keremidchieva – Bibliography of the works of Elena Kanevska-Nikolova. . 143

EVENTS

- Simeon Stefanov – Sixteenth international Slavic readings. *Memory and history in Slavic languages and literatures*, 30–31 May 2024 152
- Malina Stoycheva, Valentina Stefanova – *International annual conference of the Institute for Bulgarian Language “Lubomir Andreychin” of the Bulgarian Academy of Sciences in 2024* 156

BIBLIOGRAPHY

- Ina Mihaylova – Contents of the issues of the journal *Contrastive Linguistics* XLIX for the year 2024 162
- Manuscript submission requirements 166

**ТЕРМИНИ С ФОРМА НА ИЗРАЗИ –
СЛАБОСТ ИЛИ НЕОБХОДИМОСТ В
ТЕРМИНОЛОГИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
(ВЪРХУ БЪЛГАРСКИ, ПОЛСКИ И АНГЛИЙСКИ
ЕЗИКОВ МАТЕРИАЛ)**

гл. ас. д-р Жана Станчева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Текстът разглежда структурна група термини, наречени от Мария Попова „термини с форма на изрази“ – сложни словосъчетания, които съдържат обособена причастна конструкция. Авторката ги приема за недостатък в терминологията и не ги дефинира, нито анализира. Целта на текста е, от една страна, да представи мнението и на други автори по въпроса и да предложи работно определение за структурната група. От друга страна, да отдели термини, отговарящи на тази дефиниция, в европейската правната терминология от сферата на здравеопазването и да ги съпостави в три езика – два славянски (българския и полския) и един неродствен, но служещ за източник на заемане (английския). Сравнението показва, че термините с форма на изрази са най-редки в изходния език, следователно наличието им в славянските е самостоятелен терминотворчески избор, а не резултат от копиране. Като отлика между родствените езици изпъква това, че в полския тези термини са по-чести и по-разнообразни, което показва по-добрата предразположеност към тях в полското терминотворчество.

В текста разглежда се структурна група терминов, наречени от Мария Попова „терминами с формой выражения“. Это сложные словосочетания, содержащие обособленную причастную конструкцию. Автор считает их недостатком в терминологии, не определяет их и не подвергает их анализу. Цель данного текста – с одной стороны, изложить мнение других авторов по данному вопросу и предложить рабочее определение этой структурной группы, а с другой стороны, выделить соответствующие этому определению термины в европейской юридической терминологии из области здравоохранения и сопоставить их в трех языках – двух славянских (болгарском и польском) и одном неродственном, но служащем источником заимствований (английском). Сопоставление показывает, что термины с формой выражения являются наиболее редкими в исходном языке, поэтому их наличие в славянском языке является самостоятельным терминотворческим выбором, а не результатом копирования. Как различие между родственными языками выявляется тот факт, что в польском языке

ети термини более частотни и разнообразни, что свидетельствует о большей предположенности к ним в польском терминоведении.

Ключови думи: термини с форма на изрази, обособени причастия, правна терминология на ЕС

Термините с форма на изрази често са пренебрегвани, целенасочено или не, от изследователите терминологи. Когато все пак станат обект на анализ, те неизменно са критикувани. Не са изключение и случаите, в които съществуването им като отделна група се отрича. Затова е редно да им бъде обърнато специално внимание.

Изследването има на първо място теоретична насоченост – цели да изясни какво представляват термините с форма на изрази и как се дефинират. Втората задача е практическа – да се открият и съпоставят конкретни примери за термини с форма на изрази, като за източник на ексцерпция служат правни текстове, засягащи здравеопазването на Европейския съюз (ЕС).

1. Термини в форма на изрази – определение, проучвания и разпространение

Пълният терминологичен анализ обхваща три равнища. На първото се отделят неологизми, неосемантизми и заемки в зависимост от източника на термина¹. На второ ниво описваме външната форма с оглед на словообразователната, лексикалнограматичната и формалносинтактичната (компонентна) структура на термините. На последното равнище – вътрешна форма – търсим номинационните признаци, на които отговарят компонентите от значението на термина (дефиницията) и значещите части от външната му форма². За целите на настоящото изследване важно е преди всичко второто ниво, тъй като в зависимост от компонентната структура на термините открояваме тези с форма на изрази.

1.1. М. Попова

Според класификацията на М. Попова от гледна точка на компонентната си структура термините се делят на 4 групи: 1. термини с форма на дума – съществително име; 2. термини с форма на дума – субстантивирана част на речта; 3. термини с форма на словосъчетание, които могат да имат за главен член съществително име или субстантивирана част на речта; 4. термини с форма на изрази (Popova 2012: 46, Popova 2017: 28–29).

¹ За видовете заемане в българската и полската здравна терминология на ЕС вж. напр. Станчева 2021.

² За вътрешна форма на здравна терминология на ЕС вж. напр. Станчева 2020.

На последната група авторката отделя най-малко внимание. Отбелязва, че се срещат „и в устната, и в писмената реч на езиците за специални цели, но не се смятат за подходящи“ (Ророва 2012: 46, Ророва 2017: 28–29) и препоръчва трансформирането им в словосъчетания. И в двата цитирани труда М. Попова посочва само 2 примера за такива термини и предлага как да бъдат заменени:

клас органични съединения, съдържащи карбоксилна група → *клас органични съединения с карбоксилна група*;

електропровод, свързващ отделни енергосистеми → *електропровод за свързване на отделни енергосистеми* (Ророва 2012: 47, Ророва 2017: 29).

Авторката не прилага дефиниция, нито допълнителни пояснения, но от примерите личи, че става дума за усложнени словосъчетания с обособена причастна конструкция. Целта на трансформацията очевидно е заместване на обособяването с подчинена предложна конструкция, без това непременно да води до по-кратка форма. Търсеният ефект обаче не е изрично описан. Допълнителна неяснота внася примерът, който авторката дава за термин словосъчетание с главен член субстантивирана част на речта: *главен преговарящ, заподозрян във финансови злоупотреби* (Ророва 2012: 46, Ророва 2017: 29). Тук отново виждаме обособен подчинен член, но вече със страдателно причастие. За този термин обаче не се предлага трансформация, следователно оценката за неговата форма е положителна или поне остава неясна. Създава се и впечатлението, че термини с обособено страдателно причастие не спадат към термините с форма на изрази.

В цитираните изследвания не откриваме други примери за термини с форма на изрази, както и с обособени причастия от какъвто и да било тип. Описвайки например формалносинтактичните техники за терминологична номинация, авторката изрично пише, че разглежда само словосъчетания (Ророва 2012: 385). Отделя съчинително и подчинително отношение между терминоелементите, при вторите разграничава предложни и безпредложни връзки, но термини с форма на изрази не се описват (Ророва 2012: 386–390). При типовете езикова вариантност на термините анализът отново се ограничава до словосъчетанията: „най-сложната според структурата си синтактична единица, която имам предвид, е словосъчетанието. Случаите с изречения, прости и сложни, както и с усложнени изрази, състоящи се от натрупвания на съчинително и подчинително свързани компоненти, оставям без внимание, понеже според застъпената от мен концепция не са подходящи за форма на термин“ (Ророва 2012: 598–599). Единствена препратка по темата е към текст на П. Кънчева, като този цитат присъства само в по-късния труд (Ророва 2017: 29).

1.2. П. Кънчева и анатомичната терминология

Въпросното изследване е посветено на българската анатомична терминология, а в отделна глава са разгледани отклоненията от езиковите норми (Kancheva 2009: 94). Като такива П. Кънчева определя терминологичните словосъчетания, които съдържат обособени определения със страдателни и деятелни причастия. Авторката не използва метатермина „термини с форма на изрази“, но се придържа към тезата на М. Попова, че са „несъвместими с общотерминологичните норми, както и с нормите на книжовния език“ (Kancheva 2009: 94). П. Кънчева посочва конкретни причини защо тази форма не е подходяща за термин: характерна е за простото изречение, не за словосъчетанието; интонационните промени и пунктуацията нарушават целостта на термина; допустима е само в дефиницията, не и във външната форма; не допринася за номинативната функция (Kancheva 2009: 94). Следователно авторката не приема тази усложнена форма за по-информативна. Предлага, подобно на М. Попова, възможни трансформации на обособената част в предложна конструкция: *мускул, смъкващ долната устна* → *мускул за смъкване на долната устна*; *мускул, изпразващ мехура* → *мускул за изпразване на мехура* (Kancheva 2009: 94). Вариантите без обособяване са малко по-дълги, т.е. със замяната не се цели съкращаване. Все пак обособяването на причастията е изрично отбелязано като характерна черта на този тип термини и примерите с деятелни и страдателни причастия са разгледани заедно.

1.3. Разпространение в други сфери

Термините с форма на изрази често отсъстват от терминологичните изследвания, което говори за тяхната различна застъпеност в отделните научни сфери. Например, анализирайки специализирания език на българското металознание, А. Христова не коментира нито един такъв пример (Hristova 1999). Не ги споменава и В. Георгиева при съпоставка на българска и английска военна терминология (Georgieva 2014).

1.4. И. Генов-Пухалева и европейската правна терминология

В европейския правен език обаче ситуацията е по-различна, а именно към него спадат примерите от нашия корпус. В своята монография, посветена на европейското право на околната среда, И. Генов-Пухалева анализира терминология от четири езика – българския, полския, английския и гръцкия³ и открива голямо разнообразие от термини с обособени причастни конструкции. В съответствие с теоретичните постановки на М. Попова още при първите разгледани примери с форма на изрази ав-

³ Гръцките термини няма да бъдат коментирани.

торката отбелязва, че тази структура се приема за недостатък и е добре да се трансформира в словосъчетание или сложна дума: *information held by a public authority* (англ.) – *informacje znajdujące się w posiadaniu organu władzy publicznej* (пол.) – *информация, съхранявана от публична власт* (бълг.) (Genev-Puhaleva 2015: 89–90). Авторката обаче не се наема да търси варианти, вероятно поради сравнително високата застъпеност на терминологични единици с такава структура и в четирите езика. Прави го само веднъж в монографията, като за термина *животни, отглеждани за добив на кожа* предлага опростяване в *кожодайни животни* или *животни за кожодобив*. С трансформацията тя цели новият термин „да отговаря на изискванията за краткост, без да се ощетява явността на основните номинационни признаци“ (Genev-Puhaleva 2015: 98). Следователно за основен недостатък на този тип термини тя приема тяхната дължина, отчитайки обаче по-високата им информативност (срв. противоположната позиция на П. Кънчева). Предложените варианти са двойно по-кратки – характеристика, която не се наблюдава при трансформациите у М. Попова и П. Кънчева.

Авторката не коментира процентно съотношение, но разглежда или поне отбелязва над 30 термина⁴ с форма на изрази в монографията си. Те имат и доста разнообразен състав: английските съдържат обособени сегашни и минали причастия, полските – деятелни и страдателни, българските – сегашни деятелни и страдателни причастия (подобно богатство липсва в нашия корпус). За разлика от П. Кънчева, И. Генеv-Пухалева използва приетия от М. Попова метатермин „термини с форма на изрази“, откриваме и следното структурно описание: усложнени изрази, съставени от опорно съществително име или именна група и подчинена конструкция, въведена с причастие (Genev-Puhaleva 2015: 124). Авторката не говори за обособяване, но изтъква постпозицията на причастията.

1.5. Опит за дефиниция

Уточнение следва да се направи и във връзка с позицията и функциите на причастията. Според П. Кънчева обособяването в структурата на термина е словоредно преустройство, което премества обособената част от обусловеното от синтактичната ѝ функция място (Kancheva 2009: 94). Това твърдение не намира обосновка в исторически план. Според И. Гугуланова, която разглежда причастията в славянски контекст, зависимата предикация или полупредикацията е примарната синтактична функция на причастията, докато атрибутивната им употреба като зависим член в именна група е вторична (Gugulanova 2005: 71). Постпозицията на причастните конструкции е предпочитана и улеснява обособяването им. Тя е тяхната неутрална позиция във всички славянски езици (Gugulanova 2005: 73).

⁴ От трите интересувачи ни езика.

Базирайки се на цитираните трудове, можем да приемем следната работна дефиниция за термини с форма на изрази като формалносинтактичен тип: многокомпонентни структури с главен член име или именна група и подчинен член – обособена причастна конструкция (деятелна или страдателна) в постпозиция. В практическата част на изследването търсим примери с такъв строеж в правната терминология на европейското здравеопазване.

2. Термини с форма на изрази в европейската здравна терминология

2.1. Правна терминология на ЕС

Европейското право е унифицирано за държавите членки, поради което обвързващите правни текстове (регламенти и директиви) се превеждат на всички официални езици на Съюза (24 на брой). Специфичното е, че терминологичната еквивалентност между езиковите версии се приема за пълна (Genev-Puhaleva 2015: 44–45) – нещо немислимо за всяка друга правна терминология. В настоящото изследване съпоставяме термини от три езика – българския, полския и английския. Включването на неродствения език има практическа обосновка – правните текстове на Съюза се изготвят първоначално на английски, а терминологичният лексикон в българския и полския е секундарен, съставен от преки, преводни или смесени заемки⁵. Материалът е екцерпиран от официалния портал за достъп до правото на ЕС⁶. За всяка тройка термини посочваме CELEX номер – индивидуален идентификатор на правния документ, в който те са дефинирани⁷. Запазваме оригиналното им изписване.

2.2. Термини с форма на изрази в трите съпоставяни езика

В нашия корпус откриваме само един случай, в който термините и в трите разглеждани езика отговарят на работната дефиниция за термини с форма на изрази:

	Англ.	Пол.	Бълг.
1	device <i>intended</i> ⁸ for clinical investigation ⁹	wyrób <i>przeznaczony do badań klinicznych</i>	изделие, <i>предназначено за клинични изпитвания</i>

⁵ Според нормите на Съюза тази секундарност по никакъв начин не отменя статуса им на официални, безалтернативни и обвързващи правни термини наравно с английските.

⁶ <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html>

⁷ Езикови единици, за които не е подадена правна дефиниция, т.е. не спадат към термините *sensu stricto*, не се анализират.

⁸ В удебелен шрифт даваме обособеното причастие в състава на термина.

⁹ CELEX номер 01990L0385-20071011

Формалносинтактичната структура съвпада изцяло в английския и българския – N+Pp+P+A+N, единствена разлика в полския е постпозицията на прилагателното *kliniczny* ‘клиничен’ – типичен словоред за полската терминология. Обособените причастия са еднотипни – минало в английския (*intended* ‘предназначен’), страдателни от свършен вид в славянските езици (*przeznaczony, przeznaczony*). Съвпадението в структурата говори за стремеж максимално точно да се предаде формата на изходния английски термин.

2.3. Термини с форма на изрази в два от съпоставяните езици

Само веднъж в корпуса откриваме и случай, при който в реда термини обособена причастна конструкция има само в английския. Причастието отново е минало – *derived* ‘извлечен’:

	Англ.	Пол.	Бълг.
2	<i>medicinal products derived from human blood or human plasma</i> ¹⁰	<i>(produkty lecznicze na bazie ludzkiej krwi i ludzkiego osocza)</i> ¹¹	<i>лекарствени продукти, производни от човешка кръв или плазма</i>

Полският термин е словосъчетание – подчиненият член е свързан предложно (със сложния предлог *na bazie* ‘на базата на’) и така обособяването е избегнато. Българският термин има много близка формално-синтактична структура до английската (макар да липсва дублиране на определението *човешки*). И в българския подчиненият член е обособена конструкция, но въведена с девербално прилагателно име – *производен*. Друга конструкция с обособено прилагателно липсва в корпуса ни, както и в цитираните изследвания по темата. Заради наличието на обособяване и постпозицията терминът може да се причисли към тези с форма на изрази. Дължината на термините в трите езика е почти еднаква, като е въпрос за допълнителен анализ дали тези с обособена конструкция са по-информативни.

Отново само в един ред термини с форма на изрази са тези в българския и полския, но не и в английския:

	Англ.	Пол.	Бълг.
3	<i>(custom-made device)</i> ¹²	<i>wyrób wykonany na zamówienie</i>	<i>изделие, изработено по поръчка</i>

¹⁰ 32001L0083

¹¹ Термините, които не са с форма на изрази, поставяме в скоби.

¹² 32017R0745

Английският термин е двусъставно словосъчетание със сложно прилагателно име, като една от словообразователните основи е минало причастие (*made* ‘направен’). Славянските термини този път имат идентична компонентна структура: N+Pp+P+N. Обособените причастия (*wykonany*, *изработен*) са страдателни от свършен вид, близки семантично с английското от композита. Обособяването вероятно е резултат от стремежа да се запази максимално структурата и значението на изходния английски термин. Композиция с причастие обаче не е характерна за славянското словообразуване. Така славянските термини са по-дълги, но не съдържат повече номинационни признаци.

2.4. Термини с форма на изрази в един от съпоставяните езици

Поредното изключение в корпуса е тройка термини, в която с форма на израз е само българският:

	Англ.	Пол.	Бълг.
4	(<i>tissue engineered product</i>) ¹³	(<i>produkt inżynierii tkankowej</i>)	продукт, получен чрез тъканно инженерство

Английският термин съдържа минало причастие (*engineered*), но в атрибутивна функция. Негово формално съответствие липсва в двата славянски езика: докато в английския лексемата *engineer* може да изпълнява както субстантивна, така и вербална функция чрез конверсия, в славянските отсъства десубстантивен глагол с основа *инженер*. Наличието на причастие в българския термин (*получен*) го сближава с английския, но за сметка на близо двойна дължина и усложнена структура. Българският термин все пак е най-информативен.

Всички останали термини с форма на изрази в корпуса са само от полския материал. Първо разглеждаме тези с обособени страдателни причастия:

	Англ.	Пол.	Бълг.
5	(<i>custom-made device</i>) ¹⁴	<i>wyrób wykonany na zamówienie</i>	(изготвено по поръчка изделие)
6	(<i>authorised auxiliary medicinal product</i>) ¹⁵	<i>potomniczy produkt leczniczy dopuszczony do obrotu</i>	(разрешен допълнителен лекарствен продукт)

¹³ 32007R1394

¹⁴ 01990L0385-20071011

¹⁵ 32014R0536

7	<i>(authorised investigational medicinal product)</i> ¹⁶	<i>badany produkt leczniczy dopuszczony do obrotu</i>	<i>(разрешен изпитван лекарствен продукт)</i>
8	<i>(package leaflet)</i> ¹⁷	<i>ulotka dołączona do opakowania</i>	<i>(листовка с упътване)</i>

Термините от ред 5 са от регламент от 2007 г. и в полския и английския съвпадат с тези от ред 3 от 2017 г. Различен тук е българският термин – той не съдържа обособена конструкция. Страдателно причастие все пак присъства (*изготвен*), но в атрибутивна функция. Така двата славянски термина имат еднаква дължина, компоненти и информативност, но само в полския има обособена конструкция (пол. N+Pp+P+N – бълг. Pp+P+N+N).

Термините от ред 6 и 7 са от един и същи регламент и имат сходна структура. На обособената конструкция в полския – *dopuszczony do obrotu* (‘разрешен за продажба’) в другите два езика отговарят атрибутивни причастия – минало в английския (*authorised* ‘оторизиран’) и страдателно от свършен вид в българския (*разрешен*). Това са поредни примери за придържане на българските термини към изходния английски, докато структурата в полския не е заета – обособената конструкция е оригинална, избрана от полските терминотворци като най-подходяща. В резултат полските термини имат допълнителен номинационен признак и са малко по-дълги.

Термините от ред 8 се различават помежду си по външна и вътрешна форма. Обособена конструкция има само в полския (свършено страдателно причастие *dołączony* ‘прикачен’), в другите два езика липсват причастия. Полският термин е най-дълъг, но и най-информативен.

Що се отнася до обособените деятелни причастия, такива откриваме само в полските термини, при това конструкцията е идентична (с разлика само в граматичното число) – *dotyczący bezpieczeństwa* (‘засягащ безопасността’):

	Англ.	Пол.	Бълг.
9	<i>(field safety corrective action)</i> ¹⁸	<i>zewnętrzne działanie korygujące dotyczące bezpieczeństwa</i>	<i>(коригиращо действие във връзка с безопасността)</i>
10	<i>(post-authorisation safety study)</i> ¹⁹	<i>badanie dotyczące bezpieczeństwa, przeprowadzane po udzieleniu pozwolenia</i>	<i>(проучвания за безвредност след получаване на разрешение)</i>

¹⁶ 32014R0536

¹⁷ 32001L0083

¹⁸ 32017R0746

¹⁹ 32001L0083

11	<i>(periodic safety update reports)</i> ²⁰	<i>okresowo aktualizowane sprawozdania dotyczące bezpieczeństwa</i>	<i>(периодични актуализирани доклади за безвредност)</i>
----	---	---	--

Полският термин от ред 9 съдържа дори 2 деятелни причастия, второто – в атрибутивна функция (*korygujący* ‘коригиращ’). Такова има и в българския термин (*коригиращ*). Специфичен е и полският термин от ред 10, в който има не едно, а две обособени причастия – второто е свършеното страдателно *przeprowadzony* ‘проведен’. Интересното е, че в българския термин от този ред няма дори атрибутивни причастия. В полския термин от ред 11 отново причастията са 2 – освен обособеното деятелно има и атрибутивно страдателно (*aktualizowany* ‘актуализиран’), като съответното присъства и в българския (*актуализиран*). И трите английски термина не съдържат причастия, т.е. наличието им в славянските термини не е резултат от структурно заемане, а обособяването отново е оригинален избор на полските терминотворци. По отношение на дължината, без съмнение и в трите реда тя е най-голяма в полския език.

Що се отнася до обособената конструкция с деятелно причастие (*dotyczący bezpieczeństwa* ‘засягащ безопасността’), в английския същият номинационен признак е изразен във формата със съществително в субстантивна или атрибутивна функция – *safety* ‘безопасност’; в българския – с предложни конструкции – *във връзка с безопасността, за безвредност*. Наличието на една и съща обособена конструкция в три полски термина, както и липсата на съответни причастия и в двата други езика, дава основание да я определим като лексикализирана, устойчива структура. Такива се използват широко в научния стил, срв. деятелни конструкции в българския: *низходяща интонация, входящ номер*; деепричастни в полския: *prawdę mówiąc, mając na uwadze* (Gugulanova 2005: 150, 158). Специфичното тук е, че се лексикализира обособена част, т.е. нормира се една усложнена структура, която в българската терминология се приема за недостатък и се избягва.

2.5. Бъдещи търсения

Описанието на компонентната структура на термините е само част от пълния терминологичен анализ. За да се оцени обективно и детайлно тяхната информативност, е нужен преглед на вътрешната форма с отделяне на номинационните признаци и съответните им мотивиращ и мотивиран признак. Конкретно при обособените причастни конструкции е интересно да се проследи кога те са формално и/ или синтактично обусловени,

²⁰ 32001L0083

като подобни търсения не са налични в други терминологични трудове. Такъв анализ обаче трябва да бъде обект на самостоятелно изследване.

Заклучение

Термините с форма на изрази не са обстойно проучени, нито дефинирани в българската терминология, но неизменно са критикувани. Като основен недостатък П. Кънчева изтъква неподходящата за външна форма на термин структура, която затруднява употребата, без да подобрява номинационните функции. По-различна е позицията на И. Генов-Пухалева, според която слабост е дължината им, но за сметка на по-висока информативност. Фактът, че тези термини се създават и налагат в европейската правна терминология обезсилва критиките за тяхната непригодност. Съпоставката им в три езика показва, че те често са по-дълги, което действително ги прави по-неудобни за употреба, но могат да съдържат повече номинационни признаци, което е несъмнено преимущество. Що се отнася до тяхното дефиниране, на база анализирания материал можем да разширим работното определение и да го представим така: усложнени словосъчетания с главен член – име (включително субстантивирана част на речта) или именна група и подчинен член – обособена конструкция в постпозиция, въведена с причастие или прилагателно име.

Термините с такава компонентна структура са втората по малобройност група в нашия корпус²¹ – представляват само 1% от английските, 2% от българските и цели 4,5% от полските примери²². Фактът, че са най-редки в изходния език, показва, че употребата им в славянските езици не е резултат от фразеологично заемане, а решение на терминотворците и следователно – присъща черта за съответната терминологична система. Прави впечатление, че тези термини са повече от два пъти по-чести в полския в сравнение с българския. Съпоставяйки употребата на причастия в състава на сложното изречение в двата езика, И. Гугуланова прави подобно наблюдение – българският език предпочита личните глаголни форми, а полският – причастните (Gugulanova 2005: 145). Показателно е и наличието на два типа обособени причастия в полския (деятелно и страдателно) при само един в другите два езика (минало и страдателно). Всичко това дава основание да твърдим, че обособяването е приет начин за терминообразуване в полския език, който заслужава внимание.

Макар и спорадично, откриваме случаи на по-нова форма на термин (българския от ред 3 и 5), в която предложна конструкция е заменена с

²¹ Корпусът включва 200 тройки термини.

²² Най-малобройни, но в друго процентно съотношение, са термините с форма на дума – субстантивирана част на речта.

обособена. Можем да разгледаме явлението като отваряне на българската терминология към този тип структура.

Съпоставката по компонентен строеж в трите езика сочи, че термините с форма на изрази обикновено са по-дълги от термините словосъчетания, но по-усложнената форма има потенциала да предава повече номинационни признаци. Както отбелязахме, прецизното съпоставяне на информативността на термините е задача на анализа на вътрешната форма, който остава извън целите на настоящото изследване.

Може ли да се отговори еднозначно на въпроса, дали термините с форма на изрази са слабост или необходимост за терминологията на ЕС? На този начален етап на проучване – по-скоро не. Факт е обаче, че въпреки критиките към тях, те намират приложение, а наличието им в славянските езици и особено в полския не е резултат от заемане, а оригинален избор на терминотворците. Макар и по-неудобни заради дължината си, те могат да бъдат по-информативни. Показателно е, че присъстват в една актуална и непрестанно развиваща и обогатяваща се терминология – тази на правото на ЕС, което е достатъчно основание да бъдат признати и изследвани.

Използвани съкращения:

Англ. – английски език

Бълг. – български език

Пол. – полски език

А – прилагателно име

N – съществително име

P – предлог

Pp – причастие

ЛИТЕРАТУРА:

- ГЕНЕВ-ПУХАЛЕВА, И. 2015. *Терминология на Европейския съюз. Съпоставка на българската, гръцката, полската и английската терминология на правото на околната среда*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, ISSN 0208-6336.
- ГЕОРГИЕВА, В. 2014. *Съпоставителна характеристика на българската и английската военна терминология (в областта на операциите по поддържане на мира)*. Автореферат на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“. София.
- ГУГУЛАНОВА, И. 2005. *Българските причастия и деепричастия в славянски контекст*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, ISBN 9540721849.
- КЪНЧЕВА, П. 2009. *Българската анатомична терминология днес*. София: APCO, ISBN: 9789549301526.
- ПОПОВА, М. 2012. *Теория на терминологията*. Велико Търново: Знак’94, ISBN 978-954-8305-25-9.
- ПОПОВА, М. 2017. *Приложно терминологично знание*. София: Авангард Прима, ISBN 978-619-160-755-6.

- СТАНЧЕВА, Ж. 2020. Терминология на Европейския съюз – какво (не)казват здравните термини (съпоставка в българския, полския и английския). – *Bulgarystyka – tradycje i przyszłości*. Poznań: PAN, 173–183, ISBN:978-83-63305-93-2.
- СТАНЧЕВА, Ж. 2021. Гостоприемството в европейската терминология – как българските и полските здравни термини приемат английския модел. – *Гостоприемството в полската и българската култура*. Велико Търново: Св. св. Кирил и Методий, 169–180, ISBN 978-619-208-287-1.
- ХРИСТОВА, А. 1999. Лингвистична характеристика на някои основни термини от металознанието. – *Въпроси на българската терминология*. София: Проф. Марин Дринов, 216–237, ISBN 954-430-576-9.

REFERENCES

- GENEV-PUHALEVA, I. 2015. *Terminologia na Evropeyskia sayuz. Sapostavka na balgarskata, gratskata, polskata i angliyskata terminologia na pravoto na okolnata sreda*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, ISSN 0208-6336.
- GEORGIEVA, V. 2014. *Sapostavitelna harakteristika na balgarskata i angliyskata voenna terminologia (v oblastta na operatsiite po poddarzhane na mira)*. Avtoreferat na disertatsia za prisazhdane na obrazovatelna i nauchna stepen „doktor”. Sofia.
- GUGULANOVA, I. 2005. *Balgarskite prichastia i deeprichastia v slavyanski kontekst*. Sofia: „Sv. Kliment Ohridski“, ISBN 9540721849.
- KANCHEVA, P. 2009. *Balgarskata anatomichna terminologia dnes*. Sofia: ARSO, ISBN: 9789549301526.
- POPOVA, M. 2012. *Teoria na terminologiyata*. Veliko Tarnovo: Znak'94, ISBN 978-954-8305-25-9.
- POPOVA, M. 2017. *Prilozhno terminoznanie*. Sofia: Avangard Prima, ISBN 978-619-160-755-6.
- STANCHEVA, Z. 2020. Terminologia na Evropeyskia sayuz – какво (не)казват здравните термини (sapostavka v balgarskia, polskia i angliyskia). – *Bulgarystyka – tradycje i przyszłości*. Poznań: PAN, 173–183, ISBN:978-83-63305-93-2.
- STANCHEVA, Zh. 2021. Gostopriemstvoto v evropeyskata terminologia – как balgarskite i polskite здравни термини приемат английския модел. – *Gostopriemstvoto v polskata i balgarskata kultura*. Veliko Tarnovo: Sv. sv. Kiril i Metodiy, 169–180, ISBN 978-619-208-287-1.
- HRISTOVA, Ad. 1999. Lingvistichna harakteristika na nyakoi osnovni termini ot metaloznaniето. – *Vaprosi na balgarskata terminologia*. Sofia: Prof. Marin Drinov, 216–237, ISBN 954-430-576-9.

**TERMS WITH AN EXPRESSION STRUCTURE –
A WEAKNESS OR A NECESSITY
IN THE TERMINOLOGY OF THE EUROPEAN UNION
(ON BULGARIAN, POLISH AND ENGLISH DATA)**

Assist. Prof. Zhana Stancheva, PhD
Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Sofia

This paper examines a structural group of terms, referred to by Maria Popova as „terms with an expression structure” – complex phrases that incorporate a detached participle. The author perceives them as a drawback in terminology and neither defines, nor analyses them. The aim of the text is, on the one hand, to present the opinions of other authors on the matter and to propose a working definition for the structural group. On the other hand, to isolate terms that correspond to this definition in European legal terminology within the field of healthcare and to compare them in three languages – two Slavic ones (Bulgarian and Polish) and one non-related, serving as a source of borrowing (English). The comparison shows that terms with an expression structure are the least frequent in the source language, indicating their independent terminological choice in the Slavic languages rather than a result of direct borrowing. A notable distinction among the related languages is that in Polish these terms are more frequent and diverse, highlighting a better predisposition towards them in Polish term creation.

Key words: terms with an expression structure, detached participles, legal terminology of the European Union

Assist. Prof. Jana Stancheva, PhD
ORCID ID:0000-0003-3029-3396
Web of Science Researcher ID: AIC-3858-2022
Faculty of Slavic studies
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Tzar Osvoboditel 15 blvd,1504 Sofia
e-mail: jana.stancheva@slav.uni-sofia.bg

THE STATUS OF REDUNDANT EXPRESSIONS IN A COMPARATIVE PERSPECTIVE

Adjunct Researcher Izabela Kozera-Sławomirska, PhD
Jagiellonian University

В настоящей статье рассматривается вопрос о семантических и прагматических аспектах функционирования плеонастических выражений. Вопрос о плеонастичности, понимаемой как речевая избыточность, недостаточно исследован лингвистами и по-прежнему является актуальной проблемой для современной лингвистики. Основная проблема — трудность сформулировать определение термина *плеоназм* и разграничить его с понятием *тавтология*. Другой важный вопрос — нормативная оценка плеоназмов. Феномен плеонастичности соотносится с проблемой размытости границ между семантикой и прагматикой. Сопоставление плеонастических конструкций векторного типа в различных индоевропейских языках указывает на существование общего коммуникативного обоснования указанного феномена.

This paper examines the question of semantic and pragmatic aspects of the functioning of pleonastic expressions. The question of pleonasticity understood as redundancy on the part of the sender has not been investigated sufficiently by linguists and is still an actual problem for contemporary linguistics. The basic problem is the difficulty of formulating the definition of the term *pleonasm* and differentiating it from the notion of *tautology*. Another important question is the normative valuation of pleonasms. The phenomenon of pleonasticity corresponds with the problem of blurriness of the borders between semantics and pragmatics. A contrastive analysis of pleonastic constructions of the vector type in various Indo-European languages indicates the existence of a general and communicative tendency for semantic redundancy.

Key words: pleonasm, pleonastic expression, redundancy, tautology, Polish, Russian, English

1. Pleonasm in Polish, English and Russian lexicographic sources

In the relevant literature there are two terms describing semantically extended expressions, namely *pleonasm* and *tautology*. They are often used interchangeably as synonymous notions (Małocha-Krupa 2003: 29). As far as Polish references are concerned, one can notice a visible ambiguity and lack of consistency when it comes to defining both of these terms (Małocha-Krupa 2003). The definitions are often too general, and not very precise, and it is

obvious that the same examples are given under various lexicographic entries. The same problem applies to foreign references. The tables 1–3 provide an overview of the definitions of the terms in Polish, English and Russian dictionaries. The most popular lexicographic sources in Polish academic discourse have been taken into account by A. Małocha-Krupa (2003) (cf.: Table 1). In English linguistics it is difficult to find definitions describing *pleonasm* and *tautology* as different notions or precisely defining their respective scope (cf.: Table 2). The same problem of defining the boundaries of both terms exists when it comes to the Russian references (cf.: Table 3).

Table 1. An overview of the definitions of the terms *pleonasm* and *tautology* in Polish lexicography

Polish lexicography	<i>Pleonasm</i>	<i>Tautology</i>
<i>Słownik ilustrowany języka polskiego</i> , M. Arct (ed.). t. I-II. Warszawa 1929.	„większa ilość wyrazów lub zdań, aniżeli potrzeba do określenia rzeczy, nagromadzenie jednoznacznych wyrazów, wada stylu przeciwna zwięzłości (pleonazm rozmyślnie użyty w stylu pięknym dodaje mu barwności, siły i dobitności)”;	„powtarzanie tych samych myśli innymi wyrazami”;
<i>Encyklopedyczny słownik wyrazów obcych</i> . W. Trzaska, L. Evert, J. Michalski (eds.). Warszawa 1939.	„figura retoryczna polegająca na nadmiarze słów określających jakieś pojęcie lub przedmiot”;	„zbyteczne powtarzanie tego samego innymi słowami, nadmiar słów użytych do wyrażenia tego samego pojęcia”;
<i>Słownik wyrazów obcych</i> . Z. Rysiewicz (ed.), Warszawa 1959.	„wyrażenie lub zwrot, w którym jakieś pojęcie jest określone [...] kilkoma bliskoznacznymi wyrazami”, np. <i>ciemny mrok</i> , <i>placzę i lzy przelewam</i> ;	„niepotrzebne powiedzenie drugi raz tego, co już w danej wypowiedzi było zawarte, np. <i>wyłączna sprzedaż tylko na bony</i> ”;
<i>Słownik terminologii językoznawczej</i> , Z. Gołąb, A. Heinz, K. Polański (eds.). Warszawa 1968.	„pleonastyczne jest wszystko, co nie wnosi nic nowego do znaczenia danego wyrażenia”;	No ”tautology” entry.
<i>Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych</i> , W. Kopaliński (ed.). Warszawa 1968.	„wyrażenie składające się z dwu albo więcej wyrazów (prawie) to samo znaczących”, np. <i>w tym samym rodzaju i gatunku, nadal pozostaje, obaj bliźniacy</i> ; por. <i>tautologia</i>	„niepotrzebne powtórzenie wyrazu, myśli zawartych już raz w danej wypowiedzi”; cf. <i>pleonazm</i>

<p>Słownik poprawnej polszczyzny, W. Doroszewski (ed.). Warszawa 1981.</p>	<p>„wyraz lub wyrażenie określone albo uzupełnione wyrazem bliskoznacznym lub równoznacznym”, np. <i>cichuteczka cisza, płaczę i lzy przelewam</i></p>	<p>“It appears only with a grammatical quantification”</p>
<p>Słownik terminów literackich, S. Sierotwiński (ed.). Warszawa 1986.</p>	<p>„figura, która polega na użyciu nadmiaru słów dla określenia przedmiotu, wyrazów synonimicznych, które nie mają wartości rzeczowej, nie wnoszą ani nowych szczegółów uzupełniających, ani zabarwienia uczuciowego”, np. <i>bojaźliwy tchórz</i>; por. <i>hendiadys</i> „figura polegająca na użyciu 2 rzeczowników lub czasowników wyrażających to samo pojęcie, połączonych spójnikiem <i>i</i>, np. <i>ojczyzna i kraj rodzimy, cieszył się i radował</i></p>	<p>see entry: <i>Pleonazm</i></p>
<p>Słownik terminów literackich, J. Sławiński (ed.). Warszawa 1988.</p>	<p>„zgrupowanie wyrazów lub zwrotów bliskoznacznym bądź synonimicznych, oceniane najczęściej jako usterka stylistyczna, choć mogące być celową amplifikacją i służyć stylistycznemu oraz znaczeniowemu wzbogaceniu tekstu”. Inne nazwy: <i>batologia, perissologia, tautologia</i> – nie zostały zdefiniowane;</p>	<p>see entry: <i>Pleonazm</i></p>
<p>Słownik współczesnego języka polskiego, B. Dunaj (ed.). t. II. Warszawa 1999.</p>	<p>„połączenie wyrazów znaczących to samo lub prawie to samo”, np. <i>masło maślane, wrócić z powrotem</i>;</p>	<p>„wyraz, powiedzenie powtarzające niepotrzebnie zawartą już w wypowiedzeniu treść”, np. <i>wrócić z powrotem</i>;</p>

Source: (Małocha-Krupa 2003: 29).

Table 2. An overview of the definitions of the terms *pleonasm* and *tautology* in English lexicography

English lexicography	<i>Pleonasm</i>	<i>Tautology</i>
<i>Longman Dictionary of Contemporary English. New Edition, Warszawa 1989.</i>	“the use of more words than are needed to express an idea”	“unnecessary repeating of the same idea in different words”
<i>The Oxford Dictionary of English Grammar, Oxford 1994.</i>	“the use of more words than are needed to give the sense”	“the saying of the same thing over again in different words (particularly as a fault in style)”
<i>Cambridge Advanced Learner’s Dictionary, 4th edition, Cambridge University Press 2013.</i>	“the use of more words than are needed to express a meaning, done either unintentionally or for emphasis”	“the use of two words or phrases that express the same meaning, in a way that is unnecessary and usually unintentional”
<i>Collins COBUILD Advanced Learner’s Dictionary 2014.</i>	“1. the use of more words than necessary or an instance of this, such as <i>a tiny little child</i> , 2. a word or phrase that is superfluous”	“(…) is the use of different words to say the same thing twice in the same statement. 'The money should be adequate enough' is an example of tautology”

Source: my own material.

Table 3. An overview of the definitions of the terms *pleonasm* and *tautology* in Russian lexicography

Russian lexicography	<i>Pleonasm</i>	<i>Tautology</i>
<p>Ахманова О.С., <i>Словарь лингвистических терминов</i>, Москва 1966.</p>	<p>1. Избыточность выражения как постоянное свойство языковой единицы, 2. Фигура речи, состоящая в накоплении синонимических выражений; ... стилистическая избыточность. Русск. Надо докончить, завершить, выполнить начатую работу. Плеоназм грамматический (...) Накопление синонимических грамматических средств. Русск. Та красивая, молодая женщина...</p>	<p>Неоправданная избыточность выражения; ср. <i>плеоназм</i>. Русск. прост. <i>самый наилучший, более красивее</i></p>
<p>Ожегов С.И., Шведова Н.Ю., Толковый словарь русского языка, Москва 1997.</p>	<p>„спец.оборот речи, в к-ром без надобности повторяются слова, частично или полностью совпадающие по значениям (напр., <i>человек двадцать людей</i>), или такие, в к-рых значение одного слова уже входит в состав другого (напр., <i>своя автобиография, патриот родины, коллега по работе</i>)”</p>	<p>„книжн. Повторение того же самого другими словами, не уточняющее смысла”</p>
<p>Крысин Л.П., Толковый словарь иноязычных слов, Москва 1998.</p>	<p>„Оборот речи, в котором повторяются слова, одинаковые или близкие по значению (напр., <i>патриот родины, приснилось во сне</i>). П. широко представлен в народной поэзии (<i>грусть-тоска, горе горькое, путь-дороженька</i>), часто используется как стилистический прием. Усиливающий смысл сказанного: <i>Но без страха, без боязни вышел Шенгис на битву</i> («Песнь о Гайавате», перевод И.А. Бунина (...))”</p>	<p>„1.лингв. Повторение того же самого другими словами, не уточняющее смысла и обычно являющееся речевой ошибкой, напр.: <i>мертвый труп, более длиннее</i>; 2.филос. В логике: логическая ошибка в определении понятия, состоящая в том, что определение подменяется изменением словесной формы определяемого понятия. напр.: <i>Круг – это геометрическая фигура круглой формы.</i>”</p>

<p>Кузнецов С.А. <i>Большой толковый словарь русского языка</i>, Санкт-Петербург 1998.</p>	<p>„Речевое излишество с точки зрения смысловой полноты высказывания, стилистической выразительности, выражающееся в скоплении близких или идентичных по значению слов (<i>сниться во сне, самый лучший, толпа людей, своя автобиография</i> и т.п.)“</p>	<p>„1. Повторение того же самого другими словами, не уточняющее смысла. 2. Лог. Суждение, в котором определяемый предмет определяется через самого себя.“</p>
<p>Ефремова Т.Ф. 2001, <i>Новый словарь русского языка</i>, Москва 2001.</p>	<p>„Оборот речи, содержащий однозначные, часто излишние слова (иногда применяющийся как стилистический приём для придания речи выразительности)“</p>	<p>1. Повторение одних и тех же или близких по значению слов без уточнения или изменения смысла, 2. Логическая ошибка в определении понятия, состоящая в том, что определяемый предмет определяется через самого себя“</p>
<p>Ушаков Д.Н. <i>Толковый словарь современного русского языка</i>, Москва 2005.</p>	<p>„Оборот речи, содержащий однозначные слова, выражения, напр.: <i>спор был долгий и продолжительный; я его расцеловал и облобызал; надо докончить, завершить, выполнить начатую работу</i>“</p>	<p>„1. Разновидность плеоназма – повторение того же самого другими словами, а потому излишнее (лит.), 2. В логике – суждение, в котором подлежащее тождественно со сказуемым (филос.)“</p>

Source: my own material.

An analysis of the above definitions allows us to indicate different scientific views on this problem. Comparing different approaches, English lexicographic sources (Table 2) are the least accurate and attribute both concepts to the general *redundancy* of expression, which corresponds to the statement: „A message is redundant if it contains such elements which contribute nothing to the information not already conveyed by the rest of the message” (Lehmann 2005: 120). This approach is also supported in English grammars. According to *The grammar of English grammars* (Brown 2004), *pleonasm* can be defined as the process of inserting superfluous words which are unnecessary to complete the structure or meaning of a sentence (Brown 2004: 1160), while *tautology* refers to the unacceptable repetition of the same ideas, words, or phrases by using diverse words (Brown 2004: 1160). Moreover, in tautological sentences, predicate and theme are equal (Dupriez 1991: 262–463).

The term *pleonasm* in Russian dictionaries is treated most often as a figure of speech (Akhmanova 1966) in which words with partly or fully coinciding meanings are unnecessarily repeated (Ozhegov & Shvedova 1997), or those where the meaning of a word is already part of another, while *tautology* is a synonymic repetition in different words without clarifying the meaning (Ozhegov & Shvedova 1997). However, Russian definitions focus on the functional aspect of *pleonasm*, which has obvious rhetorical and poetic impact, while *tautology* refers to the unacceptable repetition of the same ideas, words, or phrases by using diverse words. A similar approach is represented in some English scientific works, e.g. H. Fowler and D. Crystal state that pleonastic words are used for rhetorical impact and emphasis (Fowler & Crystal 2009: 440-441), such as: Eng. *I saw with my own eyes, I heard with my own ears*. *Pleonasm* is often not considered as a question of grammar, but of taste or style, for instance: Eng. *gather* or *gather together*, Eng. *the reason* or *the reason why* (Karama 2024: 61). This is why the status of pleonasm and tautology often depends on the stylistic interpretation.

In my opinion, the best way to differentiate between the terms is to apply a *syntactic criterion*, which was proffered by the Polish academic researchers D. Buttler, H. Kurkowska and H. Satkiewicz. According to *Kultura języka polskiego*, *pleonasm* is a construction, in which the subordinate word “unnecessarily repeats a part of the content of the superior word” (Ruszkowski 1995: 23), e.g. Pol.¹ *awansować wyżej* (to be promoted to a higher position)², Eng. *to return back*, Rus. *подниматься вверх* [podnimat’sya vverkh] (to raise up), Pol. *czworożony wilczur* (four-legged Alsatian), Eng. *resulting effect*, Pol. *ubogi żebrak* (poor beggar), Rus. *пожилой старик* [pozhiloy starik] (elderly old man), Eng. *mutual cooperation*, Pol. *wzajemna przyjaźń* (*mutual friendship*), Rus. *взаимно уважать друг друга* [vzaimno uvazhat’ drug druga] (mutually respect each other), while *tautology* is “a co-ordinate combination of words of identical meaning” (Ruszkowski 1995: 23), e.g. Pol. *legalnie i zgodnie z prawem* (legally and in accordance with law), Rus. *по праву и по закону* [po pravu i po zakonu] (legally and in accordance with the law), Eng. *in any shape or form*, Pol. *osobnie i osobiście* (personally and in person), Eng. *of any sort or kind*, Pol. *wystawy i ekspozycje* (exhibitions and expositions), Eng. *happy and joyful*, Eng. *each and every*.³ One should, however, admit that it is common to understand *tautology* as the constructions that repeat the same root morpheme, like “buttery butter”, which don’t fall under the heading of co-ordinate combinations. This approach is manifested primarily in studies based on Slavic languages (Matveeva 2003; Rozental’ & Telenkova 2003), e.g. Pol. *masło maślane* (buttery butter),

¹ Abbreviations used for examples from different languages: “Pol.” – Polish example, “Eng.” – English example, “Rus.” – Russian example, “Fr.” – French example, “Germ.” – German example, “late Lat.” – late Latin example.

² The translation of the Polish or Russian phrases is indicated in brackets.

³ Personal data.

Rus. горе горькое [gore gor'koe] (bitter grief), Rus. прыгнуть прыжок [prygnut' pryzhok] (to jump).⁴ The syntactic criterion is also supported in the contemporary prescriptive dictionaries of the Polish language (Jadacka 1995; Jadacka & Markowski 1999). A quite alternative differentiation is presented in *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* ed. by K. Polański, including the entries by Z. Saloni. He conceives of *pleonasm*s as constructions “including semantically redundant elements, mostly redundant, e.g. a couple of co-ordinate synonymous elements or a definition which is semantically implied by the defined element” (Polański 1993: 339). Understood in this way, the term *pleonasm* encompasses what the authors of *Kultura języka polskiego* subsume under pleonasm and tautologies. *Tautology* is defined as “sentences that do not contribute anything to the content of the utterance” (op. cit., 548), e.g. a sentence from *Kwiaty polskie* by J. Tuwim: Pol. *Rezeda pachnie – jak rezeda* (Reseda smells like reseda). This example might be classified by some researchers as the so-called seeming tautologies, like the sentences Eng. *business is business*, Pol. *pieniądz to pieniądz* (money is money) (Ruszkowski 1995: 23), Eng. *this woman is a woman*. However, the last given example comes from a poetic text and is conditioned by the specific purposes of the poetic text.

Defining word combinations as either pleonasm or tautologies is often a difficult task. Particularly troublesome are constructions that include a foreign language component, e.g. Pol. *kawalkada jeźdźców* (a motorcade of riders) (Fr. *cavalcade*, it. *cavalcata* ‘ride or a horse ride’), Rus. *ледяной айсберг* [ledyanoy aysberg] (Germ. *Eisberg* ‘a piece of freshwater ice’), Pol. *monumentalny pomnik* / Rus. *монументальный памятник* [monumental'nyu pamyatnik] (monumental statue) (late Lat. *monumentalis* ‘monumental’ from Lat. *monumentum*, *monimentum* ‘memento, monument’), Pol. *realna możliwość* (real possibility), Rus. *реальная действительность* [real'naya deystvitel'nost'] (real reality) (late Lat. *realis* ‘real, true’), Rus. *памятный сувенир* [pamyatnyu souvenir] (memorable souvenir). They contain a concealed reduplication as “the etymological meaning of the synchronically foreign element of a given language unit reveals the existence of repeated semes in a given syntagma” (Małocha-Krupa 2003: 82). A. Małocha-Krupa (Małocha-Krupa 2003) ascribes to the above-mentioned pleonasm an explicating pragmatic and communicative value. However, I.B. Golub (Golub 2008) defines them with the term “hidden tautology” (*скрытая тавтология* [skrytaya tautologiya] (Golub 2008:21), Some of these constructions should not be considered pleonastic because of semantic changes. For example, the word Pol. *monumentalny* / Rus. *монументальный* [monumental'nyu] in the 19 century took a figurative meaning: *monumental* means “striking in its size, grandiose”. Rus. *реальная действительность* [real'naya deystvitel'nost'] (real reality) can be contrasted with the *virtual reality*, so the word *real* is not superfluous here.

⁴ Personal data.

Because of the fact that *pleonasm* and *tautology* have been treated as interchangeable and have been variously delimited and delineated against each other, in this paper the term *pleonasm* will be used as the superordinate concept, while *tautology* as a special case of this phenomenon. In general, a *pleonastic expression* is a redundant combination of two constituents, which are in a superordinate-subordinate relation, and the subordinate element reiterates the meaning of the superordinate element, for example: Eng. *mutual cooperation*, Rus. *взаимное сотрудничество* [vzaimnoe sotrudnichestvo] (mutual cooperation), Eng. *to go on foot* / Rus. *идти пешком* [idti peshkom] / Pol. *iść pieszo*, Eng. *free gift*, Eng. *true fact* / Pol. *fakt autentyczny* (true fact). *Tautology* is a redundant combination of elements which are in coordinate syntactic relation, such as: Eng. *last will and testament*, Pol. *poprawa i polepszenie* (improvement and betterment), Eng. *breaking and entering*, Eng. *watching and observing*.⁵

2. Normative valuation of pleonasms

The high frequency of a given language phenomena, particularly when it is not in accordance with an arbitrarily accepted standard, should rather be “an inspiration for examining its functional background” (Szumska 1998: 447). Pleonasms as excessive constructions are the examples of *pragmatic redundancy* (redundancy on the part of the sender) which is an immanent feature of not only natural language, but also of homo loquens’ need for communication (Małocha-Krupa 2003: 25). The creations of human linguistic activity are analysed from the point of view of the achieved communication goal (Małocha-Krupa 2003: 25). Redundancy has the function of the “corrector of mistakes” – the more redundancy, the fewer mistakes in the content of the message (Jurkowski 1965: 47). The functionality of pragmatic redundancy – its inavoidability in communication – tends to be questioned when it comes to pleonasms (Małocha-Krupa 2003: 29). A pleonasm tends to be valued in two ways, “either as the effect of the creativity in manipulating the language measures, whose aim is e.g. amplification, or as an obviously objectionable stylistic clumsiness, e.g. Pol. *cofać się do tyłu* (Szumska 1998: 447) (*to retreat backwards*), Eng. *to return back*, Rus. *вернуться обратно* [vernut'sya obratno] (*to come back*)⁶. Meanwhile, a high frequency of such expressions both in literary and colloquial language implies that such constructions are useful in communication. The reason why many pleonasms and tautologies were created was the intention to emphasize, highlight the content expressed with the aim of eliminating misinterpretation important for the author’s ideas, e.g. Pol. *dobrze walory* (*good advantages*). Such expressions as Pol. *najprawdziwsza prawda* (*the truest truth*), Pol. *widzieć na własne oczy* / Eng. *to see with one’s own eyes*

⁵ Personal data.

⁶ My own examples.

/ Rus. *видеть собственными глазами* [videt' sobstvennymi glazami], Pol. *fakt autentyczny* / Eng. *true fact* can be considered as expressive amplifications which are acceptable if they occur in a casual conversation. Sometimes a social language habit decides that pleonasms and tautologies become accepted by linguists, e.g. Pol. *tylko i wyłącznie* (only and exclusively), Pol. *krótko i węzłowato* (short and to the point), Pol. *wejść po schodach na górę* (ascend the stairs upstairs), Rus. *подниматься вверх* [podnimat'sya vverkh], Pol. *zejść na dół* (descend the stairs downstairs), Rus. *спускаться вниз* [spuskat'sya vniz], Pol. *młoda dziewczyna* (young maid), rus. *молодая девушка* [molodaya devushka] (young maid), Pol. *stary dziadek* (old grandpa). However, it is a bit controversial to accept these constructions as normative because of their high frequency of usage only, as this leads to a false conclusion that a normative construction is a frequently used construction (Szumska 1998: 447).

3. Pleonasm – on the border between semantics and pragmatics

A discussion on pleonasms belongs to the eternal problem of the ambiguity of the borders between semantics and pragmatics. From the semantic point of view, a pleonasm is a syntagma whose elements are redundant when it comes to a code – as opposed to the syntagmas with no excessive information. Thanks to pragmatics one can take into consideration a so-called *functional criterion* (Ruszkowski 1995: 27). A. Małocha-Krupa (Małocha-Krupa 2003) ascribes to pleonasms the following pragmatic and communicative values: defining, emphasising and explicating and proves that semantic redundancy is not a stable value for a given syntagma, but is dependent on context. The seeming semantic surplus is justified by the necessity of increasing the precision of the utterance and it increases the probability of achieving the communicative goal. Under particular contextual conditions one can notice a partial reduction of pleonasticity. A pleonastic expression can paradoxically introduce additional content:

- Pol. *Przyszedłem do ciebie (I walked to you).* vs. *Przyszedłem do ciebie pieszo (I walked to you on foot);*

The first sentence communicates only that somebody arrived, whereas the second one emphasises that its author did not use any means of transport, although this information should have been included in the verb Pol. *przyjść (to walk)* (Ruszkowski 1995: 26). The Polish dictionary *Słownik poprawnej polszczyzny* accepts the phrase *iść pieszo (to walk on foot)*.

- Rus. *Человек 5 лет шел пешком от Севастополя до Владивостока* [Chelovek 5 let shel peshkom ot Sevastopolya do Vladivostoka] (A man walked on foot for 5 years from Sevastopol to Vladivostok);

The pleonasm Rus. *идти пешком* [idti peshkom] (to walk on foot) can also emphasize the physical feat of a person.

- Eng. *Anne rushed quickly to the street to tell the others;*

The meaning of the adverb *quickly* is not an obligatory formal component of a motion verb, but it's used to emphasize the dynamics of an action – it serves the narrative purposes of the statement.

Pleonastic verbal groups that duplicate the feature of quantity or multiplicity, like *odnowić* (to renovate), *powtórzyć* (to repeat), *przywrócić* (to restore) *znowu/ponownie/raz jeszcze* (again/once more/one more time) can refer to iterative actions. Some repeated expressions are used to show emphasis and intensification:

- Pol. *Wiele sklepów znowu wznowiło działalność* (Many shops have been reopened again);

This sentence will always be described as a pleonastic one. When a given activity is said for the first time, such a phrase is assumed to be a pleonastic construction, but each subsequent “resumption” connected with adverbial descriptions of quantification should be considered functional, introducing new information. A similar situation occurs when it comes to the construction: *two twins/both twins*.

- Pol. *Szło dwóch bliźniaków* (Two boy-twins walked);

This expression communicates not only the obvious number of agents, but most of all their male gender. One can interpret in the same way an utterance Pol. *Szli dwaj bliźniacy* (Two boy-twins walked, concerning boys) and Pol. *Szły dwie bliźniaczki* (Two girl-twins walked, concerning girls).

- Eng. *I do care about you*;

This pleonastic expression may be used for emphasis; technically “do” is not needed, but it can be used to emphasize that one does truly care.

- Rus. *Язык французов и латиноамериканцев наиболее экспрессивен, и жестикулируют они двумя руками.* [Yazyk frantsuzov i latinoamerikantsev naibolee ekspressiven, i zhestikuliruyut oni dvumya rukami] (The languages of the French and Latin Americans is the most expressive, and they gesture with both hands).

Neutralization of the redundancy of such constructions occurs when the pleonastic element is accompanied by an additional component (the attributive function of an expression *двумя руками*).

- Rus. *Выбор и цены приятно радуют!* [Vybor i tseny priyatno raduyut] (The selection and prices are pleasantly pleasing);

The use of pleonasm in advertising is motivated by their categorical tone. Using a pleonasm the advertiser can manipulate the consumer, forcing her/him to accept a desired point of view.

The above-mentioned constructions are redundant when it comes to the code, but not pragmatically. In other words, system pleonasticity (on the plane of *langue*) has its communicative justification, which means that it is no longer pleonasticity on the plane of *parole* (Szumska 2006: 157). D. Szumska presents examples, in which the excessive element has the function of an exponent of the referential value – either typifying or indefinite (Szumska 2006):

- Pol. *W małym miasteczku trudno o pracę* (*It is hard to find a job in a small town*) – „if it is a typical town, you can say that it is hard to find a job there and it would be true”
- Pol. *Jagoda pracuje w małym miasteczku* – „Jagoda works in a little town”

The author proves that when the above-mentioned contexts are subjected to the reduction test, they become unacceptable, or require a reinterpretation. The author notes that most of the nominal pleonastic groups are based on a so-called “ascribing its common attribute to a given thing”, e.g. *hot tea/coffee, sweet custard/jam*, cf.

- *Napij się gorącej herbaty* (*Drink hot tea*): “drink some tea, because it is hot” as an offer for someone who got cold vs. a neutral “*Drink tea*”.

Moreover, building a pleonastic construction may aim at achieving increased intensity of the feature, cf.

- *Czemu nie pijesz herbaty? Jeszcze gorąca* (*Why don't you drink the tea? It's still hot*), so it is „very hot/too hot to drink it”.

4. Research hypothesis

Apparently, the typical analysis of pleonasm is concentrated on the question whether they are normative or not and all the attempts to justify the existence of such constructions consist of proving their pragmatic usefulness, while the essence of this language phenomenon can be rooted deeper. Many Polish, English and Russian examples given in this paper coincide with each other, which means that the corresponding equivalents can be found in different languages. This allows us to suspect that pleonasm is one of the language universals. The essence of pleonasm lies in human cognition. The conceptualization follows from common human experience, from human perception of the surrounding world. The methodology of cognitive linguistics makes possible to notice the existence of universal semantic features that tend to be replicated in the systems of different languages (cf. Małocha-Krupa 2003, Zayts 2001). Some of these features were identified by A. Małocha-Krupa (Małocha-Krupa 2003) in her typology of Polish pleonasm (vector, quantitative, temporal and locative, extremizing, coexistential pleonasm etc.). Due to the limited volume of this paper, in the following part I will focus on the discussion of *vector pleonasm* using Polish, English and Russian as data, because they have a high frequency of occurrence in the languages discussed.

5. Vector pleonasm

Vector pleonasm mirror the space relations in two opposite forms: 1) vertical (UP–DOWN) and 2) horizontal (FRONT–BACK) – e.g.:

- 1) Pol. *obniżać się w dół, opadać w dół / do dołu (decrease down, fall down), opuszczać się w dół / na dół (lower down), piąć (się) ku górze / w górę / do góry (climb upstairs), pochylać się w dół (lean down), podrywać się do góry / w górę (stir up), podnosić (się) do góry / w górę (raise up), podrzucić w górę, podsadzić do góry, podskakiwać do góry / w górę, przeważyc w dół (outweigh down), spaść na dół / w dół (fall down), spuścić (się) w dół (drop down), stoczyć się w dół (roll down), unieść (się) do góry / w górę (raise up), upaść na dół (fall down), wchodzić na górę (ascend upstairs), wjeżdżać na górę (ascend up), wspinać się do góry / w górę (climb upstairs), wzbić (się) w górę (soar up), wzlecieć w górę / do góry (rise up), wznieść się ku górze / w górę / do góry (lift up), zbiec na dół (abscond down), zejść na dół / w dół (descend down), zjechać w dół / na dół (descend down), zlecieć z góry (fall down), zrzucić na dół (drop down), zsunąć się w dół (slide down), zwiesić w dół (hang down)* (Małocha-Krupa 2003: 152–158);
- 2) Pol. *cofnąć się do tyłu / tyłem /w tył (reverse backwards), wrócić (się) z powrotem (return back), wycofać się do tyłu (withdraw backwards), wysforować się do przodu (take the lead at the front), zawrócić z powrotem (return back)* (Małocha-Krupa 2003: 158–160).

It is interesting that the Polish language is not the only example as such pleonastic constructions are present in English, Russian and French languages as well.

- 3) Rus.: *падать вниз* (Solganik, Dronyaeva 2008: 113) [*padat' vniz*], *подниматься вверх* (Golub 2010: 92) [*podnimat'sya vverkh*], *подско-чить вверх* (Bylkova, Makhnitskaya 2009: 119) [*podskochit' vverkh*], *спускаться вниз* (Krapotina 1995: 147) [*spuskat'sya vniz*], *упасть вниз* (Rozenal', Golub 1996: 19) [*upast' vniz*]; eng.: *descend down* (Małocha-Krupa 2003: 95), *climb up* (op. cit.), *ascend up* (op. cit.); fr.: *descendre en bas* (op. cit.), *monter en haut* (op. cit.).
- 4) Rus.: *вернуться обратно* (Bylkova, Makhnitskaya 2009: 119) [*vernut'sya obratno*], *возвращаться обратно* (Solganik, Dronyaeva 2008: 116) [*vozvrashhat'sya obratno*], *отступить назад* (Bel'chikov 2008: 406) [*otstupit' nazad*], *повернуть назад* (Lyakhovetskaya 1985: 117) [*povernut' nazad*]; eng.: *to return back* (Małocha-Krupa 2003: 95), *revert back, recede back*; fr.: *reculer en arriere* (Małocha-Krupa 2003: 95).

The question arises – what is the ground for this phenomenon? What is the reason of such a similarity? The explanation is purely anthropocentric.

The perception of the world present in language is the picture of the world, which is seen, hierarchically ordered by the human conceptualizer, as a human is the one who is at the centre of this world, and categorisation of extralinguistic reality is relativised considering the human condition. Space, as a universal category has a human dimension, as the human being is the one who interprets spatial relations. Vector pleonasm encode physically truthful meaning, which is the movement in space and at the same time refer to spatial experience, which is fundamental for a human being (Małocha-Krupa 2003: 52). According to Cz. Lachur, a human perceiving space uses two “systems of orientation”. The first of them is included in the human body construction (differentiation between the upper and lower part of a body, the front and the back, the left and the right sides), thanks to which a man can differentiate the diversions in space. The second one, however, described as the “sensual” one, is the structure of our spatial concepts, “which is based on the differentiation of three directions: towards the head and towards the legs; following the sight “straight forward” and its extension backwards; following the line of the right and left hands stretched out in the frontal level”. According to the author, the two language systems are isomorphic. “Therefore, space is three-dimensional to us, and it is directly connected with our physical build. The three dimensions of space mirror the three dimensions of a human body” (Janowska 1999: 18). The iconic reflection of our spatial ideas at the level of form is the adverbial element of a vector pleonasm, which indicates the oppositions UP–DOWN, FRONT–BACK. The superordinate element of this construction is the verb of motion, which in the light of cognitive semantics profiles the elements of the scene’s layout, such as the characteristics of space and the direction of movement (Kubiszyn-Mędrala 2007: 4). In this way, in the pleonastic construction, both the verb and the adverb profile the same element of the scene’s layout, which is the direction of movement. This testifies to the conceptual closeness of the verb and the adverb, which, in accordance with the first Behaghel’s law⁷, also appear next to each other in the linguistic structure. The vector pleonasm as an overcoded construction is more distinct for a language user, as it reflects the essence of their spatial concepts better. The presence of vector pleonastic constructions in other languages suggests that there is a universal conceptualisation of space for Indo-European languages.

A detailed analysis of vector pleonastic constructions in various languages could have proved the existence of a general and communicative tendency for semantic redundancy or maybe they are indicative of transcultural language behaviours, which are similar when it comes to pragmatics and communica-

⁷ The first Behaghel’s law – one of the fundamental principles of *iconicity* states that what belongs together mentally, will also be placed close together within the syntactic structure.

tion (Małocha-Krupa 2003: 105). Cognitivists perceive the UP–DOWN model of space ordering as the one deeply rooted in the European tradition (Małocha-Krupa 2003: 52). Perhaps it is the reason why among vector pleonasm there are more vertical constructions and much fewer horizontal ones.

6. Conclusion

A pleonasm analysed without a syntagmatic context is an overcoded construction, whereas a pleonasm in context, including such pragmatic dimensions as: communicative goal, context, communicative competence of the interlocutors, acquires pragmatic and communicative value (Małocha-Krupa 2003: 105). Therefore, the pragmatic perspective helps to diminish the redundancy that exists in relation to the code and, subsequently, to reduce the negative meaning of the term *pleonasm* itself and to admit that under functionally justified conditions the phenomenon constitutes no deviation from the language standard.

The existence of pleonastic constructions in various languages, where similar semantic features are replicate within the constructions, suggests that there is a universal semantic and pragmatic tendency for creating redundant structures. Analysing pleonasticity from the perspective of cognitive semantics opens further research perspectives.

REFERENCES

- AARTS, B., S. CHALKER, E. WEINER 1994. *The Oxford Dictionary of English Grammar*. Oxford, ISBN-10. 0198612427.
- AKHMANOVA, O.S. 1966. *Slovar' lingvisticheskikh terminov*. Moskva, ISBN-10 5458521927.
- ARCT, M. 1929. *Słownik ilustrowany języka polskiego*. V. I–II. Warszawa.
- BEL'CHIKOV, Y.A. 2004. *Prakticheskaya stilistika sovremennogo russkogo yazyka*. Moskva, ISBN 5462007310.
- BROWN, G. 2008. *The grammar of English grammars*. Karl Hagen, ISBN-10 3375149794.
- BYLKOVA, S.V., YE.YU. MAKHNITSKAYA 2009. *Kul'tura rechi. Stilistika*. Moskva, ISBN 5457180972.
- BUTTLER, D., H. KURKOWSKA, H. SATKIEWICZ 1982. *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności leksykalnej (słownictwo rodzime)*. Warszawa, ISBN 8301064730.
- Cambridge Advanced Learner's Dictionary, 4th edition, Cambridge University Press, 2013, ISBN 3125401534.
- Collins Cobuild Advanced Learner's Dictionary, 2014, ISBN-10 9780007580583.
- DOROSZEWSKI, W. 1970. *O kulturę słowa. Poradnik językowy*. V. 1. ed. 3. Warszawa.
- DOROSZEWSKI, W. (ed.) 1981. *Słownik poprawnej polszczyzny*. Warszawa, ISBN 830103811X
- DUNAJ, B. (ed.) 1999. *Słownik współczesnego języka polskiego*. T. II. Warszawa, ISBN 8371560680.

- DUPRIEZ, B. 1991. *A dictionary of literary devices*. Canada: University of Toronto Press, ISBN 0802068030.
- EFREMOVA, T.F. 2001. *Novyy slovar' russkogo yazyka*, Moskva, ISBN 5200028566.
- GOŁĄB, Z., A. HEINZ, K. POLAŃSKI 1968. *Słownik terminologii językoznawczej*. Warszawa.
- GOLUB, I.B. 2008. *Stilistika russkogo yazyka*. Moskva, ISBN 5-8112-0858-8.
- GOLUB, I.B. 2010. *Stilistika russkogo yazyka*. Moskva, ISBN 978-5-8112-3972-6.
- KARAMA, H. 2024. Tautology and Pleonasm in Political Interviews: A Semantic Study, – *Journal of the College of Languages*, 59–84, P-ISSN: 2074-9279.
- JADACKA, H. 1995. Podstawowe pojęcia z zakresu kultury języka. In: Markowski, Andrzej (ed.). *Słownik poprawnej polszczyzny. Nie tylko dla młodzieży*. Warszawa, 398–480.
- JADACKA, H., A. Markowski 1999. Hasła problemowe. In: Markowski, Andrzej (ed.). *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*. Warszawa, 1613–1786.
- KOPALIŃSKI, Wł. 1968. *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Warszawa, ISBN: 8321407900.
- KRAPOTINA, T.G. 1995. Differentzial'nye priznaki tavitologizmov (Na materiale nazvanij gazetnykh statej). In: *Semantika leksicheskikh i grammaticeskikh edinitis*. Moskva, 44–150
- KRYSIN, L.P., 1998. *Tolkovyy slovar' inoyazychnykh slov*, Moskva, ISBN 5-200-02517-6.
- KUBISZYN-MĘDRALA, Z. 2007. Polskie bezprzedrostkowe czasowniki ruchu w perspektywie semantyki kognitywnej; <http://docplayer.pl/9925774-Polskie-bezprzedrostko-we-czasowniki-ruchu.html> [online: 16.06.2024].
- KUZNETSOV, S.A. 1998. *Bol'shoj tolkovyj slovar' russkogo yazyka*. Sankt-Peterburg, ISBN 978-5-7711-0015-9.
- LEHMANN, Ch. 2005. Pleonasm and hypercharacterisation. In: Booij, Geert & Marle, Jaap (ed.). *Yearbook of Morphology*, 119–154.
- Longman Dictionary of Contemporary English. New Edition*. Warszawa 1989, ISBN 83-01-09310-2.
- LYAKHOVETS KAYA, O.Ya. 1985. Osobennosti ispol'zovaniya pleonasticheskikh vyrazhenij v raznostrukturykh yazykakh. In: *Sopostavitel'no-semanticheskoe issledovanie germanskikh i slavyanskikh yazykov*. Moskva, 112–118.
- MAŁOCHA-KRUPA, A. 2003. *Słowa w lustrze. Pleonazm–Semantyka–Pragmatyka*. Wrocław, ISBN 83-229-2408-9.
- MATVEEVA T.V. 2003. *Uchebnyy slovar' : russkiy yazyk, kul'tura rechi, stilistika, ritorika*. Moskva, ISBN 978-5-89349-381-8.
- OZHEGOV, S.I., N.YU. SHVEDOVA 1997. *Tolkovyy slovar' russkogo yazyka*. Moskva, ISBN 589285003X.
- POLAŃSKI, K. (ed.) 1993. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław, ISBN 8304044455.
- ROZENTAL', D.E., I.B. GOLUB 1996. *Sekrety stilistiki. Pravila khoroshey rechi*. Moskva, ISBN 5-7836-0013-X.
- ROZENTAL', D.E., M.A. TELENKOVA 2003. *Spravochnik po russkomu yazyku. Slovar' lingvisticheskikh terminov*. Moskva, ISBN 978-5-94666-459-2.
- RUSZKOWSKI, M. 1995. Zastosowanie kryterium funkcjonalnego w normatywnym wartościowaniu pleonazmów i tautologii. – *Poradnik Językowy*, Z. 9–10, 1995, 22–28.
- RYSIEWICZ, Z. (ed.) 1959. *Słownik wyrazów obcych*. Warszawa.

- SIEROTWIŃSKI, St. 1986. *Słownik terminów literackich*. Warszawa, ISBN 83-04-01914-0.
- SŁAWIŃSKI, Janusz (ed.) 1988. *Słownik terminów literackich*. Warszawa, ISBN 97888304049673.
- SOLGANIK, G.Ya., T.S. DRONYAEVA 2008. *Stilistika sovremennogo russkogo yazyka i kul'tura rechi*. Moskva, ISBN 978-5-7695-9127-3.
- SZUMSKA, D. 1998. Nadmiar czy umiar? Refleksje nad redundancją pleonastyczną. – *Prace Filologiczne*, XLIII, 445–453.
- TRZASKA, Wł., L. EVERT, J. MICHALSKI 1939. *Encyklopedyczny słownik wyrazów obcych*. Warszawa.
- URBAŃCZYK, St. (ed.) 1991. *Encyklopedia języka polskiego*. ed. 2. Wrocław.
- USHAKOV, D.N. 2005. *Tolkovyy slovar' sovremennogo russkogo yazyka*. Moskva, ISBN 5-93383-017-8.
- ZAYTS, O.A. 2001. *Semantika i pragmatika tautologii i pleonazmov*. Sankt-Peterburg.

ЛИТЕРАТУРА

- АХМАНОВА, О. С. 1966. *Словарь лингвистических терминов*. Москва ISBN-10 5458521927.
- БЕЛЬЧИКОВ, Ю. А. 2008. *Практическая стилистика современного русского языка*. Москва, ISBN 5462007310.
- БЫЛКОВА, СВ. В., Е. Ю. МАХНИЦКАЯ 2009. *Культура речи. Стилистика*. Москва, ISBN 5457180972.
- ГОЛУБ, И. Б. 2008. *Стилистика русского языка*. Москва, ISBN 5-8112-0858-8.
- ГОЛУБ, И. Б. 2010. *Стилистика русского языка*. Москва, ISBN 978-5-8112-3972-6.
- ЕФРЕМОВА, Т.Ф. 2001. *Новый словарь русского языка*, Москва, ISBN 5200028566.
- ЗАЙЦ, О.А. 2001. *Семантика и прагматика тавтологий и плеоназмов*. Санкт-Петербург.
- КРАПОТИНА, Т.Г. 1995. Дифференциальные признаки тавтологизмов (На материале названий газетных статей). В: *Семантика лексических и грамматических единиц*. Москва, 44–150.
- КРЫСИН, Л.П. 1998. *Толковый словарь иноязычных слов*, Москва, ISBN 5-200-02517-6.
- КУЗНЕЦОВ, С.А. 1998. *Большой толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург.
- ЛЯХОВЕЦКАЯ, О.Я. 1985. Особенности использования плеонастических выражений в разноструктурных языках. В: *Сопоставительно-семантическое исследование германских и славянских языков*. Москва, 112–118.
- МАТВЕЕВА Т.В. 2003. *Учебный словарь: русский язык, культура речи, стилистика, риторика*. Москва, ISBN 978-5-89349-381-8.
- ОЖЕГОВ, С.И., Н.Ю. ШВЕДОВА 1997. *Толковый словарь русского языка*. Москва, ISBN 589285003X.
- РОЗЕНТАЛЬ, Д.Э., И.Б. ГОЛУБ 1996. *Секреты стилистики. Правила хорошей речи*. Москва, ISBN 5-7836-0013-X.
- РОЗЕНТАЛЬ, Д.Э., М.А. Теленкова 2003. *Справочник по русскому языку. Словарь лингвистических терминов*. Москва, ISBN 978-5-94666-459-2.
- СОЛГАНИК, Г.Я., Т.С. ДРОНЯЕВА 2008. *Стилистика современного русского языка и культура речи*. Москва, ISBN 978-5-7695-9127-3.
- УШАКОВ, Д.Н. 2005. *Толковый словарь современного русского языка*. Москва, ISBN 5-93383-017-8.

СТАТУС НА РЕДУНТАНТНИТЕ ИЗРАЗИ В СЪПОСТАВИТЕЛЕН ПЛАН

гл. ас. д-р Изабела Козера-Славомирска
Ягелонски университет

В статията се разглеждат семантичните и прагматичните аспекти на функционирането на плеонастичните изрази. Въпросът за плеонастичността, разбирана като излишък на речта, не е достатъчно проучен от лингвистите и продължава да бъде актуален за съвременната лингвистика. Основният проблем се състои в трудността да се формулира дефиниция на термина плеоназъм и това понятие да се разграничи от понятието тавтология. Друг важен въпрос е нормативната оценка на плеоназмите. Явлението плеонастичност е свързано с размиването на границите между семантика и прагматика. Плеоназмите и тавтологиите представляват системна редундантност, т.е. излишък по отношение на *langue*, но по отношение на *parole* редупликацията на семантичните характеристики не е толкова очевидна. От съществено значение е неутрализацията на плеонастичните и тавтологичните отношения в определени контекстуални условия. Функционалният критерий обяснява прехода на плеонастичните изрази към категорията на конструкциите, допустими в речта. Плеоназмите дублират семи, които са общи за много езици, затова сравнението на тези конструкции върху богат езиков материал поражда хипотеза за универсалността на разглежданото явление. Съпоставят се плеонастични конструкции от векторен тип в различни индоевропейски езици.

Ключови думи: плеоназъм, плеонастични изрази, редундантност, тавтология, полски, руски, английски

Adjunct Researcher Izabela Kozera-Sławomirska, PhD

ORCID: 0000-0001-6852-4132

Department of Russian Linguistics

Institute of Eastern Slavonic Studies

Jagiellonian University

Gołębia 24, 31-007 Cracow, Poland

e-mail: izabela.kozera@uj.edu.pl

КАТЕГОРИЯТА РЕЦЕПТИВНОСТ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

ас. д-р Васил Стаменов

ПУ „Паисий Хилендарски“, Филиал „Любен Каравелов“

В статията е направен кратък преглед на различни концепции, свързани с мястото на граматикализираното значение свидетелственост в морфологичната система на съвременния български език. Зачитава се тезата, че всички свидетелски и несвидетелски глаголни форми могат да бъдат обединени в рамките на двучленната морфологична категория *рецептивност*, основаваща се на формално-семантичната опозиция свидетелственост : несвидетелственост (с главно значение на немаркирания член дистанцираност).

В статията е направен кратък обзор на различни понятия, свързани с мястото на граматикализираното значение свидетелственост в морфологичната система на съвременния български език. Зачитава се тезата, че всички свидетелски и несвидетелски глаголни форми могат да бъдат обединени в рамките на двучленната морфологична категория *рецептивност*, основаваща се на формално-семантичната опозиция свидетелственост : несвидетелственост (с главно значение на немаркирания член дистанцираност).

Ключови думи: свидетелственост, морфологична категория, рецептивност

Обект на изследване в настоящата статия е морфологичната категория *рецептивност*, а предмет – свидетелските граматични образувания. Като маркирани с признака свидетелственост разглеждаме глаголните форми, съдържащи флексията *-x/-ше*¹ (Aleksandrov 1987; Schaur 1989; Kutsarov, I. 2007 и др.). Всички форми, които не притежават морфемата *-x/-ше*, са несвидетелски (Kutsarov, I. 2013: 18). Придържаме се към следното определение за морфологична категория: „система от противопоставени един на друг редове морфологични форми /в рамките на определена част на речта/ с еднородно съдържание“ (Bondarko, цит. по Kutsarov, I. 1985: 12)².

¹ Споделяме тезата на В. Станков, че от съвременна гледна точка *-ше* е цяла флексия, аломорф на свидетелската морфема *-x-* (Stankov 2009: 12).

² Останалите термини, използвани в текста, следват тълкуването, представено от И. Кутсаров (Kutsarov 2007).

Основната цел на изследването е да представи модел на морфологична категория, включваща всички свидетелски и несвидетелски глаголни форми в съвременния български език.

В българското езикознание не съществува единство по въпроса дали свидетелствеността е граматикализирано значение, който е неговият формален показател; дали то би могло да бъде част от определена морфологична категория. Поради ограничения в обема на изложението тук само ще отбележим, че през епохата на Възраждането е доловена свидетелската семантика при аориста и имперфекта, но твърдението, че свидетелското отношение на говорещия към съобщавания факт се изразява чрез специализирана флексия, е формулирано много по-късно. В издадените през периода 1936–1944 г. научни граматики е отделено внимание на глаголните форми, които се използват предимно в свидетелски контекст, но отношението на изследователите към перфекта и други грамемите, разглеждани традиционно като част от морфологичната категория време, е нееднозначно. Формите за сегашно резултативно време понякога се определят като свидетелски, защото могат да се употребяват при предаването на засвидетелствани от говорещото лице факти. Според нас в случая се наблюдава неутрализация между значенията свидетелственост и несвидетелственост, а мястото на перфектните форми е сред несвидетелските граматични образувания.

Наличието на граматични свидетелски форми предполага обособяването на грамема, в която те да бъдат обединени. Преди да се спрем на съвременните изследвания по проблема, бихме искали да отбележим, че в края на деветнадесети век Ю. Трифонов публикува рецензия, посветена на част от издадените школки граматики (Trifonov 1896). В нея той въвежда термините „възприето“ и „невъзприето“ време, които – ако изхождаме от разбиранията на самия автор, всъщност означават противопоставяне по признаците свидетелственост : несвидетелственост: „Нашият език има за изяв. наклон. само 4 минали времена, но всяко от тях може да има по 2 форми – една за предаване случки, на които говорителят е свидетел, и друга за случки, които той предава по слух; първата форма можем да наречем *възприето*, а втората – *невъзприето* време (Trifonov 1896: 317). Предложеният от К. Чакърова термин *рецептивност* (Chakarova 2019, ръкопис) е близък до значението на термина *възприето време*, използван от Ю. Трифонов, и е подходящ за назоваването на морфологичната категория, обхващаща всички свидетелски граматични образувания.

Концепцията на В. Станков свидетелствеността да бъде описана в рамките на немаркираната грамема индикатив не позволява към групата на свидетелските форми да се отнесат субективно-модалната грамема

кондиционал³ и относителните аналитични императивни граматични образувания⁴, съдържащи морфемата *-x/-ше* (Stankov 1967). Х. Арънсон представя конфирмативната семантика, с която според него са маркирани аористът и имперфектът, в рамките на немаркираната непреизказност (Aronson 1967). Й. Пенчев отделя в групата на непреизказните граматични образувания свидетелските форми на аориста, имперфекта, футурум претерити и футурум екзактум претерити (вж. Penchev 1967). Подходът и на тримата автори обаче изисква да се потърси отговор на теоретичния въпрос дали значение, което съществува вътре в определена грамема, се противопоставя единствено на формите, които са част от нея. Имаме предвид това, че в българския език съществуват непреизказни свидетелски и непреизказни несвидетелски форми, но извън рамките на непреизказността функционира ренаративът, който никога не се съчетава със свидетелската флексия *-x/-ше*.

А. В. Бондарко отбелязва, че задължително условие за съществуването на морфологична категория е „наличието на противопоставени един на друг редове морфологични форми“ (Bondarko 1976: 12). Основният аргумент, който И. Куцаров привежда, за да подкрепи хипотезата, че в съвременния български език е оправдано обособяването на двучленна морфологична категория, основана на опозицията свидетелственост : несвидетелственост, е свързан именно със съществуването на два реда форми, единият от които е представен от граматични образувания, съдържащи *-x/-ше*, а другият не притежава свидетелски маркер (Kutsarov, I. 2017a: 49).

Предложението за обособяване на двучленна морфологична категория *очевидност*⁵ се отличава съществено от концепциите, според които грамемата свидетелственост е част от многочленна морфологична категория. В модела на Е. И. Дьомина, представящ тричленната категория *степен на очевидност на информацията*, или *evidential*, значението свидетелственост се разглежда като немаркирана грамема. Тъй като в настоящия текст сме приели да следваме различна теза, не можем да се солидаризираме с

³ Формите за условно наклонение могат да се приемат за свидетелски, ако свидетелствеността се разбира по-широко: не само като засвидетелстване на действие или резултат от действие, но и като възможност за изразяване на свидетелско отношение към действие, зависещо от изпълнението на определено условие: *Бяха отишли в Париж*.

⁴ С помощта на относителните императивни форми говорещото лице се представя като очевидец на действие или резултат от действие, което е силно желано, но е невъзможно да бъде реализирано: *Да бяха дошли, Нека да бяха успели, Дано успееше* и др.

⁵ Тук използваме термина на И. Куцаров, защото представяме различните гледни точки, свързани с мястото на граматикализираното значение свидетелственост в морфологичната система на езика. Нашето мнение е, че названието на определена морфологична категория трябва да е родово спрямо грамемите, които я изграждат. Затова приемаме термина *рецептивност* на К. Чакърва.

това решение. Изхождайки от предпоставката, според която в съвременния български език не съществува несвидетелска флексия, смятаме, че значението свидетелственост трябва да се приеме за маркирано. Според Е. И. Дьомина, Г. Герджиков и Р. Ницолова от първоначалната опозиция между значенията свидетелственост и несвидетелственост по-късно са се обособили ренаративът и конклузивът⁶, но от две опозитивни значения едното винаги притежава формален показател. Р. Ницолова отбелязва, че „[п]оради определената локализация на действието в плана на миналото аористът (и имперфектът) започват да обозначават свидетелски действия, а перфектът, интервалът на който включва в себе си момента на речта, става немаркиран по признака засвидетелстваност и много често започва да обозначава несвидетелски действия“ (Nitsolova 2020: 272). Ако значението несвидетелственост е било немаркирано в езиковата система, би следвало днес да се признае съществуването на свидетелска флексия, която да изразява противоположното значение (засвидетелстваност), но според Р. Ницолова в категорията евиденциалност немаркиран член е грамемата индикатив, която обхваща и формите от аористно-имперфектен тип (вж. Nitsolova 2008).

В модела на А. Александров свидетелските форми са представени като част от грамемата удостоверителен модус. Авторът посочва като техен формален показател морфемата *-х-/-и-* (Aleksandrov 1987). Причината да не споделяме концепцията за участието на грамемата свидетелственост заедно с преизказните, умозаключителните и усилено преизказните форми⁷ в една морфологична категория е, че следваме принципа, според който морфологичните хиперкатегории „са излишество в описанието на граматичния строеж на езика“ (Kutsarov, I. 2017b: 57). Смятаме обаче, че предложеният от А. Александров модел, включващ всички форми, с помощта на които може да се изгради свързан разказ: неутралноизказни, свидетелски, преизказни, умозаключителни, би могъл да се приеме за текстова категория. Р. Ницолова отбелязва, че категорията *evidential* в широк смисъл е текстова категория (Nitsolova 2008: 336), но в нея свидетелските и неутралноизказните форми са обединени в рамките на грамемата индикатив. Тяхното разделяне ни се струва оправдано, тъй като приемаме наличието на четири разказвателни плана в сферата на миналото: преизказен, умозаключителен, неутрален и свидетелски, които дават: „възможност на повествователя да избира между една или друга наративна стра-

⁶ В модела на Г. Герджиков за модусите на изказването и в концепцията на Р. Ницолова за граматичната категория евиденциалност като четвърта грамема е представен дубитативът (Gerdzhirov 1977; Nitsolova 2008).

⁷ Формите от типа *щял бил да пише* се определят нееднозначно от отделните изследователи: усилено преизказни или емфатични (Л. Андрейчин), преизказни форми на умозаключителното наклонение (И. Куцаров), дубитативни форми (Г. Герджиков, Р. Ницолова, К. Алексова).

тегия, да редува различните комплекси, а оттам и да постигне максимално въздействие върху реципиента“ (Chakarova 2008: 2).

В следващите абзаци ще разгледаме накратко концепциите на В. Маровска за триграмемна морфологична категория таксис (Marovska 2013), на К. Куцаров за тричленна морфологична категория вид на изказването/осведоменост на говорещото лице (Kutsarov, K. 2022) и на С. Стойчев за самостоятелната категория евиденция на глаголното действие (Stojchev 2019). Прави впечатление, че предложените модели не включват всички форми на българския глагол в морфологична категория, основана на противопоставянето по признаците свидетелственост : несвидетелственост. Подходът на отделните изследователи е следствие от теоретичните принципи, към които се придържат. В. Маровска и С. Стойчев не разглеждат ренаратива като привативно или еквиполентно противопоставена на свидетелствеността грамема. В. Маровска, следвайки теорията за референцията, уточнява, че действията могат да се реферират по два начина: от свидетелска или дистантна позиция, докато при преизказването се наблюдава само препредаване на информацията. Затова авторката разглежда преизказните граматични образувания като част от морфологичната категория вид на изказването, но не ги включва в категорията таксис (Marovska 2013: 247), макар че според редица изследователи те също са относителни⁸. Ние се придържаме към становището на И. Куцаров, според което „всяка една от словоформите участва във всички морфологични категории на съответната част на речта“ (Kutsarov, I. 2007, 27). В модела на К. Куцаров биха могли да се включат както ренаративните, така и конклузивните форми, но авторът уточнява, че изключва умозаклучителните граматични образувания от модела на категорията „осведоменост на говорещото лице“ (Kutsarov, K. 2022). Тъй като чрез формите и на двете грамеми може да се изгради свързан разказ, не приемаме, че е оправдано само една от тях (ренаративът) да образува еквиполентна опозиция със свидетелствеността. Р. Ницолова отбелязва, че първоначално в езика не е съществувала семантична разлика между преизказните и умозаклучителните форми, възникнали на основата на перфекта. Общото между тях е било значението несвидетелственост (Nitsolova 2006: 39). Придържаме се към тезата, според която неутрално-изказните форми⁹, конклузивът и ренаративът са еднакво несвидетелски, защото не съдържат морфемата *-x/-ше*. И. Куцаров отбелязва, че преизказните граматични образувания „в рамките на опозицията свидетел-

⁸ Неотносителни от преизказните граматични образувания са само аористните форми.

⁹ Използваме терминологичното словосъчетание според разбиранята на М. Янакиев.

ственост ~ несвидетелственост (която няма нищо общо с разглежданото явление)¹⁰ [...] попадат сред несвидетелските“ (Kutsarov, I. 2013: 18).

Представянето на две редици форми, които илюстрират противопоставянето по признаците свидетелственост : несвидетелственост, е възможност, която е предложена от И. Куцаров, но тя изисква да бъде потърсен отговор на няколко въпроса с общотеоретичен характер. Първият от тях е свързан със съществуването на несиметрични редове словоформи¹¹. Според нас не е задължително условие формите, които представят една грамема от определена морфологична категория, да са толкова, колкото формите на друга грамема от същата категория. Фактът, че грамемата свидетелственост притежава по-малко форми от грамемата несвидетелственост, не би трябвало да бъде аргумент срещу обособяването на двучленната категория *рецептивност*. Грамемите, които изграждат морфологичните категории положение при съществителните, прилагателните, числителните имена, притежателните, възвратно-притежателните местоимения, на пръв поглед имат еднакъв брой форми¹². От друга страна, в глаголното спрежение на съвременния български език не съществува морфологична категория, която да е представена от симетрични редове словоформи. Според концепцията на И. Куцаров за самостоятелни морфологични категории време, таксис и вид на изказването броят на презентните форми е по-голям от този на формите за минало време. Зависимият таксис се представя от повече словоформи в сравнение с грамемата независим таксис, защото в българския език почти всички преизказни и умозаключителните форми са относителни и т.н.

Г. Герджиков отбелязва, че при разделянето на удостоверителните форми от плана на миналото според това дали изразяват, или не свидетелско отношение на говорещия към представяната информация, би се получило така, че те ще се различават по два дистинктивни признака и

¹⁰ Има се предвид явлението преизказност. И. Куцаров, както и Е. И. Дьомина, следва модела, според който ренаративът е маркиран член в самостоятелна морфологична категория (при И. Куцаров вид на изказването), но едновременно с това формите му са част от големия брой несвидетелски граматични образувания, изграждащи грамемата несвидетелственост, която е член на различна морфологична категория (evidential при Е. И. Дьомина и „очевидност“ при И. Куцаров).

¹¹ Използваме словосъчетанието „несиметрични редове словоформи“, за да назовем тези случаи, в които грамема от определена морфологична категория е представена от повече форми, отколкото друга грамема, с която образува опозиция.

¹² Наличието на звателни форми при някои съществителни и прилагателни от мъжки род (за вокатив при адективите в съвременния български език споменава Р. Ницолова) обаче би могло да е причината за съществуването на асиметрични редове словоформи и в рамките на склоняваните класове от думи, срв.: *човек, човече, човеци* : *човекът, човеците* и др. На въпроса, свързан с асиметрията в морфологичната система на българския език, смятаме да посветим отделно изследване.

не могат да са част от категорията време (Gerdzhikov 1977: 11). Ние обаче се придържаме към темпоралния модел на И. Куцаров. А. В. Бондарко не посочва като задължително условие формите, които участват в определена морфологична категория, да се различават само по един дистинктивен признак: „Единственото изискване към плана на изразяване на морфологичните категории (в езиците от флективно-синтетичен тип) се явява наличието на противопоставени един на друг редове морфологични форми“ (Bondarko 1976: 32). Руският изследовател представя тезата си за граматичните форми, които образуват опозиции между „еднородни“ и „нееднородни“ грамемите (Bondarko 1976: 138–141). Според автора „[в] „най-чист“ вид опозицията на еднородните грамемите е представена в опозицията на тези форми, които са тъждествени по всички останали признаци“ (Bondarko 1976: 139). Като част от примерите са посочени двойките *плод – плоды, плоду – плодам*, които се различават единствено по значението число (Bondarko 1976: 1939). А. В. Бондарко обаче отбелязва, че „[н]якои форми, влизащи в една грамема, могат да нямат точно съответствие в противопоставената ѝ грамема (грамемите) или въобще да нямат никакво съответствие“ (Bondarko 1976: 139); „опозициите на еднородните морфологични форми могат да не изчерпват всички форми, влизащи в противопоставените един на друг редове, така както в тези редове могат да влизат несъотносителни форми, тоест форми, необразуващи едномерни пропорционални опозиции. Такива форми, разбира се, участват в общото противопоставяне на грамемите, така както те са противопоставени на който и да е член от противоположния ред, но вече на друга основа – при налични два и повече диференциални признака“ (Bondarko 1976: 139–140).

В контекста на подобни разсъждения бихме допълнили и това, че наличието на по-голям брой несвидетелски форми в съвременния български език може да се обясни с народопсихологията на българина, който според Ю. Трифонов по природа е недоверчив (Trifonov 1905).

Приемането на тезата за граматикализирано значение свидетелствено в СБЕ е причината да съществуват редове форми, които се отличават по повече от един дистинктивен признак. Днес двойката *писа* и *пише* илюстрира различие не само в рамките на противопоставянето минало и сегашно време, но и в границите на опозицията свидетелствено : несвидетелствено. Оказва се, че значението свидетелствено не е единствената причина за съществуването на редове форми, които се различават по два признака в морфологичната система на съвременния български език. Преизказните форми в хиперкатегорията модус на изказването се различават от умозаключителните по две значения:

Таблица 1

	пишел	пишел е
преизказност	+	–
умозаклучителност	–	+
относителност	+	+
свидетелственост	–	–

Формите от типа *пишел* и *пишел е* са еднакво несвидетелски. Но докато *пишел е* е маркирана с преизказност и немаркирана със субективност, *пишел е* е непреизказна конклузивна форма.

Приемането на тезата за съществуването на граматикализирано значение свидетелственост означава да се признае, че двучленната морфологична категория вид на изказването, в която се противопоставят грамемите преизказност и непреизказност, е основана на нееднородни противопоставяния, срв.:

Таблица 2

	<i>пишеше</i>	<i>пишел</i>
относителност	+	+
преизказност	–	+
умозаклучителност	–	–
свидетелственост	+	–

Пишеше и *пишел* се различават както по признака *преизказност*, така и по *свидетелственост*.

Оказва се, че обособяването на двучленна категория *рецептивност*, в която маркираната грамема свидетелственост ще бъде противопоставена на немаркираната несвидетелственост, не противоречи на основните принципи от теорията за морфологичните категории, разработена от А. В. Бондарко. В българския език съществуват грамемите, които притежават повече форми от друга грамема, с която образуват опозиция. Различието по два дистриктивни признака е особеност, присъща на флективните езици, която не изключва възможността за обособяването на отделна морфологична категория (Bondarko 1976). Фактът, че свидетелствеността в българския език е свързана с формите за абсолютна предходност и зависим таксис, е причината да бъде поставен въпросът дали категорията *рецептивност* може да бъде интерпретирана като скрита категория.

Термините „скрита“ и „открита“ категория са дефинирани от Б. Л. Уорф по следния начин¹³: „Открита (явна) категория – това е категория, която намира формално изразяване във всяко изречение, съдържащо член на тази категория (с няколко редки изключения“ (Worf 1972: 45); „Скритата категория се изразява от специална морфема или специален вид изречения само в някои случаи и никога във всички изречения, в които е представен член на тази категория“ (Worf 1972: 47). Наличието на формален показател е водещият критерий, използван от американския изследовател, въз основата на който той разделя езиковите категории на два вида.

В българската лингвистика М. Пенчева и С. Буров следват разбирането за криптотип, според което скритите значения не се изразяват с определени флексии. И двамата изследователи насочват вниманието си към родовата система в българския език (Pencheva 2001; Burov 2004). К. Чакърова защитава тезата, че граматичното значение итеративност, изразявано от морфемата *-ва* и нейните аломорфи, е част от скритата в рамките на глаголният вид морфологична категория повтораемост (Chakarova 2003). Този подход показва, че граматично значение, което притежава определен маркер, би могло да се разглежда като скрито, ако не се изразява извън определена група думи. От една страна, е известно, че свидетелската флексия *-х/-ше* може да се добавя само към непреизказните и немозаключителните форми за аорист, изразяващи абсолютна предходност (*писал*), както и към относителните форми от типа *пишех*, *бях писал* и др. Поради тази причина ни се струва основателен въпросът дали свидетелствеността може да се разглежда като криптотипно значение. От друга страна, е важно да се има предвид, че опозицията между свидетелски и несвидетелски форми не се реализира в рамките на определена лексикално-граматична категория, какъвто е случаят с МК повтораемост.

Според нас, ако конкретно граматично значение се разглежда като скрито в дадена грамема, ще се получи противоречие. Няколко пъти отбелязахме, че следваме принципа, според който всички словоформи, които притежава определена част на речта, участват във всички морфологични категории, които са ѝ присъщи (Kutsarov, I. 2007: 27). Ако се приеме, че значението свидетелственост е скрито в рамките на грамемата непреизказност, която обединява всички свидетелски форми, извън противопоставянето ще останат преизказните форми, които според И. Куцаров също трябва да бъдат включени в опозицията по признаците свидетелственост : несвидетелственост (Kutsarov, I. 2013: 18). Подобен казус би се получил, ако свидетелствеността се разглежда като скрито значение от която

¹³ Бихме искали да изразим благодарност към С. Димитрова за пояснението, че терминът „криптотип“ в американската лингвистика има различни тълкувания и се използва единствено в описанията на индианските езици (америнд).

и да е грамема, характерна за определена глаголна морфологична категория. Всички граматични форми, присъщи на конкретна част на речта, се оказват обединени на равнището на морфологичните категории. Според нас обаче не е оправдано категорията *рецептивност* да се разглежда като скрита в рамките на друга категория, защото нейният строеж наподобява начина на организация на самостоятелната двучленна категория вид на изказването. Както не съществуват еднородни опозитивни отношения между грамемите преизказност и непреизказност (срв. *пишеше : пишел*), така и *пише : пишеше* се различават по два дистриктивни признака (относителност и свидетелственост). Ако формите от типа *пише, пишел, пишел е* се разглеждат като еднакво несвидетелски, защото не съдържат флексията *-х/-ше*, не съществува теоретично ограничение, според което те да не могат да бъдат обединени в рамките на грамемата несвидетелственост, образуваща привативна опозиция с маркираната грамема свидетелственост. Би могло да се направи съпоставка с модела на тричленната категория време според концепцията на И. Куцаров. Изследователят защитава тезата, че темпоралните грамеми са три: минало време, сегашно време, бъдеще време (Kutsarov, I. 2007). Граматичните образувания за абсолютна предходност (*писал*) не могат да се комбинират с маркерите на значенията относителност и резултативност, но за грамемите сегашно и бъдеще време подобно ограничение не съществува: *пишех, писал съм, бях писал, щях да пиша, ще съм писал, щях да съм писал* и т.н. Поради тази причина в СБЕ може да се изрази едновременност на действие спрямо момента на говоренето (*пише*), едновременност на действие с друго действие в миналото (*пишеше*), едновременност на резултат от действие с момента на говоренето (*писал е*), едновременност на резултат от действие с друго действие в миналото (*беше писал*), следходност на действие спрямо момента на говоренето (*ще пише*), следходност на действие спрямо друго действие в миналото (*щеше да пише*), следходност на резултат от действие спрямо момента на говоренето (*ще е писал*), следходност на резултат от действие спрямо друго действие в миналото (*щеше да е писал*). Както се вижда, голям брой форми изразяват сегашно и бъдеще време, защото те могат да се съчетават с маркерите на значения от други морфологични категории (таксис, вид на действието и т.н.). Разликата между *пише* и *писал е* е, че второто граматично образувание е допълнително маркирано с резултативност, но това не означава, че то не участва в опозицията разновременност : неразновременност като част от немаркираната едновременност. Поради тази причина смятаме, че включването на формите от типа *пише, пишел, пишел е* в рамките на немаркираната грамема несвидетелственост като част от двучленната МК рецептивност не противоречи на начина, по който са организирани други глаголни категории в СБЕ.

В заключение ще отбележим, че съществуват основания да бъде приета хипотезата на И. Куцаров за обособяването на МК *очевидност*, която ние назоваваме с термина на К. Чакърва *рецептивност*, защото името на определена морфологична категория трябва да е надредно на семантиката, изразявана от една от грамемите, участващи в нейния строеж. Морфологичната категория *рецептивност* се основава на формално-семантичната опозиция свидетелственост : несвидетелственост (с главно значение на немаркирания член дистанцираност). Маркирана с морфемата *-x/-ше* е грамемата свидетелственост, която е привативно противопоставена на немаркираната несвидетелственост. За несвидетелски приемаме всички граматични образувания, които не съдържат флексията *-x/-ше*, т.е. *пише* е изявителна, непреизказна, несвидетелска форма, *пишел* е изявителна, преизказна, несвидетелска форма, *пишел е* е умозаклучителна, непреизказна, несвидетелска форма, *бил пишел* е умозаклучителна, преизказна, несвидетелска форма и т.н. Всички изброени граматични образувания се обединяват от значението несвидетелственост и се противопоставят на *пишеше*.

ЛИТЕРАТУРА

- АЛЕКСАНДРОВ, А. 1987. Универсален модус на изказване в българската темпорална система. *Доклади от Втория международен конгрес по българистика*, № 3, 1988, 491–498.
- БОНДАРКО, А. В. 1976. *Теория морфологических категорий*. Ленинград: Наука.
- БУРОВ, С. 2004. *Познанието в езика на българите*. Велико Търново: Фабер. ISBN 954-775-382-7.
- ГЕРДЖИКОВ, Г. 1977. Една специфична глаголна категория в българския език (категорията „ангажираност на говорещия с изказването на действието“. *ГСУ, ФСФ*, т. 69, 5–68. ISSN1314-9989.
- КУЦАРОВ, И. 1985. *Очерк по функционално-семантична граматика на българския език*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“.
- КУЦАРОВ, И. 2007. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“. ISBN 978-954-423-376-1.
- КУЦАРОВ, И. 2013. Преизказването. *Съпоставително езиковедство*, XXXVIII, кн. 2–3, 17–49. ISSN 0204–8701.
- КУЦАРОВ, И. 2017а. Evidential не е преизказност. *Доклади от юбилейната научна сесия „Съвременни изследвания в езиковедските изследвания“*, посветена на 85 години от рождението на проф. д.ф.н. Йордан Пенчев. София: „Проф. Марин Дринов“, 41–53. ISSN 2683-118X.
- КУЦАРОВ, И. 2017б. За морфологичните категории и за така наречените „хиперкатегории“. *Доклади от Международната юбилейна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 15–16 май 2017 година). Част втора*. София: БАН, 52–64. ISBN -978-954-92489-9-9.
- КУЦАРОВ, К. 2022. *Българските лексемни класове и учението за частите на речта*. София: Колибри. ISBN 978-619-02-1031-3.

- МАРОВСКА, В. 2013. *Референция и рефериране в света на езика*. Пловдив: УИ „Павел Хилендарски“. ISBN 978-954-423-858-2.
- НИЦОЛОВА, Р. 2006. Взаимодействие евиденциалности и адмиративности с категориями времени и лица глагола в болгарском языке. *Вопросы языкознания*, № 4, 2006, 27–45. ISSN 0373-658X.
- НИЦОЛОВА, Р. 2008. *Българска граматика. Морфология*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-954-07-5644-8.
- НИЦОЛОВА, Р. 2020. *Избрани трудове*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-954-07-5030-9.
- ПЕНЧЕВ, Й. 1967. Към въпроса за времената в съвременния български език. *Български език*, № 2, 131–143. ISSN 00005 – 4283.
- ПЕНЧЕВА, М. 2001. *Човекът в езика. Езикът в човека*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2001. ISBN 954-07-1547-4.
- СТАНКОВ, В. 1967. Категории на индикатива в съвременния български език. *Български език*, № 4, 330–344. ISSN 00005 – 4283.
- СТАНКОВ, В. 2009. *Проблеми на граматичната система на българския език – глагол*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. ISBN 978-954-322-248-3.
- СТОЙЧЕВ, С. 2019. *Българският релатив и чешкият език или за съвременния български морфологичен релатив и неговите функционални еквиваленти в съвременния чешки език*. София: Силует. ISBN 978-619-194-054-7.
- ТРИФОНОВ, Ю. 1896. [Рецензия]. *Училищен преглед*, № 3, 305–320.
- ТРИФОНОВ, Ю. 1905. Синтактични бележки за съединението на минало действително причастие с глагола съм в новобългарския език. *Периодично списание на Българското книжовно дружество*, кн. 3–4, 155–192.
- УОРФ, Б. 1972. Грамматическите категории. *Принципи типологического анализа языков различного строя*. Москва: Наука, 41–60.
- ЧАКЪРОВА, К. 2003. *Аспектуалност и количество*. Велико Търново: Фабер. ISBN 954-775-208-1.
- ЧАКЪРОВА, К. 2008. Наративни преходи в романа „Антихрист“ на Емилиян Станев. *Емилиян Станев и безкрайните ловни полета на литературата. Юбилеен сборник по повод 100 години от рождението на писателя*. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 147–159. ISBN 978-954-524-625-8.
- ЧАКЪРОВА, К. 2019 (ръкопис). *Нов поглед към евиденциалността в съвременния български език*.
- ШАУР, В. 1989. Йерархия на признаците на българските глаголни времена. *Съпоставително езикознание*, кн. 1, 45–55. ISSN 0204–8701.

REFERENCES

- ALEKSANDROV, A. 1987. Universalen modus na izkazvane v balgarskata temporalna sistema. *Dokladi ot Vtoria mezhduнародen kongres po balgaristika*, № 3, 1988, 491–498.
- ARONSON, H. 1967. Aronson, H. I. The grammatical categories of the indicative in the contemporary Bulgarian literature language. In: *To honor Roman Jakobson*, vol. 1. The Hague: Mouton, 82–98.
- BONDARKO, A. V. 1976. *Teorija morfologicheskikh kategorij*. Leningrad: Nauka.

- BUROV, S. 2004. *Poznaniето v ezika na balgarite*. Veliko Tarnovo: Faber. ISBN 954-775-382-7.
- CHAKAROVA, K. 2003. *Aspektualnost i kolichestvo*. Veliko Tarnovo: Faber. ISBN 954-775-208-1.
- CHAKAROVA, K. 2008. Narativni prehodi v romana „Antihrist“ na Emiliyan Stanev. Emiliyan Stanev i bezkrajnite lovni poleta na literaturata. *Yubileen sbornik po povod 100 godini ot rozhdenieto na pisatelya*. V. Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 147–159. ISBN 978-954-524-625-8.
- CHAKAROVA, K. 2019. (rakopis). *Nov pogled kam evidentsialnostta v savremennia balgarski ezik*.
- KUTSAROV, I. 1985. *Ocherk po funkcionalno-semantichna gramatika na balgarskia ezik*. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“.
- KUTSAROV, I. 2007. *Teoretichna gramatika na balgarskia ezik*. Morfologia. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“. ISBN 978-954-423-376-1.
- KUTSAROV, I. 2013. Preizkazvaneto. *Sapostavitelno ezikoznanie*, XXXVIII, kn. 2–3, 2013, 17–49. ISSN 0204-8701.
- KUTSAROV, I. 2017a. Evidential ne e preizkaznost. *Dokladi ot yubileynata nauchna sesia „Savremenni izsledvania v ezikovedskite izsledvania“, posvetena na 85 godini ot rozhdenieto na prof. d.f.n. Yordan Penchev*. Sofia: „Prof. Marin Drinov“, 41–53. ISSN 2683-118X.
- KUTSAROV, I. 2017b. Za morfologichnite kategorii i za taka narecheniete „hiperkategorii“. *Dokladi ot Mezhdunarodnata yubileyna konferentsia na Instituta za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“ (Sofia, 15–16 may 2017 godina)*. Chast vtora. Sofia: BAN, 52–64. ISBN 978-954-92489-9-9.
- KUTSAROV, K. 2022. *Balgarskite leksemni klasove i uchenieto za chastite na rechta*. Sofia: Kolibri. ISBN 978-619-02-1031-3.
- MAROVSKA, V. 2013. *Referentsia i referirane v sveta na ezika*. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“. ISBN 978-954-423-858-2.
- NICOLOVA, R. 2006. Vzaimodejstvie jevidencial'nosti i admirativnosti s kategorijami vremeni i lica glagola v bolgarskom jazyke. *Voprosy jazykoznanija*, № 4, 27–45. ISSN 0373-658X.
- NITSOLOVA, R. 2008. *Balgarska gramatika*. Morfologia. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. ISBN 978-954-07-5644-8.
- NITSOLOVA, R. 2020. *Izbrani trudove*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. ISBN 978-954-07-5030-9.
- PENCHEV, Y. 1967. Kam vaprosa za vremenata v savremennia balgarski ezik. *Balgarski ezik*, № 2, 131–143. ISSN 00005-4283.
- PENCHEVA, M., 2001. *Chovekat v ezika. Ezikat v choveka*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. ISBN 954-07-1547-4.
- SHAUR, V. 1989. Yerarhia na priznatsite na balgarskite glagolni vremena. *Sapostavitelno ezikoznanie*, kn. 1, 45–55. ISSN 0204 – 8701.
- STANKOV, V. 1967. Kategorii na indikativa v savremennia balgarski ezik. *Balgarski ezik*, № 4, 330–344. ISSN 00005-4283.
- STANKOV, V. 2009. *Problemi na gramatichnata sistema na balgarskia ezik – glagol*. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“. ISBN 978-954-322-248-3.

- STOYCHEV, S. 2019. *Balgarskiyat relativ i cheshkiyat ezik ili za savremennia balgarski morfologichen relativ i negovite funkcionalni ekvivalenti v savremennia cheshki ezik*. Sofia: Siluet. ISBN 978-619-194-054-7.
- TRIFONOV, Yu. 1896. [Retsenzia]. *Uchilishten pregled*, № 3, 305–320.
- TRIFONOV, Yu. 1905. Sintaktichni belezhki za saedinenieto na minalo deystvitelno prichastie s glagola sam v novobalgarskia ezik. *Periodichno spisanie na Balgarskoto knizhovno druzhestvo*, kn, 3–4, 155–192.
- UORF, B. 1972. Grammaticheskie kategorii. *Principy tipologicheskogo analiza jazykov razlichnogo stroja*. Moskva: Nauka, 41–60.

THE CATEGORY *RECEPTIVITY* IN CONTEMPORARY BULGARIAN

Assist. Prof. Vasil Stamenov, PhD
Plovdiv University Paisii Hilendarski

The article provides a brief overview of various concepts related to the place of the grammaticalized meaning of evidentiality in the morphological system of contemporary Bulgarian. It is hypothesized that all witness and non-witness verb forms can be united under the two-member morphological category *receptivity*, based on the formal-semantic opposition witness : non-witness (where the core meaning of the unmarked member is *distancing*).

Key words: evidentiality, morphological category, receptivity

Assist. Prof. Vasil Stamenov, PhD

ORCID: 0009-0004-7480-5917

Department of Pedagogical, Natural and Humanitarian Sciences
Plovdiv University Paisii Hilendarski,
campus Lyuben Karavelov
e-mail: v.stamenov@uni-plovdiv.bg

УСВОЯВАНЕ НА ХОНОРАТИВНАТА СИСТЕМА В ЕЗИКОВИЯ РЕПЕРТОАР НА ЯПОНСКИ УЧЕНИЦИ МЕЖДУ 6 И 12 ГОДИНИ

доц. д-р Антон Андреев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Настоящото изследване хвърля нова светлина върху овладяването на хоноративната система в езика им от японски деца между 1. и 6. клас, като използва методите на полуструктурираното интервю и езиковата задача. Децата на тази възраст използват ограничени по обхват средства на системата и то невинаги по начина, по който го правят възрастните. Основно средство остават адресивните (насочените към адресата) форми в сказуемото, които се използват най-често в началото на разговора, като част от стандартни фрази и при преки обръщения към събеседника. Като цяло по-добре се владеят средствата, насочени към адресата, от онези, насочени към референта (човека, за когото се говори). Това е разбираемо, защото отношенията с адресата са по-очевидни и конкретни, докато вторите изискват мислене в рамките на триадата „адресант – адресат – референт“. Що се отнася до адресивните форми, при тях не се наблюдават съществени възрастови разлики, може би защото граматическото им усвояване става на по-ранен етап, а пълното усвояване на социолингвистичните правила за употребата им – на по-късен. При хоноративните (насочени към референта) средства, на свой ред, бяха открити възрастови разлики, които показват, че тези средства се усвояват в смисъл на граматична компетенция именно през този период, като перцепцията предхожда продукцията.

Така описаната разлика в периодите на усвояване на адресива и хоноратива подсказва, че двете категории на системата притежават висока степен на автономност.

Настоящо изследване пролива нов свет на процеса усвояване на гонорифическата система на родния език на японските деца 1–6 класов посредством прилагане на методите полуструктурирано интервю и езиково задание. Деца на тази възраст ползват ограничен набор средства на гонорифическата система, причём не всегда таким же способом, как взрослые. Основным средством остаются адресивные (направленные на адресата) формы в сказуемом, которые употребляются чаще всего в начале разговора, в составе стандартных фраз и при прямом обращении к собеседнику. В целом, средства, направленные на адресата, усваиваются лучше, чем средства, направленные на референта (человека, о котором идет речь). Это объясняется тем, что отношения с адресатом более очевидны и конкретны, в то время как средства второго типа требуют мышления в рамках триады „адресант – адресат – референт“. Что

касається адресивних форм, то суттєвих вікових різниць не спостерігається, можливо, тому, що їх граматичне засвоєння відбувається на більш ранній стадії, а повне засвоєння соціолінгвістичних правил їх використання – на більш пізній стадії. Не так обходяться справи з гоноративними (направленими на референта) засобами, при засвоєнні яких були виявлені вікові різниці. Це свідчить про те, що зазначені засоби засвоюються в плані граматичної компетенції саме в даний період, причому сприйняття передходить виробленню.

Встановлена різниця в періодах засвоєння адресива і гоноратива показує, що ці дві категорії гонорифікаційної системи японської мови мають високу ступінь автономності.

Ключові думки: японська мова, гоноративна система, засвоєння на першій мові, діти з початкового курсу навчання

1. Теоретична рамка

Окрім інших особливостей, зокрема наприклад писемна система без аналогів серед світлових мов, враховуючи адаптовані китайські йєроглифи і дві місцеві силабічні азбуки, японська мова відрізняється виключно структурно побудованою гонорифікацією, яка охоплює найчастіше дієслівні форми і характеризується морфологічним характером.

Відмінно від інших аспектів мови як фонологія, основна лексика, морфологія і синтаксис, за чіткого засвоєння є достатньою умовою контакту дитини з відповідною мовною середовищем і невід'язливим функціонуванням на т.н. „*language acquisition device*” (напр. як у схваць Chomsky 1965), специфічна система як така, яка досліджується в наведеному викладі, передбачає дитину потрапити в ситуації, при яких впливаючі на гоноративну використання соціально-особистісні фактори будуть актуальними. За те є можливо те, дитина повинна мати певний визначений рівень соціолінгвістичної компетенції, схваць як навичка да оцінювати правильно соціальний контекст і да виробляти адекватні до нього мовні форми. Внаслідок цього би могло да очікувати, що засвоєння системи, яка розглядається тут, ще залишається значущо від цього на інших основних системах мови і ще да розвивається поступово з загальною соціалізацією дитини.)

Тут ми ще розглядаємо засвоєння системи як засвоєння двох взаємно зв'язаних компетенцій (по Canale, Swain 1980) відповідно до двох аспектів – вироблення і сприйняття:

- 1) Граматична компетенція – навичка да виробляти граматично правильні вислови і відповідно да да ідентифікувати при сприйнятті
- 2) Соціолінгвістична компетенція – навичка да да використовувати адекватні до визначеного комунікативного контексту вислови і відповідно да да оцінювати правильно з огляду на контекст при сприйнятті.

При проектирането на проучването сме се съобразявали и с Brown, Levinson (Brown, Levinson 1987), които поставят Face Threatening Act (FTA) – който накърнява положителното (желанието да бъдеш оценен) и отрицателното лице (желанието да не се накърнява територията ти) като централен за учтивото поведение, както и вертикалното (властово) и хоризонталното (на психологическа близост) отношение между комуникаторите като важни фактори за тежестта на FTA.

Усвояването на системата у носителите на езика е сравнително слабо изследвано, особено у децата преди 7. клас (първия прогимназиален клас в Япония). Известна светлина по въпроса хвърлят работите на Kawasaki (Kawasaki 1981) и Clancy (Clancy 1985). И двете авторки изследват единствено употребата на адресив в сказуемото. Kawasaki провежда анкета с деца от 1. до 6. клас, като установява, че те в немалка степен притежават съзнание кога да използват адресивни форми и реагират на употребата им у други лица, без да регистрира разлика в степента на владееене у деца на различна възраст. Clancy (Clancy 1985) на свой ред открива, че усвояването на адресива вече е започнало у деца на 2 години и че децата в предучилищна възраст са склонни да използват адресив, т.е. форми изразяващи учтивост към слушателя, и то най-вече в стандартизирани изрази. И двата източника не дават информация за усвояване на хоноративни, т.е. насочени към човека, за когото се говори (уважителни и скромни) средства, нито за определен ред в усвояването на категориите на системата като цяло. Като пример от българските изследвания по темата може да се посочи Василева (Vasileva 2013), по подобен начин – чрез интервю и ситуативни задачи със събеседници с различен социален и възрастов статус, изследва употребата на средствата за учтивост от японски и български студенти,

2. Цели на проучването

Целта на настоящото проучване е да хвърли повече светлина върху усвояването на системата у носители на езика, като се концентрира върху началния му етап – първите 6 години в училище, които съставляват началния курс в Япония. През този период социализацията на всички деца без изключение навлиза в своята същинска фаза, при която им се налага да свикват с принципно нови роли и социални конвенции и за първи път можем да търсим наличие на актуални за използването на системата фактори.

Тук ние се стремим да дадем отговор на следните 3 основни въпроса:

1) Какви средства на системата владеят изследваните деца в смисъл на граматична компетенция.

2) Какви средства и доколко (адекватно) използват децата в реален разговор (т.е. какво е нивото на социалингвистичната им компетенция по отношение системата).

3) Има ли възрастови закономерности, т.е. може ли да се говори за някаква последователност при усвояване на средствата.

Тук ние разглеждаме двата вида компетенция като свързани помежду си, но не и идентични. Граматичната компетенция е предпоставка за развитие на социолингвистична такава, но между развитие на двата типа компетенция по отношение на едни и същи езикови средства може да има съществено разминаване във времето, естествено в полза на граматичната компетенция. В рамките на един и същи тип компетенция също би могло да се очаква известно разминаване във времето между перцептивните и продуктивните умения в полза на перцептивните. Това разминаване в последователността ние ще разглеждаме като важен елемент от механизма на усвояване на системата.

Въпреки данните, докладвани от автори като Kawasaki и Clancy, в това изследване освен адресивните (насочени към адресата) решихме да включим и хоноративни форми (насочени към референта, за когото се говори). Очевидно е, че те не са често използвани в естествената реч на децата в този възрастов диапазон, но интерес представляваше да се установи минималната възраст, на която стават част от компетенцията на подрастващите.

3. Метод и съдържание на проучването

Проучването се състои от 3 части – интервю и 2 задачи, в които се проверява способността на изследваните деца съответно да продуцират и разбираат изрази, принадлежащи към системата.

3.1 Интервю

Целта на интервюто е да се провери какви средства на системата ще използва изследваното дете спрямо събеседник, чийто статус (непознат=голямо хоризонтално психологическо разстояние, значително по-възрастен=голямо вертикално психологическо разстояние и т.н.) изисква относително ясно кодиране. В интервюто освен запознаването с интервюиращия и събирането на лична информация се дава възможност на участника да задава въпроси на интервюиращия, за да се провокира спонтанна продукция.

3.2 Контролирана продукция

Целта на тази задача е да се провери доколко и какви средства на системата могат да продуцират изследваните деца. (Тук умишлено избягваме понятието „използват“, доколкото не става дума за общуване в естествена ситуация). Задачата се състои от 2 части, първата от които е ситуативна, а втората чисто формална.

При първата задача с помощта на рисунки се задава определена ситуация (например получаване на подарък от приятел или учител), която детето трябва да опише словесно. Участниците в комуникативната ситуация са изобразени чрез близки до стила на японските детски комикси рисунки, изработени по указание на автора от студент в бакалавърски курс при университета „Тохоку“, Япония. Този метод бе избран, защото е познат за японските ученици и позволява без многословие да бъдат въведени във въображаема комуникативна ситуация.

Съдържанието на всяка една рисунка се обяснява устно при първото си използване. Например: „Това си ти.“, „Това е твой приятел.“ и т.н.

Рисунките изобразяват съответно:

Рис. 1 и Рис. 2: Адресант (jibun (自分)). За момчетата това е рисунка на момче, а за момичетата – на момиче.

Рис. 3 и рис. 4: Приятел/ка (tomodachi (友達)). За момчетата това е рисунка на момче, а за момичетата – на момиче, доколкото предположихме, че на тази възраст децата имат повече приятели от собствения си пол.

Рис. 5. Учителка (sensei (先生)), рисунка на възрастна жена, доколкото огромната част от преподавателите в основното училище са жени.

Рис. 6. Майка (okaasan (お母さん)), рисунка на възрастна жена

Рис. 7. Непознат (mishiranu hito (見知らぬ人)), рисунка на възрастен мъж

Предмет: химикалка

От децата се очаква да генерират 10 изречения по зададени чрез гореописаните по-горе изображения и предмет ситуации.

Ситуация 1: Адресант + Приятел: Химикалката преминава от ръката на Приятел в ръката на Адресант

Въпрос: Tomodachi ha nani wo shimashita ka? (友達は何をしましたか。: Какво направи приятелят/приятелката ти?)

Ситуация 2: Адресант + Приятел: Химикалката преминава от ръката на Адресант в ръката на Приятел

Въпрос: X¹-kun/san² ha nani wo shimashita ka? (X君/さんは何をしましたか。: Какво направи ти?)

Ситуация 3: Адресант + Учителка: Химикалката преминава от ръката на Учителка в ръката на Адресант.

Въпрос: Sensei ha nani wo shimashita ka? (先生は何をしましたか。: Какво направи учителката?)

¹ Име на участник.

² Kun при момчетата и san при момичетата, следвайки конвенциите на японското начално училище.

Ситуация 4: Адресант + Учителка: Химикалката преминава от ръката на Адресант в ръката на Учителка.

Въпрос: X-kun/san ha nani wo shimashita ka? (X君/さんは何をしましたか。: Какво направи ти?)

Ситуация 5: Адресант + Приятел/ка: Химикалката е в ръката на Приятел/ка.

Въпрос: Pen wo kasu yōni tanonde kudasai. (ペンを貸すように頼んでください。: Помоли го/я си да ти даде химикалката назаем.)

Ситуация 6: Адресант + Учителка: Химикалката в ръката на Учителка

Въпрос: Pen wo kasu yōni tanonde kudasai. (ペンを貸すように頼んでください。: Помоли я да ти даде химикалката назаем.)

Ситуация 7: Адресант + Майка + Приятел/ка

Въпрос: Okaasan ni tomodachi wo shōkai shite kudasai. (お母さんに友達を紹介してください。: Представи приятеля/приятелката си на майка си.)

Ситуация 8: Адресант + Майка + Приятел/ка

Въпрос: Tomodachi ni okaasan wo shōkai shite kudasai. (友達にお母さんを紹介してください。: Представи приятеля/приятелката си на майка си.)

Ситуация 9: Адресант + Майка + Учителка

Въпрос: Sensei ni okaasan wo shōkai shite kudasai. (先生にお母さんを紹介してください。: Представи майка си на учителката.)

Ситуация 10: Адресант + Майка + Учителка

Въпрос: Okaasan ni sensei wo shōkai shite kudasai. (お母さんに先生を紹介してください。: Представи учителката на майка си.)

Ситуации 1–4 изследват граматичната и социолингвистична компетенция за използване на центробежни и центростремителни форми на глагола „давам“ и евентуално на хоноративни форми – скромни за центробежните и учтиви за центростремителните. Тук факторът е съществуването на различни вертикални отношения между адресант и референт (кодиране на психологическо разстояние до референта).

Ситуации 5–6 имат за цел да проверят дали съществува градиране на императивните форми³ по степен на учтивост в зависимост от адресата (кодиране на разстояние до адресата).

Ситуации 7–10 изискват от изследваното лице преценка на отношенията съществуващи както между адресанта (самия себе си) и другите

³ Макар че по принцип не включваме императивните форми в дефиницията на системата, смятаме, че факторите управляват избора им са сходни и можем да ги включим в тази конкретна част от изследването си, за да получим представа за последователността в усвояването на по-широка група от средства.

участници в комуникацията, така и между самите други участници (разстояние до адресата + разстояние между референти).

При втората задача на изследваното дете се показват карти с написани изречения и се прочитат с молба да изкаже същото съдържание с възможно най-учтивите думи (така както биха го казали например на училищния директор⁴). В приложения по-долу списък изреченията са групирани според типа средство, което се очаква да бъде продуцирано.

Адресив (Очакваните адресивни форми и маркери са подчертани.)

1. **Wakatta.** (わかった : Разбрах.) (Очаквано: **Wakarimashita.** (わかりました。))

2. **Sō ne.** (そうね (постоянно използван в разговор израз, означаващ потвърждение или размисъл) (Очаквано: **Sō desu ne.** (そうですね。))

3. **Ocha dō?** (お茶、どう? : Искаш ли чай?) (Очаквано: **Ocha dō (ikaga)⁵ desu ka?** (お茶、どう (いかが) ですか。))

Хоноратив (уважителни форми) (Очакваните хоноративни форми са подчертани).

1. **Sensei ga sō itta yo ne?** (先生がそう言ったよね : Така каза, нали?) (Очаквано: **Sensei ga sō osshaimashita / iwaremashita yo ne?** (先生がそうおっしゃいました / 言われましたよね。))

2. **Sensei ha asita mo iru?** (先生はあしたもいる? : И утре ли ще бъдеш тук? (към деиректора)) (Очаквано: **Sensei ha ashita mo irasshaimasu ka?** (先生はしたもいらっしゃいますか。))

3. **Sensei mo taberu?.** (先生も食べる? : И ти ли ще хапнеш? (Очаквано: **Sensei mo meshiagarimasu ka?** (先生も召し上がりますか。))

4. **Sensei ha Kimura sensei wo shitte iru?** (先生は木村先生を知っている? : Познаваш ли г-н Кимура?) (Очаквано: **Sensei ha Kimura sensei wo gozonji desu ka?** (先生は木村先生をご存知ですか。))

5. **Kore ha sensei ga kureta hon da yo.** (これは先生がくれた本だよ. : Ти ми даде тази книга. (Очаквано: **Koreha sensei ga kudasatta hon desu yo.** (これは先生がくださった本ですよ。))

6. **Isoide iru?** (急いでいる : Бързаш ли?) (Очаквано: **Oisogi desu ka? / Isoide irasshaimasu ka?** (お急ぎですか / 急いでいらっしゃいますか。))

7. **Sore ha sensei ga kaita hon da yo ne?** (それは先生が書いた本だよね. : Тази книга си я написал ти, нали?) (Очаквано: **Sore ha sensei**

⁴ Затова думата sensei в тази ситуация обозначава адресата.

⁵ Формата на въпросителното местоимение dō (どう) ikaga (いかが) не е адресивна форма в тесния смисъл на понятието, но функциите и са твърде сходни и традиционно се включва в заедно с него в категорията teineigo (丁寧語).

ga okakini natta/kakareta hon desu yo ne? (それは先生がお書きになった／書かれた本ですよね。))

8. Nichiyōbi ni doko ka he itta? (日曜日にどこかへ行った?: Ходи ли някъде в неделя?) (Очаквано: Nichiyōbi ni doko ka he ikaremashita/irasshaimashita ka? (日曜日にどこかへ行かれました／いらっしやいましたか。))

9. Dore ni suru? (どれにする?: Кое избираш?) (Очаквано: Dore ni saremasu/nasai masu ka? (どれにされます／なさいますか。))

Хоноратив (скромни форми)

1. Ashita denwa suru. (あした電話する。: Утре ще ти се обадя。) (Очаквано: Ashita odenwa shimasu/sashiagemasu. (あしたお電話します／差し上げます。))

2. Chotto kiku kedo. (ちょっと聞くけど。: Искам нещо да попитам。) (Очаквано: Chotto okikishimasu/ukagaimasu/oukagaishimasu kedo. (ちょっとお聞きします／伺います／お伺いしますけど。))

3. Sōdan sitai koto ga aru kedo. (相談したいことがあるけど。: Искам да се посъветвам за нещо。) (Очаквано: Gosōdan shitai koto ga arimasu kedo. (ご相談したいことがありますけど。))

4. Dō shimashō ka?⁶ (どうしましょうか。: Какво да направя?) (Очаквано: Dō itashimashō ka? (どういたしましょうか。))

5. Mukae ni iku yo. (迎えに行くよ。: Ще отида да те посрещна。) (Очаквано: Omukae ni ikimasu/mairimasu yo. (お迎えに行きます／まいりますよ。))

6. Kore, ageru. (これ、あげる。: Подарявам ти това。) (Очаквано: Kore sashiagemasu.／これ、差し上げます。))

7. Sore ha sensei ni oshiete moratta yo ne. (それは先生に教えてもらったよね。: Това си ни го преподавал, нали?) (Очаквано: Sore ha sensei ni oshiete itadakimashita yo ne. (それは先生に教えていただきましたよね。))

Представените тук очаквани изрази не са критерии за правилност при обработка на данните, доколкото и самият експеримент няма характера на тест. Излагаме ги, за да бъде ясно с какви мотиви сме включили съответното изречение.

Съвсем естествено се очакваше, че и в изреченията, фокусирани върху хоноратива, ще бъдат наблюдавани адресивни форми, доколкото в този случай адресат и референт съвпадат.

⁶ Тук по изключение бе зададена адресивна форма, за да се възприеме изречението като реален а на риторичен въпрос.

3.3 Перцепция

В тази задача на децата се показват и се прочитат изписани на отделни карти изречения, съдържащи изрази, принадлежащи към изследваната система, с молбата да ги трансформират в обикновени (не толкова учтиви) изречения, които биха използвали например спрямо собствената си майка. По-долу изреченията са подредени според категорията на съдържащите се изрази.

Адресив

1. Jikan yoroshii⁷ desu ka? (時間よろしいですか。: **Имате ли време?**)
2. Kochira⁸ ha chichi degozaimasu. (こちらは父でございます。: **Това е баща ми.**)
3. Ano kata⁹ ha donata desu ka? (あの方はどなた¹⁰ですか。: **Кой е онзи господин/онази дама?**)

Хоноратив (уважителни форми)

1. Mō tegami wo okakininatta n desu ka? (もう手紙をお書きになったんですか。: **Написахте ли вече писмото?**)
2. Dō okangae desu ka? (どうお考えですか。: **Как мислите?**)
3. Sono bōshi wo itsu kawareta n desu ka? (その帽子をいつ買われたんですか。: **Кога си купихте тази шапка?**)
4. Itsu goshuppatsuninaru n desu ka? (いつご出発になるんですか。: **Кога заминавате?**)
5. Ashita nanji made irassharu n desu ka? (あした何時までいらっしゃるんですか。: **До колко часа оставате утре?**)
6. Itsu oideninaru n desu ka? (いつおいでになるんですか。: **Кога ще дойдете?**)
7. Kōhī, meshiagarimasu ka? (コーヒー、召し上がりますか。: **Ще пиете ли кафе?**)
8. “Taitanikku”, goranninarimashita ka? (『タイタニック』、ご覧になりましたか。: **Гледахте ли (филма) „Титаник“?**)
9. Ano toki hon wo kudasaimashita ne. (あのとき本をくださいましたね。: **Онзи път ми подарихте книга, нали?**)
10. Kimura sensei wo gozonji desu ka? (木村先生をご存じですか。: **Познавате ли г-н Кимура?**)

⁷ Както при dō (どう) .

⁸ Както при dō (どう) .

⁹ Хоноративна, уважителна форма на hito (人) : **човек** – смесено изречение

¹⁰ Както при dō (どう) .

Хоноратив (скромни форми)

1. **Kaban wo omochishimashō ka?** (かばんをお持ちしましょうか。: Да Ви подържа ли чантата?)

2. **Onegai mōshiagemasu.** (お願い申し上げます。: Моля Ви¹¹.)

3. **Ashita yasumasete itadakimasu.** (あした休ませていただきます。: Утре ще си позволя да отсъствам.)

4. **Chotto gosōdanshite mo ii desu ka?** (ちょっとご相談してもいいですか。: Може ли да се посъветвам с Вас за нещо?)

5. **Sonna koto ha zonjimasen.** (そんなことは存じません。: Не знам такова нещо.)

6. **Deha, haikenshimasu.** (では、拝見します。: Нека да го видя, тогава.)

7. **Mata omenikakarimashō.** (またお目にかかりましょう。: Да се видим пак.)

8. **Dō itashimashō ka?** (どういたしましょうか。: Какво да направя/направим?)

3. Провеждане на проучването

Проучването бе проведено в една от общинската детски занимални на кв. Китайама, гр. Сендай, Япония. Изследвани са 12 деца. Броят им според класа и пола е посочен в табл. 1.

Табл. 1 Участници в изследването

Клас \ Пол	Мъжки	Женски	Общо
1	1	2	3
2	1	—	1
3	1	—	1
4	2	—	2
5	—	3	3
6	—	2	2
Общо	5	7	12

4. Резултати и анализ

4.1. Интервю

В хода на интервютата не бе регистрирана употреба на хоноративни форми (нито уважителни, нито скромни). Всички деца използваха в някак-

¹¹ От морфологична гледна точка тук е използвана скромна хоноративна форма.

ва степен адресивни средства, някои – през цялото интервю. Не може обаче да се установи някаква връзка между класа (възрастта) и употребата на адресивни форми, което е в съгласие с данните, докладвани от Kawasaki. Очевидно в този възрастов диапазон различната степен на употреба на адресив е по-скоро въпрос на индивидуални различия между децата.

По-голям интерес представляват дискурсивните и социолингвистични условия, при които адресивните форми се появяват у онези деца, които ги използват само отчасти. Това са най-вече началото на разговора, стандартни фрази и въпроси, отправени към интервюиращия. Би могло да се предположи че у децата, при които употребата на адресив още не е станала естествена част от речевото поведение, тя се влияе от 2 основни фактора – стандартността на ситуацията (например запознаване) и поводите да осъзнаят присъствието на адресата (например поради необходимостта да се обърнат пряко към него или защото той внезапно става тема на разговора.)

Условията, при които се наблюдава епизодично използване на адресив са обобщени в табл. 2. Бихме могли да ги разделим на два типа: ориентирани към контекста (начало на разговора, стандартни фрази) и ориентирани към адресата (въпроси, изречения, пряко засягащи адресата). Очевидно първият тип е по-разпространен, но примерът на първокласника 1А, ни кара да не прибързваме с предположението, че в хода на индивидуалното развитие се активира по-рано.

**Табл. 2 Условия, при които са генерирани адресивни форми
(Не са представени онези, които не ги използват изобщо.)**

Изследвано лице \ Условие	Начало на разговора	Стандартни фрази	Въпроси	Изречения, пряко засягащи адресата
1А ¹²	— ¹³	—	+	+
1В	+ ¹⁴	+	—	—
4А	+	+	—	—
4В	+	+	—	—
5А	+	+	+	+
5В	+	+	—	—
5С	+	+	+	+
Общо	6	6	3	3

¹² Цифровият индекс обозначава класа на лицето, а буквеният е идентификационен.

¹³ Знакът „—“ означава, че условието не е актуално за съответното изследвано лице.

¹⁴ Знакът „+“ означава, че условието е актуално за съответното изследвано лице.

Като цяло интервюто показва, че единствената категория на системата, която присъства в спонтанната реч на децата от изследваната възрастова група е адресивът. Наблюдаваните адресивни форми имаха правилна граматична форма и бяха уместни в разговор с непознат възрастен, т.е. може да се твърди, че участниците притежават граматична и отчасти социолингвистична компетенция по отношение на адресива

За онези, които използват адресивни форми само при споменатите по-горе условия, можем да допуснем, че не могат да управляват адресива като независима категория, а по-скоро го възприемат като част от неделимата форма на често използвани вербални формули.

4.2. Продукция

В първата част на задачата на децата с помощта на рисунки бяха зададени определени ситуации, т.е. обект на изследване беше не само граматичната, а и комуникативната им компетенция. Ще разгледаме резултатите по групи ситуации. Първата група резултати, проследяваща компетенцията по отношение на формите на глагола „давам“, са представени в табл. 3–6.

Табл. 3 Ситуация 1

Лица \ Форма	ageta あげた (центро- бежна, нехоноративна, неадресивна)	agemashita あげました (центро- бежна, нехоноративна адресивна)	kureta くれた (центро- стреми- телна, нехоноративна, не- адресивна)	kuremashita くれました (центро- стреми- телна, нехоноративна, адресивна)	Без отговор ¹⁵
1(3)	1	0	1	0	1
2(1)	0	0	0	1	0
3(1)	0	0	1	0	0
4(2)	1	0	1	0	0
5(3)	1	0	2	0	0
6(2)	0	0	0	2	0
Общо	3	0	5	3	1

¹⁵ Тук попадат мълчанието и отговор „Не знам“.

Табл. 4 Ситуация 2

Форма Лица	ageta あげた (центро- бежна, нехо- норативна, неадресивна)	agemashita あげました (центро- бежна, не- хоноративна адресивна)	kureta くれた (центро- стреми- телна, нехонора- тивна, не- адресивна)	kuremashita くれました (центро- стреми- телна, нехонора- тивна, адре- сивна)	Без отговор
1(3)	2	0	0	0	1
2(1)	0	1	0	0	0
3(1)	1	0	0	0	0
4(2)	2	0	0	0	0
5(3)	3	0	0	0	0
6(2)	0	2	0	0	0
Общо	8	3	0	0	1

Табл. 5 Ситуация 3

Форма Лица	ageta あげた (центро- бежна, нехо- норативна, неадресивна)	agemashita あげました (центро- бежна, не- хоноративна адресивна)	kureta くれた (центро- стреми- телна, нехонора- тивна, не- адресивна)	kuremashita くれました (центро- стреми- телна, нехонора- тивна, адре- сивна)	Без отговор
1(3)	0	1	1	0	1
2(1)	0	0	0	1	0
3(1)	0	0	0	0	1
4(2)	1	0	1	0	0
5(3)	0	0	3	0	0
6(2)	0	0	0	2	0
Общо	1	1	5	3	2

Табл. 6 Ситуация 4

Форма Лица	ageta あげた (центро- бежна, нехо- норативна, неадресивна)	agemashita あげました (центро- бежна, не- хоноративна адресивна)	kureta くれた (центро- стреми- телна, нехонора- тивна, не- адресивна)	kuremashita くれました (центро- стреми- телна, нехонора- тивна, адре- сивна)	Без отговор
1(3)	2	0	0	0	1
2(1)	0	1	0	0	0
3(1)	1	0	0	0	0
4(2)	2	0	0	0	0
5(3)	3	0	0	0	0
6(2)	0	2	0	0	0
Общо	8	3	0	0	1

Резултатите могат да бъдат обобщени както следва:

1) Не е завършило усвояването на разликата между центробежни и центростремителни форми на глагола „давам“, което се доказва от трите случая на употреба на центробежната форма „ageru“ за действие на референта спрямо адресанта в ситуация 1 и двата в ситуация 3. По принцип тази форма на глагола се използва за действие на лице до което има по-малко психологическо разстояние спрямо лице, до което разстоянието е по-голямо. Тук наблюдаваме грешка на дейксиса, която лежи на границата между граматична и социолингвистична компетенция и сама по себе си показва, че на тази възраст нужното за правилната употреба на системата възприемане на адекватна гледна точка невинаги е налице.

2) Няма използване на хоноративно маркирани глаголи kudasaru (くださる) и sashiageru (差し上げる).

3) При изследвано лице 1В се наблюдава използване на адресивна (вм. хоноративна) форма за описание на действието на учителя и на неадресивна за действието на приятеля като референт, което може да бъде разгледано като пример за стратегия на заместване на неусоения хоноратив с усвоения адресив, макар че на ниво социолингвистична компетенция това представлява грешка.

Втората група ситуации обиграват форми за изразяване на молба, като бе очаквана разлика между формите, използвани спрямо Приятел/ка (Ситуация 5) и Учителка (Ситуация 6). Резултатите са представени в табл. 7–8.

Табл. 7 Ситуация 5

Лица \ Форма	Kashite 貸して (съкратена повелителна форма)	Kashite kureru? 貸してくれる? (конвенцио- нализиран въпрос, неадресивна форма)	Без отговор
1(3)	3	0	0
2(1)	1	0	0
3(1)	1	0	0
4(2)	1	0	0
5(3)	2	1	0
6(2)	2	0	0
Общо	11	1	0

Табл. 8 Ситуация 6

Лица \ Форма	Kashite 貸して (съкратена повелителна форма)	Kashite kureru? 貸してくれる? (конвенцио- нализиран въпрос, неадресивна форма)	Без отговор
1(3)	3	0	0
2(1)	1	0	0
3(1)	1	0	0
4(2)	2	0	0
5(3)	2	1	0
6(2)	1	1	0
Общо	10	2	0

Сравнението между двете ситуации показва следното:

1) Спрямо различните референти се използват различни изрази, т.е. изследваните лица съзнават, че двамата трябва да бъдат третиращи речево по различен начин.

2) Спрямо Приятел се използва съкратена, а спрямо Учителка пълна повелителна форма, като втората кодира по-голямо разстояние от първата¹⁶.

3) Спрямо Приятел се използва неадресивна положителна форма на конвенционализиран въпрос, а спрямо Учителка отрицателна адресивна

¹⁶ Според нашата интуиция, сверена с тази на носител на езика.

форма на конвенционализиран въпрос, като втората форма е по-учтива и като морфология и като стратегия на отрицателна учтивост.¹⁷

4) Конвенционализираните въпроси като стратегия на отрицателна учтивост¹⁸ се използват само от деца над 5. клас.

5) Спрямо двамата адресати се използват нехоноративни форми, т.е. разграничаване на ниво хоноратив не се наблюдава.

Като общо впечатление, ситуации 5–6 диференциацията на изразите, изразяващи молба в зависимост от адресата е много по-подчертано отколкото в ситуации 1–4.

Причините за това могат да се търсят на 2 нива – ниво на общите механизми на учтивостта и ниво, свързано с последователността, а която се усвояват определени учтиви изрази.

По отношение на първото може да се каже, че молбата е вид face-threatening act, което изисква компенсация (redress¹⁹) на „лицето“ на адресата. Същото не може да се каже, обаче, за ситуации 1–4.

По отношение на второто бихме могли да предположим, че степенуването на учтивостта при такива изрази се усвоява по-рано от стандартните адресивни и особено хоноративни средства, поради това, че самият характер на речевия акт изисква компенсиране на лицето на адресата.

Завършвайки анализа на резултатите от тези две ситуации, си струва да отбележим, че конвенционализираните въпроси се появяват относително късно (едва след 5. клас), което ни кара да предположим, че при изразите за изразяване на молба, усвояването на директните повелителни изрази (without redressive action), предшества усвояването на онези, включващи компенсация на лицето на адресата (with redressive action), в случая изразяваща се в отрицателна учтивост.

Третата група ситуации (ситуации 7–10), включва адресанта и още две лица, което значително усложнява задачата на изследваните лица и поставя на изпитание тяхната социолингвистична компетенция.

Доколкото единствено при адресивни форми се наблюдаваха разлики между ситуацияите и участниците, при анализа ще спрем вниманието си върху използването на адресивни форми. Резултатите са показани на табл. 9–12.

¹⁷ Вж. примерите на Brown, Levinson (Brown, Levinson 1987: 142–143), които показват, че в общия случай отрицателният непряк въпрос е по-учтив от положителния.

¹⁸ Вж. Brown, Levinson (Brown, Levinson 1987: 142–143).

¹⁹ Тук и по-надолу термини, дадени и на английски на тази страница са по Brown, Levinson (Brown, Levinson 1987).

Табл. 9 Ситуация 7

Лица \ Форма	Неадресивна	Адресивна	Без отговор
1(3)	1	1	1
2(1)	0	0	1
3(1)	1	0	0
4(2)	1	0	1
5(3)	0	3	0
6(2)	1	1	0
Общо	4	5	1

Табл. 10 Ситуация 8

Лица \ Форма	Неадресивна	Адресивна	Без отговор
1(3)	2	1	0
2(1)	0	0	1
3(1)	1	0	0
4(2)	0	1	1
5(3)	0	3	0
6(2)	1	1	0
Общо	4	6	2

Табл. 11 Ситуация 9

Лица \ Форма	Неадресивна	Адресивна	Без отговор
1(3)	0	1	2
2(1)	0	0	1
3(1)	0	1	0
4(2)	0	1	1
5(3)	0	3	0
6(2)	0	2	0
Общо	0	8	4

Табл. 12 Ситуация 10

Лица \ Форма	Неадресивна	Адресивна	Без отговор
1(3)	0	3	0
2(1)	0	1	0
3(1)	0	1	0
4(2)	0	1	1
5(3)	0	3	0
6(2)	0	2	0
Общо	0	11	1

Резултатите показват, че при ситуации 7–8, в които участват Приятел/ка и Майка, приблизително половината изследвани лица използват неадресивни, а другата половина – адресивни форми. При ситуации 9–10, където вместо Приятел/ка присъства Учителка всички изследвани лица използват адресивни форми. Очевидно изследваните лица правят разлика между ситуацияите, в които присъства Учителка и онези, в които същата не присъства. Неочакваното използване на адресив в ситуации 7–8 може да обяснено не само с естеството на връзките между адресанта, адресата и референта, но със стандартността на речевия акт „представяне“.

Във втората част на настоящата задача изречения, изписани на карти, прочетени от интервюиращия, трябваше да бъдат трансформирани в по-учтиви.

Нека разгледаме резултатите по категории на системата.

Най-напред ще се спрем на адресива и свързаните с него средства.

5) Wakatta.. (わかった : Разбрах.) Резултатите са представени в табл. 13.

Табл. 13 Резултати за Wakatta.. (わかった : Разбрах.)

Лица \ Форма	Wakatta. わかった。 (неадресивна форма)	Wakarimashita. わかりました。 (адресивна форма)	Без отговор
1(3)	1	2	0
2(1)	0	1	0
3(1)	0	0	0
4(2)	1	1	0
5(3)	0	3	0
6(2)	0	2	0
Общо	2	10	0

2) **Sō ne.** (そうね (постоянно използван в разговор израз, означаващ потвърждение или размисъл) Резултатите са представени в табл. 14.

Табл. 14 Резултати за **Sō ne.** (そうね。)

Лица \ Форма	Sō ne. そうね。 (неадресивна форма)	Sō desu ne. そうですね。 (адресивна форма)	Без отговор
1(3)	0	1	2
2(1)	0	2	0
3(1)	0	0	1
4(2)	1	1	0
5(3)	0	3	0
6(2)	0	2	0
Общо	1	8	3

3) **Ocha dō?** (お茶、どう? : Искаш ли чай?) Резултатите са представени в табл. 1

Табл. 15 Резултати за **Ocha dō?** (お茶、どう? : Искаш ли чай?)

Лица \ Форма	Ocha, dō? お茶、ど う? (неадресивна форма)	Ocha wo dōzo. お茶をど う ぞ。 (неадресивна императивна форма)	Ocha, dō desu ka? お茶、ど う ですか。 (адресивна форма)	Ocha, ikaga desu ka? お茶、いか がですか。 (адресивна форма + учтива дума)	Без отговор
1	1	2	0	0	0
2	0	0	1	0	0
3	0	0	0	0	1
4	0	1	0	1	0
5	0	0	3	0	0
6	0	0	1	1	0
Общо	1	3	5	2	1

Резултатите показват, че по-голямата част от изследваните лица, макар и не всички, използват адресив както при глагола, така и при копулата. Интерес представляват и наблюдаваните 2 случая на използване на ikaga (いかがが), което показва, че и други средства, маркиращи психологическо разстояние до адресата, освен адресивните форми на глаголите, са станали част от граматиката на децата.

За частта, чиято цел бе генерирането на хоноративни (уважителни и скромни форми) може да се каже следното: Най-често сказуемото на зададеното изречение беше превърнато в адресивно, но някои деца използваша и хоноративни форми. Всички средства на системата, с изключение на адресивна форма на сказуемото, са обобщени в табл. 16.

Табл. 16 Брой на изследваните деца, използвали определена хоноративна форма

Тип	Адресив	Хоноратив (уважителни форми)					Хоноратив (скромни форми)			
Форма	ikaga いかが	ossharu おっしゃる	irassharu ²⁰ いらっしゃる	(isoide) irassharu ²¹ (急いで) いらっしゃる	kakareru 書かれる	o-kaki ni naru お書きになる	itadaku いただく	itasu いたす	o-mukae ni iku お迎えに行く	o-kiki suru お聞きする
Лица										
1(3)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2(1)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3(1)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4(2)	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5(3)	0	0	3	0	1	0	0	0	0	0
6(2)	1	1	1	1	0	1	2	2	1	1
Общо	2	1	4	1	1	1	2	2	1	1

От таблицата се вижда, че хоноративни форми, както и квази-адресивната форма на въпросителното местоимение „как“ ikaga (いかが) са използвани само от деца над 4-ти клас. Възможно е това да е границата, от която тези форми влизат в граматиката на децата, без непременно да присъстват в спонтанната им реч.

Най-често се среща irassharu (いらっしゃる), следван от itasu (いたす) и ikaga (いかが) – лексикални форми с честа употреба. Прави впечатление, че морфологично и аналитично образувателните форми се продуцират само спорадично, т.е. средствата се усвояват не според продуктивността на модела, а по-скоро според честотата на употребата си в ежедневната реч.

²⁰ Като пълнозначен глагол.

²¹ Като спомагателен глагол.

4.3. Перцепция

В тази задача изследваните деца трябваше да понижат степента на уचितост на изречения, изписани на отделни карти и прочетени от интервюиращия. Когато отговорът не се различаваше от зададеното изречение или се различаваше по смисъл, бе сметнато, че дадената форма не се разбира.

На табл. 17 е посочен процентът на неразбираните форми. Вижда се, че с увеличаването на възрастта той намалява, като могат да се очертаят следните периоди на усвояване:

1) 1. (2.?) клас

2) 3., 4. клас

3) 5., 6. клас

(Специален случай представлява единственото изследвано дете от 2. клас, което показва степен на компетенция, сравнима с тази на децата от 5.–6. Тук сме склонни да разглеждаме този случай по-скоро като изключение.)

Заслужава внимание, че макар и да не използват спонтанно или дори предизвикано определени форми, децата са в състояние да ги разбират, което показва, че най-вероятно между включването им в индивидуалната граматика на съответното лице и спонтанната им употреба може да има дълъг латентен период, свързан с необходимостта да бъде достигнато определено ниво на социализация.

Табл. 17 Процент на неразбраните форми

Форми Клас	Адресивни (с изкл. на сказуемото), %	Уважителни, %	Скромни, %	Общо, %
1	67	56	67	62
2	0	0	13	5
3	67	10	38	29
4	17	15	37	24
5	11	3	0	3
6	0	0	4	2

На табл. 18 формите са подредени според броя на неразбраните ги деца. Като цяло може да се каже, че по-често срещаните лексикални форми се усвояват най-рано. Тук е очевидна връзката с наблюдаваните тенденции при продукцията на същите типове изрази.

Табл. 18 Брой на децата, неразбрали дадена форма

Изречение	Брой на децата, които не го разбират	Най-горен клас, при който е установено неразбиране
どういたしましょうか。	6	6
あの方はどなたですか。	5	5
ご相談してもいいですか。	5	4
いつご出発になるんですか。	4	4
では拝見します。	4	4
またお目にかかりましょう。	4	5
どうお考えですか。	3	5
コーヒー、召し上がりますか。	3	4
そんなことは存じません。	3	3
あのとき本をくださいましたね。	3	1
木村先生をご存じですか。	3	1

5. Изводи

Настоящото изследване хвърля известна светлина върху овладяването на системата от японски деца между 1 и 6 клас. Децата на тази възраст използват ограничени по обхват средства на системата и то невинаги по начина, по който го правят възрастните. Основно средство остават адресивните форми в сказуемото, които се използват най-често в началото на разговора, като част от стандартни фрази и при преки обръщения към събеседника. Като цяло по-добре се владеят средствата, насочени към адресата, от онези, насочени към референта. Това е разбираемо, защото отнoшенията с адресата са по-очевидни и конкретни, докато вторите изискват мислене в рамките на триадата „адресант – адресат – референт“. Що се отнася до адресивните форми, при тях не се наблюдават съществени възрастови разлики, може би защото граматическото им усвояване става на по-ранен етап, а пълното усвояване на социолингвистичните правила за употребата им – на по-късен. При хоноративните средства, на свой ред, бяха открити възрастови разлики, които показват, че тези средства се усвояват в смисъл на граматична компетенция именно през този период, като перцепцията предхожда продукцията.

Така описаната разлика в периодите на усвояване на адресива и хоноратива подсказва, че двете категории на системата притежават висока степен на автономност.

ЛИТЕРАТУРА

ВАСИЛЕВА, М., 2013. Модели на учтиво речево поведение у българи и японци.
В. Търново: Фабер, 2013, ISBN 978-954-400-911-3 COBISS.BG-ID – 1255753444.

REFERENCES

- BROWN, P., S. LEVINSON 1987. *Politeness: Some universals in language use*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge. Paperback ISBN 0521313554.
- CANALE, M., M. SWAIN 1980. *Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing*. Applied Linguistics 1 (1), 1–47.
- CLANCY, P. 1985. In: DAN, I. S., The Crosslinguistic Study of Language Acquisition, Vol. 1, *Chapter 4 The Acquisition of Japanese*, Psychology Press, 373–524, Hardback ISBN 9780898598438.
- CHOMSKY, N. 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*, M.I.T. Press, ISBN: 9780262530071
- KAWASAKI, A. 1981. In 『ことばと社会性』, ed. 堀素子、F.C.ペン、川崎晶子「小学生の<です・ます>表現」..文化評論社.
- VASILEVA, M. 2013. Модели на учтиво речево поведение u balgari i yapontsi.
V. Tarnovo: Faber, ISBN 978-954-400-911-3 COBISS.BG-ID – 1255753444.

ACQUISITION OF THE HONORIFIC SYSTEM IN THE LINGUISTIC REPERTOIRE OF JAPANESE STUDENTS BETWEEN 6 AND 12 YEARS OF AGE

Assoc. Prof. Anton Andreev, PhD
Sofia University St. Kliment Ohridski

This paper gives some insight into the way native honorifics are acquired by Japanese children of 6 to 12 years old, using the methods of a semi structured interview and a language task. Children this young use a different range of language means and in a different way in comparison to adults. Most common, unsurprisingly, are the addressive (listener-oriented) honorifics, which are usually found at the start of an interaction, in standard formulae and in direct appeals to the addressee. This might be because the addressee is a tangible participant in the communication, while topic-oriented forms need a more subtle understanding of the relations within the triad speaker-addressee- topic. The use of addressive forms does not show a perceptible age difference, perhaps because they are acquired earlier than the researched age range but mastered later. On the other hand, topic-oriented forms show an age difference, which implies that grammatical acquisition happens exactly in the researched age, with perception preceding production.

The obviously existing difference in the age of acquisition between addressee-oriented and topic-oriented honorifics implies their relative systemic independence.

Key words: Japanese language, honorific system, first language acquisition, elementary school pupils

Assoc. Prof. Anton Andreev, PhD

ORCID ID: 0009-0009-6298-8679

Web of Science Researcher ID: ACH-4984-2022

Faculty of Classical and Modern Philology

Sofia University St. Kliment Ohridski

15 Tzar Osvoboditel Blvd.

Sofia 1504, Bulgaria

e-mail: antonandreev2004@gmail.com

Мартин Стефанов. *Номинализацията на предиката в сръбския и българския книжовен език от края на XIX и началото на XX век*. Електронна публикация. Факултет по славянски филологии. Филологически форум – Exregion, ноември 2023, 240 с.

Монографията разглежда процесите на номинализация на предиката, но авторът си е поставил за цел да направи това в съпоставителен план между сръбския и българския език, при това в края на XIX и началото на XX век. Детайлно са обяснени и изложени както номинализираните конструкции, така и перифразните предикати. Представени са и основните стилистични и текстуални характеристики на номинализацията.

Ключови думи: сръбски език, български език, номинализация на предиката, номинализирана конструкция, перифразен предикат

Трудът на Мартин Стефанов *Номинализацията на предиката в сръбския и българския книжовен език от края на XIX и началото на XX век* се състои от увод, три основни глави и библиография. В уводната част авторът ясно представя целта и предмета на своето изследване, а именно да се опише и анализира мястото и функциите на конструкциите с глаголно съществително (ГС) в т.нар. „именен (номинален) стил“ в специализираните сфери на сръбския и българския книжовен език от края на XIX и началото на XX в. В светлината на така поставената цел се очертава и предметът на изследването – езиковите структури, назовавани в текста с термините номинализирана конструкция (НК) и перифразни предикати (ПП).

Поставените цели и задачи се постигат с помощта на посочените методи и подходи (съпоставителен метод, диахронен подход, структурно-семантичен анализ, когнитивен подход, дескриптивен метод, словообразователна характеристика и др.).

В увода се изяснява и използваният терминологичен апарат и се проследява историята на въпроса, както и състоянието на изследванията в сръбската и в българската научна традиция.

Същинската част на труда се състои в трите основни глави – I. Номинализирана конструкция (43–112), II. Перифразни предикати (113–202) и III. Стилистични и текстуални характеристики на номинализацията (203–216).

В първа глава се обяснява същността и особеностите на номинализитаните конструкции. Авторът ги разглежда като периферна формална реализация на категорията предикативност. Терминът се използва за означаване на езикови структури (именни фрази), съдържащи глаголно съществително. Като НК функционират езикови единици, изпълняващи различни синтактични функции – подлог, именна част на съставно сказуемо, пряко допълнение, непряко допълнение, обстоятелствено пояснение, както и несъгласувано определение, реализирани чрез предложно или безпредложно свързване. Нататък в главата М. Стефанов подлага на структурно-семантичен анализ

ексцерпирани НК от сръбския и българския корпус (около 350 страници за двата езика). Езиковият материал е класифициран с помощта на модела на семантичните полета, при който в рамките на дадено значение се разграничават център и периферия, представляваща плавен преход към друго семантично поле. По този начин НК за двата езика са обособени 1. темпорален комплекс, включващ значенията „предходност“, „следходност“, „едновременност“, „предел във времето“; 2. релационен комплекс, обхващащ значенията „каузалност“, „критерий, основание“, „интенционалност“, „концесивност“, „кондиционалност“; 3. квалификативен комплекс, в рамките на който са разгледани значенията „съпътстващо обстоятелство“, „средство, инструмент“, „начин“, „сравнение“. По-нататък в анализа са засегнати 4. отношенията на кореферентност, изразени чрез НК и функционирането на НК в различни синтактични роли (в централни синтактични функции – подлог и именна част на съставен предикат, с определителна функция, като семантично допълнение, като се прави изводът, че в двата езика е развита система от НК за изразяване на различни синтактични отношения, като се установява сходство в диференциацията между отделните семантични полета.

При изтъкването на функционалните възможности на НК в сръбския и българския книжовен език от изследвания период авторът изхожда от семантичната специфика на глаголните съществителни, съчетаващи особености на съществителните и глаголите, които се сближават функционално и семантично и позволяват обогатяване на изказа с използването на НК.

Авторът стига до заключението, че и в сръбския, и в българския книжовен език от края на XIX и началото на XX век съществува добре развита система от номинални средства за изразяването на разнообразни смислосинтактични отношения. Нещо повече – резултатите от анализа сочат, че няма съществени различия в сравнение със състоянието в съвременните езици. Но също така откроява и различията между двата езика, като според него те са свързани със съотношението между трите типа изразни средства и със субстанциалния компонент. Така например в българския език се наблюдава по-широка употреба на непространствените предлози в сравнение със сръбския, което е свързано и с другата по-сериозна разлика между двата езика – влиянието на черковнославянско-руския компонент върху предложната система.

Въз основа на изложените наблюдения, авторът стига до заключението, че във функционален план НК притежават еднакви възможности в двата езика. Това според него може да се обясни, от една страна, с близкородствените отношения между сръбския и българския език, а от друга, с универсалните особености на процесите на номинализация. Различията между двата езика се отнасят по-скоро до субстанцията, както и до някои структурни особености, които влияят на актуализацията на НК. Първият аспект се свързва с преобладаващите словообразователни модели в двата езика и той засяга модалните ГС, както и изразяването на свършеност и несвършеност на глаголното действие чрез мотивиращата основа. В това отношение в българския език преобладава черковнославянско-руският елемент, докато в сръбския език по-чести са домашните словообразователни форманти.

Втора глава обръща внимание на перифразните предикати, като в началото е изложена дефиницията на термина и неговите особености. Обобщавайки всички определения за ПП, авторът заявява, че те могат да се определят като езикови средства, които се намират между фразеологията и граматиката, в рамките на които не е възможно да се поставят отчетливи граници между отделните явления. Различните

представители на категорията заемат различна позиция по оста между фразеологията и граматиката, по-близо до едната или до другата крайност, а сред тях се наблюдават множество преливания.

При структурно-семантичният анализ на ПП авторът условно ги разпределя в 5 групи: 1) ПП с глаголни компоненти, които означават ‘покой’, съчетан с признаците ‘самостоятелност’ или ‘инициираност’, 2) ПП с глаголни компоненти, които означават ‘динамика’ и ‘самостоятелност’, 3) ПП с глаголни компоненти, които функционират в системата донор – донум – адресат, 4) ПП с глаголни компоненти, които означават ‘динамика’ и ‘инициираност’ и 5) ПП с глаголни компоненти, които означават ‘движение’, съчетано с признаците ‘самостоятелност’ или ‘инициираност’. Тази класификация е съобразена с изследвания емпиричен материал и представя в модифицирана версия класификацията на А. Попова.

Въз основа на извършения структурно-семантичен анализ авторът очертава и функционалните възможности на ПП в двата езика, свързвайки ги с компенсаторните функции на ПП (изразяват категориите вид, начин на глаголното действие, залог), влиянието им върху информативното съдържание (ограничаване на агентивната ангажираност, разграничаване на конкретната и обобщена информация, експликация на глаголното действие и т.н.) и семантичната кондензация на категориални значения (лексикален пасив, кондензиране на модални конструкции и др.). Същевременно се прецизира и частично се коригира схващането, че именният стил се свързва с XX век, което може да се отчете като принос на автора към по-точната хронологизация на явлението.

И при двата езика се констатира сходство във функционален план, обяснени както с универсални особености на ПП, така и с общославянски черти.

В заключение авторът изтъква, че различията между двата езика се състоят основно в преобладаващите начини, и по-точно в подбора на езиковите средства, за постигане на съответните цели. Различията в глаголните компоненти между двата езика в това отношение са обусловени от четири основни фактора: 1. наличие на системно-структурни специфики, 2. наличие на субстанциални (лексикални) специфики, 3. наличие на специфики в развоя на книжовната норма и 4. наличие на специфики в концептуалния апарат.

В третата глава *Стилистични и текстуални характеристики на номинализациите* са представени паралелно наблюденията на автора върху стилистичната стойност и текстуриращата функция на НК и ПП поради функционалната и семантичната взаимовръзка между тези езикови структури.

В обобщение авторът заявява, че по отношение на стилистичните особености на НК и ПП на първо място може да се изтъкне ролята им при обогатяването на изразните средства в езика. Този аспект намира реализация в два плана. От една страна, трябва да се спомене фактът, че чрез НК и ПП се постига реализирането на паралелни системи от лични и нелични глаголни форми с еднаква или сходна лексикална семантика. От друга страна, НК и ПП изграждат системи от синонимни изразни средства на категориално равнище, свързани с изразяването на различни смислово-синтактични отношения и глаголни категории. Емпиричният материал недвусмислено показва, че специализираните стилове в сръбския и българския книжовен език от края на XIX и началото на XX в. се отличават с честа употреба на номинализации. Чрез тях се оформя специфичен изказ, който се отличава с определени екстралингвистични

характеристики и затова се свързва със специализираните функционални стилове. Текстурите функции на НК и ПП могат да се разгледат в два основни аспекта – с оглед на организирането на глобалната смислова структура на текста и с оглед на постигането на свързаност в непосредствения контекст. В този смисъл въз основа на изложените наблюдения още веднъж се откроява важноста на именното изразяване в специализираните стилове на книжовния език.

Трудът завършва с библиография, включваща над 150 заглавия.

Текстът се фокусира върху тема, която е недостатъчно изследвана в българските езиковедски среди в съпоставителен план и тук приносът на автора е неоспорим. *Номинализацията на предиката в сръбския и българския книжовен език от края на XIX и началото на XX век* на Мартин Стефанов като цяло оставя отлични впечатления със своята логичност и начин на представяне на един сложен езиков процес.

Martin Stefanov's monograph examines the processes of nominalization of the predicate, but the author has set himself the goal of doing this in a comparative plan between the Serbian and Bulgarian languages, at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. Both nominalized constructions and periphrastic predicates are explained in detail. The main stylistic and textual characteristics of the nominalizations are also presented.

Assist. Prof. Evelina Grozdanova, PhD

CroRIS ID 41763

Faculty of philology

University of Plovdiv "Paisii Hilendarski"

"Tzar Asen" Str. 24, 4000 Plovdiv

Faculty of Humanities and Social Sciences

University of Zagreb, Croatia

Ulica Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

e-mail: egrozdan@ffzg.unizg.hr

Константин Куцаров. *Българските лексемни класове и учението за частите на речта*. София: ИК „Колибри“, 2022, 350 с. ISBN 978-619-02-1031-3

Акцент в рецензията са приносните моменти в монографията на К. Куцаров: съвременният поглед върху класификацията „Частите на речта“ и открояването на лексемните класове *дискурсив* и *детерминатив*; нова интерпретация на някои от глаголните категории и техните грамеми в българския език.

Ключови думи: части на речта, дискурсив, детерминатив, глаголни морфологични категории, таксис, преизказване.

Монографията на Константин Куцаров *Българските лексемни класове и учението за частите на речта* е посветена на един древен и същевременно актуален проблем на езикознанието – частите на речта. Въпреки привидната установеност на тяхната класификация, в нея има дискуссионни моменти и неточности, предизвикателство за научната мисъл заради своята многовековна актуалност, от една страна, а от друга – поради основополагащата им се роля за всеки по-нататъшен анализ на системата на естествения език. Цялостното изучаване на езика задължително започва от частите на речта. От критериите за тях е зависимо почти всяко научно изследване на езикова форма или категория. Авторската позиция за частите на речта в немалка степен определя и посоката на интерпретацията, и окончателния резултат от анализа.

Книгата би била настолна за всеки изследовател на българския език и този факт ще е причината за нейната бъдеща популярност.

Проблемът за частите на речта често е подценяван и отразяван повърхностно, макар по него да има приноси разсъждения още у античните автори (и в индийската граматика, и в гръко-римската философско-филологическа традиция). Предложенията на съвременните граматисти, макар и разполагащи с иновативна методология, по-често са формално закостенели и безинтересни. Монографията на К. Куцаров предлага компетентен, задълбочен и подробен преглед на направеното досега и се основава на обширна библиография. Съществен принос в нея представлява анализът на класификацията „Частите на речта“ в съвременния български език: със своята различаваща се от традиционната гледна точка към материята и вследствие от нея – с пресмисляне на състава на „утвърдените“ в българската граматика лексемни класове.

В изложението е коментиран и въпросът за неадекватността на традиционния термин „части на речта“ (227–228); вместо него авторът предлага „класове лексеми в езика“ (както се вижда и от заглавието на книгата).

Вниманието на К. Куцаров е съсредоточено върху разнородни езикови явления: от словните класификации до структурата на граматическите категории и граемите. Затова методиката на изследването включва критично описание на езиковедските становища до момента и системно-структурен анализ на морфологичните категории и

грамемите. Заради адекватността си спрямо научния обект, методологическите практики са основателно подбрани и резултатни, въпреки своята разнообразност.

Рецензираното изследване се състои от четири глави, увод, заключение, обща характеристика на частите на речта в таблична форма и библиография.

Приносът на книжовниците от Античността до нашето съвремие е изложен в първите три глави на работата. Заглавията им показват избрания хронологически модел за тяхната композиция. Първата глава е „Класификация на думите през Античността и Средновековието“ (7–31); следва „Развой на учението за частите на речта в руското езикознание след граматиката на М. В. Ломоносов“ (31–129), а третата глава е „Концепциите за частите на речта в българското езикознание“ (129–224). Авторът е разгледал по-подробно занимаващата го проблематика в руското и съветското и в българското езикознание. Същността на изследването обаче е на границата между традиционно и системно организирано енциклопедично описание, за което би било необходимо да се отразят и западно- и особено средноевропейските езиковеди от 19. и началото на 20. век (голяма част от българските възрожденски книжовници са техни възпитаници, граматическите им познания са формирани под влияние на вижданията им, макар да има и учили в Русия, разбира се). В това отношение доста би допринесла една тематична композиция на обзорите (тъй като хронологичната организация унифицира до известна степен анализите, посветени на творчеството на различните учени); тя би открийла по-отчетливо оригиналните теории¹ и влиянието им върху следващите. Това обаче не е изненадващо за изследване, чийто втори съществен акцент е поставен върху частите на речта в българския език, където изобилието от дискуссионни моменти е съществено и К. Куцаров има амбицията да предложи не само нови, но и приемливи квалификации. Т. е. историческата част, разбираемо, е резултат от избор и авторовият аргумент за него е влиянието на руската традиция от по-ново време върху схващанията на мнозина български езиковеди.

Описанието на приносите на езиковедите българисти е подробно, включително и с библиографски бележки и затова лишаването му от значими трудове, каквато е граматиката на Ив. Куцаров (Kutsarov, I. 2007) например (в неговата граматика се прави един от редките опити да се адаптират иновативни разсъждения на чешки и други съвременни учени за частите на речта), е определено неприемливо.

Друга гледна точка към таксономичните признаци намираме в интерпретациите на философите и семиотиците и би било интересно да се изрази отношение по тях (напр. относно класификациите на съществителните имена по специфика на денотатите; отликите в лексикалносемантично отношение между собствени и нарицателни имена и др.). Такъв преглед би подсказал идеи за промени в традиционната класификация заради по-различната гледна точка на логико-философските и прагматико-семиотическите описания на езиковите знакове.

В книгата са направени иновативни изводи относно частите на речта, като се приемат още две, нетипични за традиционната класификация – дискурсив и детерминатив. Така са открити 12 части на речта, вместо традиционните 10. Въпреки необходимостта да се коментират и обмислят още, те са приноси за направеното изследване и свидетелство за научния му смисъл.

¹ Напр. дефинициите за съществително и прилагателно име на Др. Манчов звучат доста съвременно; също така и на Ал. Теодоров-Балан и др. автори на граматиките.

Дискурсив са наречени личните местоимения. Основанието на автора за подобно „преназоваване“ на *аз, ти, той, тя, то, ние, вие* и *те* е, че са маркери на дискурса, от една страна, а от друга – нямат типичната за местоименията заместваща функция. Това е така обаче само при първо- и второличното, в единствено и в множествено число. *Аз* и *ти, ние* и *вие* наистина не заместват същини (или явления, назовани със съществителни имена), могат само да бъдат дублирани в обособени конструкции. Функцията им е субстантивна, определяваща, каквато е и на съществителните имена. По-различно е при третоличното местоимение, което е най-характерното местоимение със заместваща функция. Освен различния му произход (от показателно местоимение), *той, тя, то, те* се различават от типичните показателни по възможността си да бъдат само заместващи за субстантиви, докато показателните местоимения могат както да заместват имена, така и да ги определят като прилагателни: *Доведи този (онзи); Доведи този човек; Използвай такъв и ще успееш; Използвай такъв принтер и ще успееш; Не викай толкова; Не викай толкова силно* и т.н. Въпросът е има ли елипса в тези случаи. Ако да, правилна е квалификацията на показателните местоимения като прилагателни (с. 270) – традиция в граматиката на множество езици. По мнението на логици и философи на езика указването е типична комуникативна функция наред с назоваващата и предикативната; тя е на границата между номинацията и предикацията. Подобен статут като че ли може да се открие и при въпросителността и, съответно, въпросителните местоимения, които също имат и самостоятелна, и определяща употреба (*Кое да посоча? : Кое дете да посоча? : Кое животно да посоча? : Кое списание да посоча?* и т.н.; така е и при всички останали местоимения, образуващи се от въпросителните, без относителните). Струва ни се, че ако ще се диференцират личните местоимения, то единствено дискурсивна, а защо да не е комуникативна (дискурсив асоциира с писмен наратив), функция имат първоличното и второличното. Третоличното е по-различно. Падежната парадигма, макар и суплетивна, прави невъзможно отнасянето на тези местоимения към съществителните имена и това е убедително.

Дали обаче може да се приеме квалификацията на думите местоимения като прилагателни, е спорно. Местоименията имат специфичната функция да реализират контекстови връзки и отношения между назовани с други думи явления. В този смисъл понятието „местоимение“ е уязвимо (защото невинаги, или по-точно – рядко, става въпрос за заместване). А при окачествяването им като прилагателни, се акцентира синтактичната им спойка в хипотаксисното словосъчетание, тяхното подчинително свързване.

Във функционален план повечето местоимения са релативи; би било по-уместно и да се нарекат така. Такива са възвратноличните, въпросителните и всички, образувани от въпросителни. Отделен тип би следвало да бъдат показателните и третоличното за единствено и за множествено число (вкл. и помежду си). При показателните прави впечатление референтната функция. Те са много подобни на относителните прилагателни; възвратно притежателното също.

При положение, че генетическата обусловеност на местоименията е да бъдат релативи (т.е. да изразяват отношения и взаимнообвързаности) и така да подсиgurяват езиковата функционалност, дали понятието „лексикална семантика“ не е ирелевантно за тях? Това всъщност казва авторът, определяйки ги като „лексикално непълнозначни“ (с. 287 от работата).

За нас е смущаващо открояването на отделна част на речта, наречена детерминатив. Към него се отнася една относително малка част думи, които се употребяват предимно като вметнати и следователно – не са част на изречението, а отразяват само отношението на говорещия към съдържанието му. Това отношение не е експресия, както често твърдят езиковедите, изследвали детерминативите (вж. с. 328; 324–328), а просто логико-прагматична оценка. Това са думи като *вероятно, сигурно, наистина, действително, например, впрочем, сравнително* (с. 328), *навярно, може би, несъмнено* (с. 327) и др. Първият изследовател, смятащ, че те имат самостоятелния потенциал на част на речта, Ст. Георгиев (Georgiev, St. 1991), ги нарича детерминатни думи и отбелязва, че могат да бъдат както вметнати, така и невметнати. Доста от тези думи могат да имат функции на прилагателни имена определения (повечето са и образувани от прилагателни имена) или на обстоятелствени пояснения, а могат и да са вметнати². Сред тези думи безспорно има и такива, които приличат на модалните частици; има и детерминативи, които не се употребяват като определения или обстоятелствени пояснения (като *може би* напр., но при него е толкова очевидно глаголното съдържание, макар и безлично). Те именно би следвало да се обособят в специална група – наречия, заради пълнозначността си. Със сигурност си струва да бъдат анализирани по-задълбочено, а и преименувани вследствие от получените резултати.

И тук се натъкваме на изключително противоречивия въпрос как да бъде заменен утвърден и дълговечен научен термин с нов. Всяка проблематика е позната и приемлива за относително малка част учени, на чието изследователско дело е присъща, но за другите всякакво теоретизиране и вследствие от него – преназоваване е излишно оригинално, нерядко прикриващо незначителна изследователска иновация. От приемането ѝ от научната общност до внедряването ѝ в учебно-преподавателската практика като утвърдено и общоприето знание минават десетилетия, че и повече³. Следователно новопредложеният термин трябва да отговаря на множество изисквания, за да бъде възприет. Едно от тях е вероятно да бъде максимално близък до заменения.

„Частите на речта“ би следвало да се назовават еднотипно – по функция или по семантика. И понеже лексемните класове са стартират в изучаването на всеки език, те имат представителност за автономните в семантично отношение думи, които именно по лексикалното си значение са различни. Т.е. според нас, основният делитбен критерий би следвало да бъде лексикалносемантичният. Останалите – морфологичният

² Сrv. напр. *Това е сигурно (а не несигурно) придвижване по въже; Той се придвижва сигурно по въжето; Сигурно той се придвижва, а не стои на едно място. Видя тъкмо (= точно) мястото, където се криеха; Тъкмо видях мястото и влакът навлезе в тунел. Това е действително участие, не само формално (участие); Той действително се включи в дебата, не присъстваше формално; Неговото вероятно (=желано, очаквано) присъствие ще ни успокоява; Той вероятно ще присъства на срещата* и др. под.

³ От диференцирането на *преизказността* като отделна глаголна категория от Л. Андрейчин (1938 г.), през приемането на тезата (Евг. Дьомина, П. Пашов, Й. Пенчев и др. – 70-те год на 20 в.) и доказването ѝ от Ив. Куцаров (1975–1977) до днес е налице само фиксиране на „преизказани глаголни форми“ в учебниците по български език, въпреки че тяхната категоризация днес е почти общоприета. Да, вече не се отбелязва, че преизказването е наклонение, но не се и казва каква категория формира неговата парадигма. Процесът е почти вековен (1938–2024), а още не е приключил.

и синтактичният, са следствие от семантичния и трябва да го доказват. Например семантиката определя броя и вида на морфологичните категории, както и синтактичните функции и словообразователните особености на различните части на речта. Малка семантична промяна довежда до диференциране на лексикално-граматичен разред в групата на същата част на речта; по-голяма смислова разлика – до наличие на нова или отпадане на съществуваща морфологична категория, което вече е критерий за открояване на нова част на речта и т.н.⁴ В традиционната класификация обаче съществителното, числителното, глаголите са назовани по семантика; прилагателното, наречието, предлогът, частиците – по словоред и тип свързване; съюзите и междуметията – по функция. Научната прецизност изисква дефинитивните признаци да бъдат в еднаква йерархия.

В монографията е приоритетен синтактичният делитбен критерий, при това се разчита на неговия традиционно описателен вариант, а не на генеративистките модификации. От друга страна, семантиката на „частите на речта“ в съществуващите граматика е незадоволително описана и не бива да подвежда с достоверност. В най-новите от тях дефинирането на прилагателните имена напр. се основава на синтактичното по характер пояснение: те изразяват признак „на съществително име; на друго субстантивирано име; на явление, изразено със съществително име или друга субстантивирана част на речта“ и др. под.⁵

Фактически, същността в семантиката на прилагателните имена е това, че назовават едновременно две семи: признака и неговия носител или притежател, за разлика от съществителните, които именуваат единично явление от сферата на човешкото познание (т.е., сравнени с прилагателните, съществителните именуваат или само признак, качество, или само притежателя на признака). В този смисъл изключително прозорливо дисертантът е отбелязал, че българското прилагателно име притежава само една същинска откъм съдържание морфологична категория – степенуването, а останалите три – род, число и положение – са съгласувателни“ (с. 270). Извеждането обаче на една морфологична категория като същностна, представителна за определена част на речта е несигурен критерий, без дефинитивен потенциал. Защото относителните прилагателни например не се степенуват, а те са половината, или дори повече от лексемите в тази част на речта. Всъщност степенуването е наистина единствената категория, характеризираща самия признак (и то в количествено отношение)⁶. Другите са граматическа характеристика на „носителя“ – той е от мъжки, женски или среден род,

⁴ Много важен показател за съществуването на отделна част на речта – поне при самостоятелните думи – е наличието на първични думи (пък било то и от съвременно гледище първични) във всяка отделна група, дори да са ограничен брой. Въпреки твърдението на някои автори, че напр. няма първични наречия, фактически старите падежни форми от съвременно гледище могат да се приемат по-скоро за първични, а не за производни думи.

⁵ Напр. „Прилагателното име е част на речта, с която се означават (но не се назовават) статични признаци, белези, качества или свойства на явленията, назовани със съществителни имена“ (Куцаров 2007: 65).

⁶ Ако обаче се приеме определянето на дадена морфологична категория като „същинска откъм съдържание“ (за притежаващата я част на речта – бел. В.М.), би следвало тя да се конкретизира за всяка пълнозначна част на речта, което не е невъзможно, разбира се. Аналогични разсъждения могат да се направят и за причастията и основателността на аргументите за квалификацията им като отделна от глагола част на речта.

един е или са много (съотв. форми за ед. или мн. ч.), представен е от формата като определен или неопределен чрез членуването. Срв. напр. *хубав* и *хубавец*, които, макар да са словообразователно свързани, имат подобни семи, но определяща е последната от тях: *хуб(ост)* [предметност] + *(ов)а-в* [притежание, притежател] : *хуб(ост)* [предметност] + *(ов)а-в* [притежание, притежател] + *ец* [субстантивираща наставка (предметност)]. Оттук следва и наличието на различни граматически категории при сравняваните думи.

Както вече изтъкнахме, проблематиката в книгата на К. Куцаров е изключително обширна и затова е естествено да възникват немалко поводи за дискусии.

Не е сигурно напр. дали на модалните дативи от типа *лежа си, почивам си, чета си* (с. 280) е коректно да се определя некнижовен характер, тъй като езиковата функционалност би трябвало да се оценява в границите на различни речеви разновидности, а не само в книжовно-деловия си вариант.

Т. нар. отглаголни съществителни съвсем не са еднотипни. Терминът „отглаголни съществителни“ е уместно да се запази единствено за формите не *-не*, образувани от несвършени глаголи. Тези съществителни наистина назовават действието, но за разлика от думата глагол – без отношение към понятията глаголно лице вършител, говорещо лице, изказване (т.е. без отношение към 3-те от общо четирите елемента в популярната схема на Якобсон-Куцаров). Другите словообразователни разновидности (с наставки *-еж*: *градеж, строеж*; *-итба*: *сеитба, вършитба*; *-ние*: *престъпление, събрание* и др.) се различават от формите на *-не* по ред особености: образуват се и от двата глаголни вида, лексикалната им семантика е твърде различна от тази на изходния глагол и т.н. Различията между съществителните имена на *-не* и останалите, образувани от глаголни основи с различни наставки, са показателни и определят основанията за тяхната различна квалификация. Отглаголните съществителни на *-не* е редно да бъдат споменавани като вид съществителни имена, отглаголни, но те наистина са (от)глаголни форми, тъй като имат еднотипна семантика с глагола, а също и регулярно словообразуване и функции и е естествено да бъдат споменавани и в групата на глаголите за разлика от останалите (с. 262).

За мен основните достойнства на монографията са свързани с дефинирането на определени глаголни категории и техните грамеми. По отношение на тях К. Куцаров е направил убедителни разсъждения и преосмисляне на категориалните структури. Например относно таксиса, чиито маркирани грамеми обвързва с претериталната семантика и формулира признаците *претеритив* и *непретеритив*; относно наклоненията – оригинална и различна от традиционната трактовка, която може да бъде оспорвана и дискутирана, но е допустимо обяснение на спецификата на модалната категория; за вида на изказването – чиято категория се интерпретира като притежаваща 3 грамеми: неутрален вид, свидетелски и преизказан, и др.

Едва ли е възможно една рецензия да отрази всички повече или по-малко коментирани въпроси в обширен по обем текст като монографичния. Още повече пък в тази на К. Куцаров, която обхваща толкова много проблеми и гледни точки към тях. Ще завършим обаче с отношението си към авторския коментар за абсурдните дефиниции на множество лингвисти за думата (228–233) и с често внушаваното мнение, че думата не може да бъде дефинирана, поради своята нееднородност. За думата наистина не разполагаме с общоприета дефиниция, каквато е характерна за явленията, изучавани от точните науки; дефиниция, изброяваща техните диференциални признаци – нито

един повече или по-малко. Само дефиниция, съдържаща крайния брой диференциални признаци на характеризираното явление, може да бъде точна и кратка и да претендира за общоприетост. За да се формулира такава дефиниция на думата обаче, трябва да сме сигурни в нейните разновидности (т.е. кои са „частите на речта“), кои от тях можем да приемем за думи и кои са нещо по-различно. И да не обезстойносттаваме езикознанието с твърдението, че няма дефиниция за думата. Защото, какво може да се каже за наука, която не е в състояние да дефинира своя обект?! В този смисъл трябва да се търси и приносът на рецензираната монография в най-широк научен аспект.

ЛИТЕРАТУРА

- КУЦАРОВ, И. 2007. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 638 с. ISBN: 978-954-423-376-1.
- ГЕОРГИЕВ, СТ. 1991. *Българска морфология*. Велико Търново: Абагар, 399 с. ISBN 954-427-019-1.

REFERENCES

- KUTSAROV, I. 2007. *Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya*. Plovdiv: UI „Paisiy Hilendarski“, 638 s. ISBN: 978-954-423-376-1.
- GEORGIEV, ST. 1991. *Balgarska morfologiya*. Veliko Tarnovo: Abagar, 399 s. ISBN 954-427-019-1.

The review is focused on the innovative ideas and findings in the monograph by K. Kucarov: the contemporary view of the classification of lexemes into part-of-speech-classes and the highlighting of the categories *discursive* and *determinative*; novel interpretations of some verbal categories and their grammemes in Bulgarian.

Prof. Vera Marovska, DSc
ORCID ID: 0009-0004-8757-0213
Faculty of Philology
University of Plovdiv Paisii Hilendarski
24 Tsar Asen Str., Plovdiv 4000
e-mail: vmarovska@uni-plovdiv.bg

Юлияна Стоянова. *Проблеми на психолингвистиката*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2021, 575 с. ISBN 978-619-7433-51-7.

Рецензията представя постиженията и приносите на монографичното изследване на Юлияна Стоянова „Проблеми на психолингвистиката“, чиято значителна част е посветена на представяне на собствени изследвания в областта на психолингвистиката на развитието. Следвайки логиката на лекционния ѝ курс за студенти по логопедия и педагогика, развиван в продължение на 3 десетилетия, книгата на Юлияна Стоянова съчетава класически граматически и нови психолингвистични постижения, предлага много богат преглед на направеното в световната и в българската психолингвистика на развитието, подрежда и обяснява на пръв поглед нелогичния детски език в ясни категории. Резултатът е едно наистина цялостно, пълноценно и съвременно психолингвистично изследване на ранната онтогенеза, каквото до този момент не се е появявало в лингвистичната ни общност.

Ключови думи: психолингвистика на развитието, детски език, езиково развитие

Амбициозното заглавие *Проблеми на психолингвистиката* на Юлияна Стоянова създава очакване за панорамен поглед върху много богатата проблематика на една научна дисциплина, чиято поява преди години обяви за успешно брандиране на отдавна съществуващи лингвистични занимания. Това обаче не отменя присъствието и значението на психолингвистиката в спектъра на интердисциплинарните науки за езика. Не отменя и необходимостта психолингвистиката да бъде представена в сериозни монографични изследвания. Книгата на Юлияна Стоянова си поставя тази цел. В първите стотина страници се задава общата рамка на психолингвистичния интерес към преработването на съобщенията, речниковия фонд, словесните асоциации, редундантността и честотата на езикови единици и структури, видовете памет и паметови механизми, езиковата компетенция и перформация, организацията на дискурса, текста и диалога, комуникативния статус на изказванията и други. Но всъщност всички подобрени психолингвистични проблеми осигуряват основа и преход към останалата много по-обширна част от монографията (от четвърта глава нататък), която предлага изключително плътно и задълбочено представяне на постиженията и на собствените изследвания в областта на психолингвистиката на развитието, или другояче казано – на проучванията на детския език.

Юлияна Стоянова представя проучванията на ранната онтогенеза на езика в диахронен план, като обсъжда постиженията на теоретичните направления и учените, предлагащи обяснение на процеса на езиковото развитие: бихевиоризъм, конструктивизъм, формализъм, функционализъм. Проблемният преглед от първа до четвърта глава акцентира върху пунктовете на различия на изследователите като напр. съотношението между имитативния и творческия аспект в езиковото развитие, между генетично заложените способности и околната среда и възпитанието и др. Авторката не

подминава и българския принос в проучванията на детското езиково развитие, като обръща внимание на ранните изследвания на Иван Георгов – учен, за чието научно наследство Юлияна Стоянова се погрижи, издавайки сборник с негови публикации. Прави впечатление, че имената на изследователи на детската реч от перспективата на лингвистиката и психолингвистиката в българската наука не са много. Всъщност и в генералния преглед на психолингвистичната проблематика българският принос е скромен. На фона на развитието на психолингвистиката в световен мащаб това заключение носи тревогата, че в българското езиковедие някак не се е случило разпалването на интереса на учените и обновяването на академичната среда с актуални и съзвучни с времето си психолингвистични изследвания. Юлияна Стоянова, вероятно осъзнавайки тази печална констатация, е споделила в края на книгата си надеждата, че ще запали интереса на младите изследователи към психолингвистиката.

В петата глава се коментират проблемите при перцепцията на речта от детето: сегментацията и разпознаването на фонемите с техните инварианти, както и проблемите при продукцията на звукови последователности: звуков състав и преход от долингвистичния период на лепета (бъблене) към лингвистичния период на първите думи. В този контекст съвсем логично звучи концепцията на Ж. Пиаже, доразвита от Д. Слобин, за познавателното като основа на езиковото развитие, за ролята на „прото-типните сцени“ и „синтаксиса на действията“ в усвояването на езика.

В главата *Стадии в овладяването на езика* се разглеждат трите най-ранни стадия от детското езиково развитие според основния критерий *брой на думите* в детските изказвания. Предложено е обяснение защо броят на морфемите, възприет от изследванията на Роджър Браун и превърнат в международен критерий за измерване на средната дължина на детското изказване, не е подходящ за езици с богата морфологична система като българския. Обсъждат се и вариантите за описание на структурата на двусловните изказвания на детето: от осевата граматика на Мартин Брейн през осевите модели на Шлезингер и синтактичните модели на базата на фразовата структура на Блуум, Макнийл и Браун до семантичните комбинации на Роджър Браун. Структурата на трисловните изказвания се анализира през синтактичните и семантичните отношения. По този начин, както и в другите глави на книгата, авторката ни превежда през дискусиите по научни казуси, което връща като че ли позагубената практика на научните изследвания да събират всички гласове от научния дебат и да допринасят и със своя критичен поглед към проучването на нерешени проблеми. Именно това писане, което е трудоемко и изисква натрупан опит и знания през годините, разкрива действително подготвения и вискателен към себе си специалист, какъвто е Юлияна Стоянова. Друга съществена особеност на главите на изследването е, че аргументират по различни начини основни тези. Основната теза в шестата глава, че лингвистичната компетенция на детето надхвърля значително лингвистичната му продукция, се доказва през различни интерпретативни ракурси към редица детски изказвания от собствения корпус на авторката. В най-ранните стадии на детското развитие – еднословен, двусловен и трисловен – детските изказвания носят повече информация от комуникативна, семантична и синтактична гледна точка, което показва наличието на асиметрия между компетенция и продукция.

Многословният стадий в детското езиково развитие се коментира в седмата глава. Подробно е разгледано понятието телеграфна реч, въведено от Роджър Браун през 1973 г. Причините за появата и преодоляването на детската телеграфна реч са просле-

дени от авторката през примери, а след това плавно се преминава към разглеждането на индивидуалните вариации в езиковото развитие. Заедно с критериите, които се използват при оценката на индивидуалните вариации на развитието, се обособяват и групите: ранни и късни говорители според скоростта на овладяване, референциален и експресивен, номинален и алтернативен стил на овладяване на езика. Разглеждайки характеристиките на референциалния и експресивния стил на овладяване на езика по Бейтс, Брентън и Снайдър (1988), авторката обобщава тенденция, потвърдена и от българските данни – че „децата, които се намират по-близо до „референциалния“ полюс, са ранни говорители, тези, които заемат „средищно“ място според изследваните маркери на стила на овладяване, са в междинна позиция също и при противопоставянето по скорост на овладяване, докато децата, които следват по-скоро експресивен стил на развитие, спадат към късните говорители“ (с. 197). Като че ли най-интригуващ в тази глава е коментарът на променените стандарти за ранно детско развитие, според които мнозинството български деца, родени след 2000 г., са късни говорители. Сред причините е масовото навлизане на електронните и онлайн медии.

Общуването на възрастните с децата е разгледано през регистровите особености на езика на възрастните. Юлияна Стоянова класифицира стратегиите на т.нар. опростени регистри и характеризира ролята им в етапите на езиково развитие на детето.

Резултатите от прегледа на овладяването на звуковата страна на езика показват, че благодарение на фонетико-фонологичното равнище се преработват по-ефективно и единиците от по-високите езикови равнища. Затова Юлияна Стоянова посвещава следващите глави на проблемите в овладяването на лексикалната, морфологичната, синтактичната система. Главата, посветена на овладяването на лексиката, включва данни за количествените и качествените характеристики на семантичните полета на българските деца. Особено интересни са изследванията върху несъвпадението в значението между стандартната и детската дума. Това ме подсеща, че проблемите със семантизацията се разглеждат и в едно друго по цел психолингвистично изследване на Пенка Пехливанова (Бурова), представено в книгата ѝ „Чуждите думи – никога свои“ (2014), в което експерименти със студенти показват трудностите при семантизирането на думи от чужд произход в българския език. Очевидно психолингвистичният инструментариум се е доказал в изследванията, проследяващи грешките в усвояването на лексикалното значение.

Детската креативност, намерила израз в образуването на оказинални думи, често става основа на лингвостилистични експерименти в общуването и на възрастните. Липсата на внимателно проучване на овладяването на устойчиви словосъчетания е отчасти компенсирана от твърде любопитните редове с примери за отклонения при овладяването на фразеологизми. Още повече, че в електронните медии все повече зачестяват грешки в употребата на устойчиви словосъчетания, които показват незавършен процес на усвояването им в детска възраст.

Овладяването на морфологичната структура е развито много подробно, като са анализирани особеностите при усвояването на граматичните категории на имената. Повече отклонения се наблюдават при местоименията, но трудностите при българската темпорална система са повече и анализът им води до разграничаването на четири стадия на овладяване на понятието *време* и средствата за означаването му. Допълнително са разгледани проблемите при осъзнаването на темпоралния дейксис, формите на преизказване, залогите и възвратните форми на глагола, наклоненията на глаго-

ла. Отношението на авторката към свръхгенерализациите в детската реч е като към творчески аспект на усвояването на езика и точно тази интерпретация е резултат от психолингвистичния ѝ поглед към отношенията норма – отклонение. Подобни интерпретации на отклоненията и грешките в речта на възрастните като творчески акт се откриват в анализите на чужди и български психолингвисти и все още предизвикват възмущението на езиковедите нормативисти.

В главата за неизменяемите лексико-граматически класове се разглежда овладяването на наречията, предлозите и някои частици. Тъй като съюзите се реализират в изречението, то тяхното овладяване е включено в главата за синтактичното развитие, която подробно и прецизно разглежда не само нарастването на дължината на детските изказвания, но и усложняването на синтактичната им структура. Акцентът в анализа пада върху съгласуването в изречението, в именната група, както и върху синтактичните връзки в словосъчетанията и изречението. Словоредните модели в речта на детето и мястото на клитиките са истинско предизвикателство, с което Юлияна Стоянова се е справила великолепно, като обобщава, че българските деца използват в най-ранните си стадии всички възможни словоредни комбинации и също доста рано започват да овладяват сложния словоред на българските клитики, като допускат само един тип грешки.

В глава шестнадесета са коментирани и проблемите със синтактичното отрицание и употребата на пасивни конструкции. Появата на сложни изречения и изграждането на дискурсна компетентия води до заключението, че синтактичното развитие на българските деца е доста ускорено, тъй като в речта им още преди 3-годишна възраст са регистрирани почти всички видове подчинени изречения. Тогава се изгражда и дискурсната им компетентия, тъй като те са в състояние да продуцират кратки, но свързани надизреченски единства, състоящи се от 4-5 изречения. Обяснението, което дава Юлияна Стоянова, е, че изреченската структура в българския език е с по-голяма прозрачност, т.е. с ясни и еднозначни отношения между семантика и формална реализация на изреченските елементи.

В предпоследната глава на книгата се коментира комуникативно-прагматичното развитие като основно предизвикателство пред българските деца. Акцентът в нея пада върху постепенното овладяване на съобщителните, подбудителните, пермисивните и въпросителните изречения. Те са пряко свързани с темата на следващата глава – социализирането на децата. Откриват се аспекти на езиково осъзнаване: самокоригиране, склонност към езикови игри и етимологизиране, способност за метаезикови коментари и интерес към писмената реч. Много интересни са примерите за езикови игри, в които детето нарича змея *гадник*, защото е *гаден*. Чрез овладяването на речевия етикет децата успяват да изградят социално приемливо поведение.

Следвайки логиката на лекционния ѝ курс, развиван в продължение на 3 десетилетия, книгата *Проблеми на психолингвистиката* на Юлияна Стоянова съчетава класически граматически и нови психолингвистични постижения, предлага много богат преглед на направеното в световната и в българската психолингвистика на развитието, подрежда и обяснява на пръв поглед нелогичния детски език в ясни категории. За да изпълни целта на монографията, авторката пише немалко нови текстове и преработва стари. Резултатът е едно наистина цялостно, пълноценно и съвременно психолингвистично изследване на ранната онтогенеза, каквото до този момент не се е появявало в лингвистичната ни общност. Убедена съм, че книгата ще запали

интереса и желанието на бъдещи изследователи да попълнят празнотите в тази богата проблемна област, защото детският език е творчество, вдъхновение и предлага отговори, които сме забравили къде да търсим.

ЛИТЕРАТУРА

ЕФТИМОВА, АНДРЕАНА. Психолингвистика – що е то? // *Littera&Lingua*, пролет 2011 (гост-редактори Стоянова, Ю., А. Ефтимова). ISSN 1312-6172. <http://www.slav.uni-sofia.bg/lilijournal/index.php/bg>

REFERENCES

EFTIMOVA, ANDREANA. Psiholingvistika – shto e to? // *Littera&Lingua*, prolet 2011 (gost-redaktori Stoyanova, Yu., A. Eftimova). ISSN 1312-6172. <http://www.slav.uni-sofia.bg/lilijournal/index.php/bg>

The review presents the achievements and contributions of Yuliana Stoyanova's monographic study "Problems of Psycholinguistics", a significant part of which is devoted to presenting her own research in the field of developmental psycholinguistics. Following the logic of her lecture course for speech therapy and pedagogy students, developed over 3 decades, Yuliana Stoyanova's book combines classical grammar and new psycholinguistic achievements, offers a very rich overview of what has been done in world and Bulgarian developmental psycholinguistics, arranges and explains the seemingly illogical children's language into clear categories. The result is a truly complete, fully-fledged and modern psycholinguistic study of early ontogenesis, the likes of which has not been available in our linguistic community until now.

Prof. Andreana Eftimova DSc

ORCID ID: 0000-0001-9232-7243

Web of Science Researcher ID: L-7416-2017

Sofia University St. Kliment Ohridski

15 Tzar Osvooboditel Blvd.

Sofia 1504, Bulgaria

e-mail: a.eftimova@uni-sofia.bg

Иван Георгов. *Значение на детската лингвистика. Трудове на проф. д-р Иван Георгов по психолингвистика на развитието*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2023. 394 с.

В рецензията се представя един от значимите трудове на българското научно наследство. Във фокус са приносите на проф. Иван Георгов за общата и детската лингвистика, които са далеч по-малко популярни от неговите произведения по философия и етика. Съставителите Юлияна Стоянова и Юлия Йорданова-Панчева си поставят задачата да преиздадат и актуализират най-важните разработки на учения от началото на ХХ век, свързани с онтогенезата на езика, като по този начин те ги правят достояние на изследователи, специалисти и студенти от областта на лингвистиката, психологията, педагогика, логопедията, философия и др.

Ключови думи: българско научно наследство, детско езикознание, основополагащ научен принос, Иван Георгов

През 2023 година излезе сборника *Иван Георгов. Значение на детската лингвистика. Трудове на проф. д-р Иван Георгов по психолингвистика на развитието* (София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2023). Той обхваща 394 страници и включва три студии, посветени на овладяването на българския език в ранното детство, а именно: „Първите начала на езиковия израз за самосъзнанието у децата“ (1905 г.); „Принос към граматичния развой на детския говор“ (1906 г.) и „Значение на детската лингвистика“ (1913 г.). Техен автор е проф. Иван Георгов, известен български философ и общественик. Съставителите проф. Юлияна Стоянова и гл. ас. Юлия Йорданова-Панчева си поставят нелеката задача да представят на съвременния читател приносите на този учен, свързани с ранната онтогенеза на българския език, които са далеч по-малко популярни отколкото неговите произведения по философия и етика.

Несправедлива е ограничената рецепция на многостранните приноси на Георгов за българската и европейската наука за езика, а наследството, което той оставя в областта на общата лингвистика и онтогенезата на езика, остава извън интересите на няколко поколения български хуманитаристи. В нашата традиция единствено акад. Стефан Младенов оценява по достойнство тази част от научното творчество на големия български учен преди кончината му през 1936 г. В своята студия *Няколко езиковедски въпроси у проф. д-р Иван Андреев Георгов в работите му за развой на детския говор* (София, 1934, Придворна печатница, 35 с.) той изтъква многостранните приноси на И. Георгов за българската и европейската наука за езика. Същевременно някои от работите на И. Георгов са издадени на немски и френски език и са достъпни за чуждестранните изследователи, а с появата на психолингвистиката през 50-те години на ХХ век те са цитирани от такива знакови учени като Дан Слобин, Ив Кларк и Дейвид Инграм. В българската наука обаче едва след 80-те години на миналия век неговите разработки попадат в полезрението на психолингвисти като Юлияна Стоя-

нова, Максим Стаменов, Велка Попова и др. Като цяло обаче и до днес приносите на Иван Георгов в областта на детската и общата лингвистика са познати на ограничен кръг от специалисти. За разширяването на достъпа на съвременните изследователи до тези ценни текстове е необходима доста сериозна филологически обработка преди издаването им. Именно на това посвещават усилията си съставителките на настоящия сборник. Като отчитат факта, че става дума за публикации от началото на миналия век, те осъществяват нормализиране на правописа според днешния стандарт, привеждане на текста в съответствие със съвременните изисквания за публикуване, проверка и верифициране на всички източници и препратки, коментиране на научния апарат на автора от перспективата на актуалните научни схващания в лингвистиката и психолингвистиката и т.н. Актуализирани по този начин, трите студии на Георгов, включени в коментираното тук издание, стават оптимално достъпни за широк кръг читатели, в това число и за най-младите изследователи.

Сборникът е структуриран в предговор, кратко представяне на Иван Георгов, специална част с легенда на използваните от него символи, три основни глави с текстовете на споменатите по-горе студии. Веднага трябва да се отбележи фактът, че томът носи заглавието на хронологично последната му студия *Значение на детската лингвистика*, която наред с това е изведена и на първо място в тома, доколкото тя има програмен характер за другите две изследвания. Така при структурирането основните части са подредени не според времето си на написване и публикуване, а с оглед на съдържанието им. В подзаглавието е заложена идеята на съставителите за това, че приносите на Георгов далеч надскачат времето, в което са създадени. Те категорично са дефинирани като *трудове по психолингвистика на развитието*, въпреки че тази научна парадигма се установява няколко десетилетия по-късно, а именно през 50-те години на XX век. Тази идея е разгърната в частта от рецензираната монография, обозначена като *Иван Георгов – пионер на психолингвистиката на развитието в България*.

Тази част започва с признанието, че проф. Иван Георгов е един от най-видните български учени хуманитаристи. Един от първостроителите на модерната българска култура и основоположник на академичната философия в България. Акцентът в неговото представяне тук обаче е поставен върху приносите му за лингвистиката, чиито измерения не се ограничават до оставения от учения уникален емпиричен материал, а се допълват и от изключително прозорливите му възгледи за онтогенезата и филогенезата на езика. На този фон са открити тези страни в проучванията на проф. Георгов, които дават основание той да бъде признат за пионер на психолингвистиката на развитието у нас. В подкрепа на това са посочени също така имената на утвърдени изследователи в тази нова научна област, които се позовават в своите работи на данните за усвояване на българския език от солидната колекция на И. Георгов.

Включените като три основни части в рецензирания сборник студии на Георгов са представителни за неговите приноси в няколко различни научни полета. Така например в *Първите начала на езиковия израз за самосъзнанието у децата* (1905) и в *Принос към граматичния развой на детския говор* (1906) са обсъдени проблемите на индивидуалните вариации при овладяването на езика и на ранните стадии в овладяването на българския език въз основа на подробни емпирични данни от две български деца (двамата сина на Иван Георгов). Студията *Значение на детската лингвистика* (1913) е посветена на доказване на връзката между ранната онтогенеза и филогенеза

на езика, както и на фонетичните процеси при овладяване на фонемата /р/ в славянските езици в сравнение с неславянските (немски, френски, английски, италиански).

Преди обаче да се стигне до оригиналните текстове на проф. Георгов в сборника, те са коментирани и анализирани прецизно и задълбочено от едната от съставителките Юлиана Стоянова. Благодарение на изключителната си ерудиция и професионален опит, тя успява да интерпретира всички приноси на Георгов в термините на парадигмата на психолингвистиката на развоя, като по този начин убедително доказва, че именно той е един от пионерите на тази наука в България, въпреки че неговите проучвания предхождат с няколко десетилетия появата ѝ. Ценни и полезни са паралелите, които Ю. Стоянова прави между проучванията на различни частни проблеми на езиковата онтогенеза от И. Георгов и от съвременни български и чужди изследователи. Подобен подход дава възможност и на по-малко посветените в сложната проблематика на езиковата онтогенеза да пристъпят подготвени към срещата с оригиналните текстове на проф. Георгов и да видят неговите постижения в контекста на съвременната наука.

В заключение трябва да се добави, че инициативата за издаването в общ том на най-представителните разработки на Иван Георгов в областта на т.нар. от него „детска лингвистика“ е изключително достойно и полезно начинание, носещо в себе си признание за многостранния принос на този учен както във филологията, така и във философията, педагогиката, психологията. А популяризирането на подобни знакови творби от българското научно наследство би отворило нови изследователски хоризонти пред съвременните изследвачи.

This review focusses on a revised and updated edition of a seminal Bulgarian academic work by Prof. Ivan Georgov. His contribution to general and child linguistics is far less-known than his works on philosophy and ethics. The editors, Yuliana Stoyanova and Yuliya Yordanova-Pancheva, set themselves the task of updating and republishing the most important research on the ontogenesis of language by this early twentieth-century scholar, thus making it available to researchers, specialists and students from the fields of linguistics, psychology, pedagogy, speech therapy, philosophy, etc.

Prof. Velka Popova PhD

ORCID: 0000-0001-6222-2416

Web of Science Researcher ID: AAG-2614-2020

Department of Bulgarian Language

Konstantin Preslavsky University of Shumen

Shumen, Bulgaria

e-mail: popovavelka@gmail.bg

Ивета Ташева. *Медицинска хуманитаристика. Темы, термини, превод.* София: Сиела, 2022. 164 с.

Текстът представя първия труд от български автор, посветен на малко познатата у нас област на медицинската хуманитаристика. Направен е обзор на тематичното съдържание на книгата, както и на структурата ѝ. Посочват се силните страни на разработката и читателските публикации, за които тя ще донесе най-съществена полза. Аргументира се твърдението, че става дума за пионерски труд в избраната научна област.

Ключови думи: медицинска хуманитаристика, превод, кардиология, трансхуманизъм, терминология

Д-р Ивета Ташева е сред малцината специалисти у нас, които развиват полето на медицинската хуманитаристика. Може дори да се твърди, че тя първа предлага теоретичен текст в тази сфера, която в чужбина вече често е неизменна част от образованието и на хуманитаристи, и на медици. Въз основа на опита ми не само в сферата на художествения, но и на специализирания превод, мога да кажа, че у нас две от зоните, в които съществува най-голям недостиг на добри профилирани преводачи, са медицината и правото. Отчасти причината е, че са малко преводачите, които могат да се похвалят с добавената стойност от специализирано образование и в тези области. Затова е радостно, когато практик от калибъра на д-р Ташева се насочи към полето на теорията, за да предложи експертността си в услуга на разрешаването на много и конкретни преводачески казуси – нещо, което е направено в тази необходима и тясно специализирана книга.

Д-р Ивета Ташева е сред водещите български кардиолози и може да се похвали с изключително висока цитируемост, дължаща се на множеството ѝ медицински статии, публикувани в най-реномираните профилирани издания. За целите на книгата те са използвани така, че да показват добри практики за превод на медицинска терминология. Наред с това тя е автор и на текстове, които се вглеждат в проблематика, обвързваща медицината с философията, литературознанието, преводазнанието, за да очертаят границите на споменатата вече медицинска хуманитаристика. Последните също са публикувани в реферирани издания.

Книгата *Медицинска хуманитаристика. Темы, термини, превод* представлява хабилитационния труд на Ивета Ташева и съдържа теоретична и приложна част. В първата се очертават проблемите, с които се занимава медицинската хуманитаристика, и се коментират много и важни казуси от превода на медицинска терминология, а във втората се демонстрира как на практика следва да се превеждат медицински текстове, в случая специално от сферата на кардиологията. Тази втора част може да служи като практически наръчник, тъй като паралелното публикуване на статиите на български и на английски позволява да се направи справка за понятията и да бъде онагледен подходът към текста от страна на специалиста медик.

Ще започна с най-общото си наблюдение, че трудът на Ивета Ташева е изключително навременен по няколко причини. Той би могъл да отвори дискусия за ролята и отговорността на преводачите на медицинска терминология, а подобна дискусия, както отбелязва и д-р Ташева, се води по света, но не и в България. На второ място, той полага основите на медицинската хуманитаристика и у нас. На трето, демонстрира впечатляваща интердисциплинарност, която показва, че между различните научни и хуманитарни дисциплини има повече допирни точки, отколкото сме свикнали да мислим, и че бъдещето на науката и в частност на всеки неин отделен клон е в диалога и отвореността. Често използваме етикета интердисциплинарен, но за този труд той наистина е определящ и сочи какъв е пътят, към който следва да се стреми знанието.

Друго достойнство на работата е балансът между теоретизъм, историзъм и приложност. Трудът умело дефинира зоните на медицинската хуманитаристика, очертава трансфера на знания като един от пътищата, по които трябва да върви съвременната медицина, разглежда връзките пациент-лекар и търси мястото на преводачите в тази верига. От сферата на теорията са и концентрирането върху връзките на медицината с литературата, както и изключително важният преглед на трансхуманизма, направен по линия на търсенето на посоките, пред които е изправена медицината. Този преглед, белязан от темата за бъдещето, е важен не само заради очертаните проблеми, но и защото всички те са разгледани от гледната точка на активно практикуващ лекар. Това обстоятелство им придава много по-голяма убедителност и тежест.

Историзмът е застъпен чрез прегледа на генезиса на медицинските понятия, ролята на гръцкия и латинския в този процес, трансформациите, които се осъществяват във времето, ролята на английския като лингва франка за съвременната медицина. Обърнато е специално внимание на суфиксите и корените, правописа, както и на понятия като „криза“ и разволя им от Античността през различни времеви и философски контексти до значенията им в медицината днес.

Приложността на работата откриваме не само в споменатата вече практическа част, но и в отличното очертаване на подводните камъни и предизвикателствата, пред които се изправя преводачът на медицински текстове. Достойнство на изследването е съсредоточаването върху ролята на контекста за употребата на едно или друго понятие, темата за регистрите и жанровостта на медицинските текстове, специфичния медицински жаргон и идеята за неговата универсалност, метафорите с медицински произход, фалшивите приятели, превода на съкращения, сравнения, епоними. Тук работата изобилства от много примери на различни езици, от примери за преводимост или непреводимост, но всичко това със съзнанието, че текстът е насочен към българска аудитория – едно от големите достойнства на труда.

Изобщо, цялото изследване умело балансира между разглеждането на превода като превод на знания, като част от межкултурната комуникация, от една страна, и междуезиков превод, от друга, спирайки се на набор от казуси, свързани с терминологични несъответствия, наличие на различни класификации на понятията в различните култури, на стремежа към еднозначност при медицинския превод, изковаването на нови термини, включително по време на пандемията. Направени са и ценни наблюдения върху конкретната работа на преводачите, като са използвани и анкети с действащи преводачи, които нямат специализирано медицинско образование, но работят медицински превод за водеща агенция.

Както вече беше изтъкнато, трудът на И в е т а Т а ш е в а *Медицинска хуманитаристика. Теми, термини, превод* е първопроходник в много отношения и оттук нататък ще бъде базата, върху която ще стъпва развитието на медицинската хуманитаристика у нас, а и на преводознанието, когато фокусът му е медицинска терминология. С това текстът се очертава важен и полезен не само за филолози и хуманитаристи, но и за медици. Голяма е и ролята му за посочването на допирни точки между сфери от хуманитарните и природните науки, като по този начин работата онагледява ползата от това да се преодолява затварянето в собственото поле, независимо за кой сегмент от знанието говорим. Не на последно място, трудът е важен и в посока актуалната тема за предефинирането на връзките между лекари и пациенти. И най-сетне, както вече изтъгнахме, съществена е ролята му на практическо помагало по превод на медицински понятия, особено от сферата на кардиологията.

The text presents the first work by a Bulgarian author dedicated to the under-studied area of medical humanities in our country. An overview of the thematic content of the book, as well as its structure, is offered. The strengths of the book are highlighted and the readership for which it will bring the most substantial benefit is identified. Argumentation is provided for recognizing the monograph as a pioneering work in the chosen scientific field.

Assoc. Prof. Daria Karapetkova, PhD

ORCID: 0000-0003-1272-5060

Web of Science Researcher ID: S-4378-2019

Department of Romance Studies

Sofia University St. Kliment Ohridski

15 Tzar Osvoboditel Blvd.

Sofia 1504, Bulgaria

e-mail: d.karapetkova@uni-sofia.bg

Диляна Денчева. *Фразеологизмите в съвременната българска поезия*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. 2023. 198 с.

Рецензираната монография на Д. Денчева е приносно изследване в областите на българската стилистика и фразеология. Авторката анализира богат емпиричен материал от текстове на съвременни български поети и прави обобщения за начините, по които фразеологичните съчетания функционират в сложната тъкан на поетическия текст. Авторката не използва чужда теоретична рамка, а в хода на изследването изработва собствена методология, която заедно със задълбочените прочити на отделните текстове ни превежда през сложните пътища, по които фраземите се вписват в съвременната българска литература.

Ключови думи: поезия, фразеологизъм, стилистичен анализ, микротекст, инструментовка

Монографията *Фразеологизмите в съвременната българска поезия* на Диляна Денчева е цялостно изследване с важен принос в една област, където в българската литература до момента са помествани малък брой кратки текстове (Leonidova 1970, Kyuvlieva-Mishaykova 1968, Kyuvlieva-Mishaykova 1988). В книгата на Д. Денчева езиковедската ерудиция се комбинира с тънък усет за литературното и изящен стил. Ако си позволим да импровизираме с думите на самата авторка, тя „флиртува с текста“ „с пеперудена изящност“ (38, 57).

„Фразеологизмите в съвременната българска поезия“ свързва интересните в областта на фразеологията с достиженията на езиковедската стилистика, като по необикновен начин ни връща към началата на тези дисциплини, заложен в знаменития труд на Шарл Баи (1909).

Монографията включва увод, 4 глави, заключение и библиография, която обхваща заглавия на български, полски, английски и руски.

Още на първите страници авторката грабва вниманието на читателите и ги изправя пред любопитен въпрос: ако по-голяма част от фразеологизмите принадлежат към разговорния стил, как успяват те да се впишат в поетичния текст, да запечат в строен хор, да влязат в равната крачка на мерената реч и да се разположат в сложния многосмислов свят на поезията (7).

Четирите глави дават неочакван, но убедителен отговор, като се опират на значителен брой примери от текстове на съвременни български поети: Б. Димитрова, Д. Дамянов, Н. Кънчев, Б. Христов, Ев. Евтимов, Б. Иванов, Г. Константинов и др.

Първата глава на монографията е теоретичната основа, от която изхождат анализите в следващите три части. Тук стегнато се дискутират характеристиките на фразеологичната единица, без да се подминават някои важни спорове в тази област. Авторката обръща внимание на разделната оформеност (компонентен състав) на фразеологизмите, на тяхната устойчивост, вариативност, възпроизводимост, семантичната характеристика, експресивността и стилистичната маркираност.

Голям интерес представляват забележките относно вариантите на фразеологизмите и привлеченото любопитно разбиране на А. М. Левитски, отбелязващ, че фразеологизмите трябва да бъдат преживени от всяко ново поколение, което да изработи свои варианти на текстовете. Това схващане дава възможност за разширяване на перспективата и улеснява осмислянето на авторските иновации.

Без съмнение в тази глава са много важни и коментарите за семантичната характеристика на фразеологичните съчетания, за често диалектната ограниченост на фраземите, за фонетичните (и метричните съображения), определящи техните словоредни особености. Нека си припомним забележката на Якобсон, че много словосъчетания, използвани в ежедневието, са свидетелство, че поетическата функция се простира значително отвъд границите на поезията (Jakobson 1960: 356–357).

В заключение, в първата глава се стига до открояването на стилистичната маркираност на фразеологизмите и тяхното преимуществено използване в определен тип текстове – разговорни, публицистични, както и ограничената им употреба в научните и административни текстове, тенденция, от която монографията е приятно изключение.

Във втората глава на книгата авторката разглежда както художествените характеристики на самия израз, така и мястото му в микротекста, а в последния раздел и в цялостната организация на творбата. По-специално Д. Денчева се спира на механизмите, чрез които фразеологичното съчетание със своя конвенционален състав и общоприетото си значение се включва в поетичния текст. Тя внимателно ни води по пътищата, чрез които фразеологизмът изгражда в два типа паралелизми на фонетично и семантично равнище. Тази глава е важна стъпка в изучаването на фразеологията, тя ще подпомогне работата на всички следващи анализатори в областта, тъй като авторката не се опира върху готова (чужда) теоретична рамка, а извлича собствени обобщения въз основа на конкретния материал.

Убедително е показано, фразеологичното съчетание се вписва в поетичната тъкан, като разчита на синонимия, то участва в римната и ритмична организация на текста, служи за интензификатор на определени признаци, а чрез повторение на синтактичния модел може да се превърне в основа за създаване на смели метафори. Фразеологизмът може да се използва и като троп или като рамка на стиха, което позволява да се обвърже с цялостната организация на текста.

Всички изброени механизми са богато илюстрирани и анализирани в дълбочина. Впечатление прави способността на Д. Денчева да прониква последователно в равнищата на текста, да открива латентни смисли, да анализира подтекста, да се спира на множество асоциации, които обогатяват и ушлътняват четенето и доставят истинско удоволствие на публиката.

Третата глава разглежда една специфична трансформация на фразеологизмите, която засяга само семантичните аспекти. Авторката използва за назоваването ѝ термина „двойна актуализация“, а причината (езиковия елемент, който я предизвиква) нарича „актуализатор“. В съзнанието на читателя се реализират едновременно буквалното и фразеологичното значение на израза. Този процес се провокира от употребата на синоними, антоними, сродни думи, хипоними или хипероними на един от компонентите в израза, чрез привличане на лексеми от същото семантично поле (като един от компонентите) или на друг фразеологизъм, чрез нарушаване на синтактичната съчетаемост и пр.

Тъй като семантиката на отделните елементи, съставлящи израза, е с различна степен на затъмненост, актуализацията може да обхване всички лексеми в състава на израза или да насочи вниманието към един компонент, независимо дали е периферен или основен. Когато не създава второ, допълнително значение, подобна трансформация постига стилистичен ефект чрез включване на фраземата във фигура (например тя става елемент от повторение или влиза в синонимни или антонимни отношения с непосредствения контекст).

Едва ли е случайно, че многобройни примери за подобна трансформация са приведени от текстовете на Николай Кънчев, един автор, който експериментира с фразеологизмите в своето творчество, съчетавайки несъчетаемото – създава мащабни метафори, зад които стои весело намигване, напомнящо ни за радостта от играта, забавляваща автора и неговата публика.

Четвъртата глава акцентира върху авторските преработки на фразеологизмите, които засягат както компонентите в състава на израза, така и неговото значение. Това е най-интересната и най-плодотворната част от изследването. Пред очите на читателя фразеологизмът се превръща в белег на индивидуалния почерк. Трансформирани от авторското въображение отделните съчетания се превръщат в индивидуални стилистични маркери. Те разширяват значението на текста, в който попадат, в неочаквани посоки. Могат да се разглеждат не само като „грешки на изкуството, но и като изкуство на грешките“ според остроумната формулировка на самата авторка (125).

Както във всички останали глави от книгата и тук Д. Денчева възстановява липсващи връзки и умножава значенията, като обръща внимание на фонетични фигури и версификацията.

„Фразеологизмите в съвременната българска поезия“ е увлекателно четиво за специалисти езиковеди и литературоведи, но и за всички любители на поетичното, за влюбените в красивото, за ценителите на добрия вкус.

Несъмнено това интересно изследване тепърва ще печели читатели и ще предизвиква дискусии в нашите аудитории.

ЛИТЕРАТУРА

- КЮВЛИЕВА-МИШАЙКОВА, В. 1968. Към въпроса за фразеологичната синонимия в белетристиката на Ив. Вазов. *Български език и литература*, № 1, 18–23. ISBN 20301.
- КЮВЛИЕВА-МИШАЙКОВА, В. 1988. За някои начини на актуализация на фразеологичните единици. В: И. ДУРИДАНОВ и др. (ред.) *Славистичен сборник*. София, БАН, 147–152.
- ЛЕОНИДОВА, М. 1970. Индивидуално използване на фразеологизмите в езика на писателя. *ИИБЕ*, т. 19, 483 с. ISSN 0323-9934.

REFERENCES

- BALLY, CH. 1909. *Traité de stylistique française*. Heidelberg, C. Winter. 1921. Available from: <https://archive.org/details/traitdestylist01ball/page/n8/mode/1up> [Viewed 19 September 2024].

- JAKOBSON, R. 1960. Closing Statement: Linguistics and Poetics. Available from: https://monoskop.org/images/8/84/Jakobson_Roman_1960_Closing_statement_Linguistics_and_Poetics.pdf [Viewed 19 September 2024].
- KYUVLIEVA-MISHAYKOVA, V. 1968. Kam vaprosa za frazeologichnata sinonimia v beletistikata na Iv. Vazov. *Balgarski ezik i literatura*, № 1, 18–23. ISBN 20301.
- KYUVLIEVA-MISHAYKOVA, V. 1988. Za nyakoi nachini na aktualizatsia na frazeologichnite edinitsi. V: I. DURIDANOV i dr. (red.) *Slavistichen sbornik*. Sofia: BAN, 147–152.
- LEONIDOVA, M. 1970. Individualno izpolzване na frazeologizmite v ezika na pisatelya. *IIBE*, t. 19, 483 p. ISSN 0323-9934.

The reviewed monography by D. Dencheva is a contributing study in the fields of Bulgarian stylistics and phraseology. The author analyzes rich empirical material from the texts of contemporary Bulgarian poets and makes generalizations about the ways in which phraseological units function in the complex fabric of the poetic text. The author does not use an established theoretical framework, but in the course of the research develops her own methodology, which, together with the in-depth readings of the individual texts, takes us through the intricate ways in which phraseological units fit into modern Bulgarian literature.

Assoc. Prof. Yana Sivilova, Ph.D.

ORCID ID: 0000-0002-2259-0246

Web of Science Researcher ID: HKP-0925-2023

Sofia University St. Kliment Ohridski

Tzar Osvoboditel 15 blvd,

1504 Sofia, Bulgaria

email: ianasivilova@abv.bg

Милена Йорданова, Ирина Саръиванова (съст.) *70 години специалност „Тюркология“ в софийския университет „Св. Климент Охридски“*, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2022, 325 с.

Настоящата рецензия има за цел да опише резултатите от отбелязването на 70 години специалност „Тюркология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Сборникът представя новости в областта на езикознанието, литературознанието, лингводидактологията, историята и културологията с оглед на тюркската концептосфера.

Ключови думи: специалност „Тюркология“, 70-годишнина, сборник научни статии

Представеният за рецензиране сборник със статии *70 години специалност „Тюркология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“* е продукт на научна конференция, проведена на 7 и 8 октомври 2022 година, на която учени от различни области в страната и чужбина успяха да се включат и да споделят новости от областите на езикознанието, литературознанието, историята и културата, както в областта на тюркската концептосфера, така и с оглед на езици и култури, с които тюрките са имали или имат понастоящем контакти, както пишат съставителите на сборника проф. д-р Ирина Саръиванова и проф. д-р Милена Йорданова. Сборникът е плод на една дълготрайна, родолюбива и знаменателна традиция на специалност „Тюркология“ и категорично може да се каже, че е постигната поставената цел – да се даде възможност на научната общност да представи и да се запознае с научните постижения в различни тематични области на знанието. Важно е да се отбележи, че в научната конференция се включиха участници от чужбина, които са изтъкнати изследователи в Турция, Азербайджан и други държави, в които тюркологията заема важно място в националната изследователска сфера. Отбелязването на всяка годишнина е повод за размисли, равносметки и гордост, особено когато става дума за първата филологическа специалност в България, базирана на източен език. Нека да се върнем към 2020 г. във времето на пандемията Ковид-19, това е период на глобални промени, противоречия, разделения, обществено напрежение в България и по света, обща несигурност, които се отразяват и на науката като цяло, затова за организаторите на този научен форум е удоволствие след повече от двугодишно прекъсване да посрещнат участниците в конференцията присъствено и да се даде възможност за сериозни дискусии по време на научните сесии, чиито плод са научните доклади, поместени в сборника.

Огромният по обем материал включва предговор и 29 научни статии, обособени в няколко тематични кръга със своя логика и структура. Броят на участниците от различни направления на науката показва и значимостта на научната конференция. Всяка научна статия разкрива нови, непознати или малко познати за научната общност факти и събития и показва огромното разнообразие от теми, които се разработват от видни учени и изследователи.

На първо място, трябва да се отбележи, че сборникът представя материали от водещи местни и чуждестранни учени: проф. д-р Ирина Саръиванова, проф. д-р Милена Йорданова, проф. дн Валери Стоянов, проф. дн Димитър Веселинов, доц. д-р Донка Мангачева, доц. д-р Вахиде Джафарзаде, доц. д-р Кюбра Кулиева, доц. д-р Харун Бекир, проф. д-р Севинч Алиева от Азербайджан, проф. д-р Стоянка Кендерова, проф. дн Любомир Миков, проф. дн Орлин Събев, проф. дн Ирена Кръстева, проф. д-р Хюсеин Мевсим, президентът на Националната академия на науките на Азербайджан – акад. Иса Хабиббайли и изследовател първо ниво, директор на Центъра за азербайджански език и култура към СУ „Св. Климент Охридски“ – София Шигаева-Митреска, доц. д-р Бисерка Велева, доц. д-р Катерина Венедикова, доц. дн Венета Янкова, главен асистент д-р Калин Василев. Те поставят високо научно ниво на представените научни статии. Материалите са разнообразни, но обединени по теми в сборника (секции на конференцията). Всяка тема е посветена на актуална област на съвременната наука.

Като начална статия в сборника е поместен докладът на проф. д.и.н. Валери Стоянов *За началата и развитието на българската тюркология*. Проф. Стоянов отбелязва появата на университетската специалност като значим момент в развитието на българската тюркология. Той прави интересен обзор, като се връща назад в османската държава през XIX в., когато кипящият живот обуславя и издаването на речници и граматика по османотурски език, предназначени за българския читател. В доклада си проф. Стоянов ни пренася в миналото, търсейки причините за създаването на катедра „Турска филология“ през далечната 1952 г., като изтъква, че една от тях е осъзнатата необходимост от изграждане на педагогически кадри с филологическо висше образование, които да поемат обучението и методическото ръководство на учители в средните училища по турски език и литература, турска история и култура.

Силно впечатление със своята изчерпателност прави и статията *Квантитативно измерение на прилагателното име в турския език*, на проф. д-р Милена Йорданова. Проучването е проведено през призмата на фреквенталните изследвания върху употребата на отделните лексикални единици, изграждащи словника на турския език. Изследваният емпиричен материал е с много ясно очертани граници, а именно за целта на квантитативно-фреквенталното изследване на функционирането на прилагателното име в съвременния турски език се използват резултатите, включени в рамките на разработването и конструирането на честотния речник на турския език *A Frequency Dictionary of Turkish* (2017) с авторски колектив Йешим Аксан, Мустафа Аксан, Юмит Мерсинли, Умут Уфук Демирхан. Този лексикографски труд е публикуван паралелно във Великобритания и САЩ от водещо академично издателство в областта на хуманитарните и социалните науки „Рутлидж“. Въз основа на анализа на ексцерпирания материал авторката обособява няколко основни тенденции за прилагателното име, а именно, че въпреки активните процеси на пуризъм, протичащи в езика, има широка употреба на интернационализми. Това явление е илюстрирано с примери. Авторката разглежда и прилагателните от гледна точка на строежа, като установява, че в честотния турски речник най-малко на брой са сложните прилагателни имена, от друга страна простите по състав прилагателни имена образуват втората по честотност група от адективи в съвременния турски език. Това са само някои от тенденциите, застъпени в статията. Трудът се отличава с новаторство на проблематиката, детайлност и научна прецизност.

В отделна статия в областта на лексикологията и лексикографията е представено изследването на проф. дн Димитър Веселинов за последната турска дума в българския език.

От сборника прави впечатление статията на проф. д-р Ирина Саръиванова, която провежда изследване върху архивен източник, с оглед на броя на преводачите в посолствата и консулствата в Османската империя през XVIII в. Османистичната тематика е силно застъпена в сборника.

Статиите на проф. д-р Стоянка Кендерова и Ани Гергова за *Миниатюрата в източната ръкописна книга* и на проф. дн Орлин Събев *Първата османотурска печатница в съчиненията на нейни съвременници от Западна Европа* са в областта на книгознанието.

Статията на проф. дн Ирена Кръстева *Въобразено и сетивно в „Седемте портрета на Низами“* ни запознава с ключов текст от творчеството на Низами, определян като абсолютния майстор на поетичния епос.

Статията на акад. Иса Хабиббайли и изследовател първо ниво София Шигаева-Митреска *Историята на една снимка или лекция в Софийския университет* ни напомня за мястото на Азербайджан, който заема централна функция в науката тюркология. В статията са разкрити заслугите на азербайджанските учени акад. М. Ширалиев и проф. Х. Мирзазаде, които са сред основоположниците на тюркологията в България, наред с проф. Емил Боев – виден тюрколог и едно от емблематичните имена на българската тюркология.

В края на сборника, но не и по значение за научната общност, са поместени статии, разглеждащи разнообразни проблеми на чуждоезиковото обучение.

Чрез всяка научна статия читателят може да се запознае с развитието на даден проблем и различните му аспекти.

Голяма част от представените материали са широко ветрило от теми. Част от изследванията са и на докторанти, а това също показва голямото жанрово, тематично и научно разнообразие на научните търсения в областта.

Като цяло рецензираният сборник със статии *70 години специалност „Тюркология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“* съдържа значителни научни и практически резултати. Материалите са представени прегледно и достъпно, с множество обяснения, примери и снимков материал.

Представеният сборник е великолепно доказателство за многообразието в научните интереси и е безспорен научен продукт, който трябва да бъде разпространяван и популяризиран сред научната общност в България.

The purpose of this review is to describe the results of celebrating 70 years of the “Turkic and Altaic Studies” Department at Sofia University “St. Kliment Ohridski”. The collection presents research in the field of linguistics, literary studies, language teaching and didactics, history and cultural studies in the field of Turkic studies.

Assist. Prof. Denislava Kovacheva
ORCID ID : 0009-0000-9683-9457
Turkic and Altaic Studies Department
Faculty of Classical and Modern Philology,
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia
e-mail: dvmanova@uni-sofia.bg

220 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ХРИСТАКИ ПАВЛОВИЧ-ДУПНИЧАНИН ПЪРВИТЕ СТЬПКИ НА БЪЛГАРСКАТА ГРАМАТИЧЕСКА МИСЪЛ

Няколко думи към и извън темата, формулирана в заглавието

В обществените представи език и граматика са едно и също. Това частично е така. Граматиката е съществена част от онова, което съставлява езикът. Същевременно граматиката е познанието за езика, което се е натрупвало и натрупало с течение на времето. Тук обръщам специално внимание на това, че езикът е обект на филологическите изследвания, а граматиката, затворена в монографии със заглавие „Граматика“, речници и учебници, е познанието за езика, такова, до каквото се е стигнало през десетилетията, т.е. то е продукт от този процес. В този смисъл трябва да се каже, че езикът е творение на обществото, а граматическото познание е човешко, авторско дело. Поради тази причина – колкото и да са единни в същността си, отделните граматически трудове носят особености на авторите си – често това е диалектно влияние, собствен идиолект, вкусовщина, традиция и т.н. Тук не казвам нищо ново, но смятам, че трябва това да се изрече ясно.

През последните десетилетия у нас се наложи един специфичен стил на декретиране, а не изследване, по отношение на определени езикови детайли, които не са достигнали до единство и в практиката се наблюдава разнупотреба – напр. съгласуване при учтивите форми, употреба на бройни форми, пълен/кратък член и подобни. Те упорито присъстват в учебните програми на училището и съответно се изпитват, а след това се забравят. Практически цялото време, в което училището се е мъчило те да бъдат овладени от учениците, е отишло напразно, вместо то да се използва за истински полезни неща.

Напоследък станаха популярни изследвания на нагласите на обществото към различни езикови явления, при които се отчита редовна или много честа употреба, различна от записаното в кодификационните трудове. Каква е ползата за обществото от тези изследвания? Според мен те не носят почти никаква полза, освен за авторите си, защото са особено добре финансирани, и за една чисто абстрактна статистика. Те се осъществяват чрез анкети, а ни е известно, че попитан, всеки човек гледа

да се представи като по-знаещ – това е психологически лесно обяснимо. Така анкетираните си спомнят какво са им „набивали в главите“ в продължение на 12 години и го повтарят (в повечето случаи като папагали). След това обаче те отново продължават да употребяват писмено и устно тези елементи, както е обичайно. При това положение се получава една деформация на познанието, което не подпомага образованието и изобщо обществената практика. Съществен пример е матурата по български език. Там задължително са включени въпроси със затворени отговори, свързани със споменатите „отклонения“ от кодификацията. Абитуриентите отговарят относително добре на тези въпроси, защото в училището се полагат много (излишни) усилия и се разходва много време те да се упражняват и тренират. Друг е въпросът, дали този тип въпроси са подходящи за изпит и дали дават реални резултати. След полагането на матурата същите ученици, но вече студенти в първи курс, показват, че всичко това се е изпарило и на писмените изпити в университета и в живота те продължават с „отклоненията“. Ще си позволя да дам само един вече станал банален, но много красноречив пример: синтактичното правило за пълния и краткия член в мъжки род и приложението му в практиката. Попитан за нуждата от това правило, анкетираният (и всеки друг член на нашето общество) отговаря, че така разбираме кой извършва действието, т.е. кое е подлог. За мъжки род е горе-долу ясно. Ами за женски и среден род и за множествено число как разбираме кой извършва действието, като няма пълен и кратък член. Тук няма да развивам тази проблематика, само ще посоча, че целият български народ не използва в устната реч това правило, а в писмената реч никой – и най-образованият – не може да напише спонтанно един текст, без след това да трябва да прегледа написаното специално за да коригира собственото си творение с оглед на синтактичното правило. Дадох този пример, за да посоча, че „декретът“ за това правило е неоснователен и не подпомага комуникацията. Това правило не отговаря на същността на нашия език и дори в кодификационните трудове е записано, че то е изкуствено, т.е. не произлиза от самия език, а е решение на някои филолози-кодификатори, които и до днес настояват за запазването му. Изследванията на нагласите с много голям превес сочат, че анкетираните го смятат за нужно, а същевременно не могат да го употребяват. А не могат да го употребяват, защото то е в противоречие със същността на нашия език, който не предвижда наличието на морфологичен показател, който да сочи ролята на съответната дума в изречението. Искане ми се да припомня, че езикът и правописът са потребителски явления – иначе казано те винаги ще се стремят към отхвърляне на ненужните правила, които с много труд се „тъпчат“ в главите на учениците, без да носят реална полза, защото – повтарям – противоречат на същността на езика ни. Сега живеем в общество с масова култура и образование. Вече не е основателно

да „кичим“ езика с разни измислени особености, за да можем да кажем, че някой е образован. Трябва да гледаме на езика и правописа с оглед на практиката и да се отнасяме към него прагматично. Наложително е да се вземат сериозни мерки по отношение на учебните програми, за да има полза от това обучение. А за това е нужно кодификаторите да си вършат поставената им работа, като изследват писмените и устните текстове (навсякъде – в училището, в администрацията, в пресата, във форумите, по медиите, в университета и т.н.), за да се види какво е състоянието в езика, и да не се върви срещу естественото му състояние и развитие. Нека не забравяме, че езикът и обществото са двете страни на една и съща монета. И накрая искам да посоча една особеност на българското училище – по български език се изучава граматика, а липсва стремеж и методика да се формират езиковите и стилистични умения, което би имало истински смисъл. В това отношение трябва да се предприемат необходимите мерки, насочени към овладяване и изработване на умения, което неслучайно се изследва от тестовете PISA.

Третата българска граматика

След тези няколко абзаца, които на пръв поглед изглеждат без връзка с поставената в заглавието тема, да преминем към третата по поява българска граматика и нейния създател. През 1836 г. се появява „Грамматика-славено болгарска“. Тя се появява на трето място след граматиките на Емануил Васкидович и Неофит Бозвели „Руководство на Славеноболгарская граматика“ и на Неофит Рилски „Болгарска граматика“. В научните изследвания за първа българска граматика се сочи творбата на Неофит Рилски. Истината обаче е, че първа се появява в печатен вид граматиката на Неофит Бозвели и Емануил Васкидович. И двете посочени граматиките излизат през 1835 г. в печатницата в Крагуевац. Докато се е печатала граматиката на Неофит Бозвели и Емануил Васкидович, граматиката на Неофит Рилски е чакала реда си в същата печатница и следователно тя е излязла от печат по-късно, т.е. втора. Тук няма да коментирам качествата на едната и другата. Според мене е важно да се знае действителният хронологичен ред, както е обичайно по света.

Една година по-късно се появява в Будиме граде третата граматика – „Грамматика Славено-болгарска“ с автор Христки Павлович. За този много интересен възрожденец, който е причина за написването на този текст, ще отделия място по-долу. Граматиката е предвидена за употреба в училището в Долната махала на Свищов, което е основано и се ръководи от него. Може да се предположи, че за създаването на тази граматика причина е „конкуренцията“ между училището на Е. Васкидович в Горната махала и училището на Дупничанина в Долната махала. Двете граматиките се различават в много отношения една от друга и затова може

да се приеме, че това е накарало Дупничанина да създаде една „контраграматика“. Поради различни причини Хр. Павлович е причисляван в изследванията към някаква черковнославянска школа. Когато се разгледа първото издание на граматиката, се установява, че той изглежда най-малко в руслото на черковнославянското предание в сравнение с останалите му съвременници. С първото издание той се показва в много отношения много по-близо до съвременния (тогава и днес) език, отколкото авторите на другите две граматики. Днес може да се приеме, че реално такава черковнославянска книжовноезикова школа не е съществувала, а е била неоснователно „обособена“ от изследователите. Тук ще дам за пример най-„странната“ особеност на нашия език за тогавашните книжовници и изобщо съвременници – определителния член. За тях тази „частица“ се възприема трудно – няма я в сродните славянски езици и в черковнославянския. От всичките четирима граматикари Хр. Павлович е най-близо до същността и състоянието на нашия език. Това се вижда от осо в мъжки род, които подрежда в „парадигмите“. Той – по всяка вероятност и под влиянието на Неофит Рилски – избира западни форми, а училището му е в областта на източното наречие. Това е обяснимо и с произхода и образоването му в западната част на землището ни. Несвикналото око с тогавашното състояние на току-що проходилото познание за същността на нашия език ще открие веднага редица несъответствия в дадената тук за пример таблица. Така например Хр. Павлович, а и всички възрожденски книжовници и граматикари, описват формите на члена чрез падежи, каквито – както знаем днес – няма в езика ни. Това се дължи на все още лишените от национално самочувствие книжовници, които в описанието се опитват да се държат близо до модела на черковнославянския и до другите сродни езици. Освен това той и всички други възприемат и описват члена като окончание (макар и с различни нюанси).

	<i>форми (на определителния член) по родове (склонения)</i>					
	<i>мъжеският род</i>		<i>женският род</i>		<i>средният род</i>	
	<i>ед. ч.</i>	<i>мн. ч.</i>	<i>ед. ч.</i>	<i>мн. ч.</i>	<i>ед. ч.</i>	<i>мн. ч.</i>
<i>именителен</i>	-о	-те	-та	-те	-то	-та
<i>винителен</i>	-а	-те	-та	-те	-то	-та
<i>звателен</i>	-о	-о	-о	-о	-о	-о

От приведената таблица се вижда, че тук той не е никак близо до черковнославянския език, за да му се приписва принадлежност към някаква черковнославянска книжовноезикова школа.

Нещата ще се променят през 1845 г., когато Хр. Павлович издава Палисевича история под заглавие „Царственик“ и която го отвежда до дру-

ги решения. Тогава прави второ издание на граматиката си под същото заглавие. Тук той коренно променя описанието на имената. Появяват се действителни (но несъществуващи в съвременния тогава и днес в езика ни) морфологични падежни показатели за изпълняваната в изречението функция. Долната таблица дава добра ориентация за този поврат.

падежи	мъжки род – I		женски род – II		среден род – III	
	ед. ч.	мн. ч.	ед. ч.	мн. ч.	ед. ч.	мн. ч.
именителен	пояс о	пояси-те	звезда та	звезди те	лице то	лица та
родителен	(поя) са	(поя) сов	(зве) зди	(зве) зд	(ли) ца	(ли) ц
дателен	(поя) су	(поя) сом	(зве) zde	(зве) здам	(ли) цу	(ли) цам
винителен	пояс а	пояси-те	звезда та	звезди те	лице то	лица та
звателен	о поясе	о пояси-е	о звездо	о звезди	о лице	о лица

Стигнал до нови позиции в развитието си на граматик, той решава да направи второ „основно преработено“ издание. Хр. Павлович изрежда и основните промени: „...много недостатки в ней дополних, излишняя (които са членовете) изгнах, падежи умножих и к Старо-Болгарскому (Славенскому) приближих, за да може простий слог простим да остане сос о, ат, та, та, та, то, то, то и сос разни други гнусоти сиреч ж, ъж и други, които се в тия времена, от небития произведени, появиха да го украшават или по-добре огнушават...“ Тези цитати са така емблематични за полемичния стил на автора и така наситени с информация, че не се нуждаят от коментар. Все в този дух е и по-нататъшното изложение: „... нити се нахожда некое от них в Старо-Болгарскому, или по-добре, в сущей майце, с чиею цицею е негов Ново-Болгарский отдоен.“

Грамматиката на Хр. Павлович е съвсем скромна книжка – само 58 с. малък формат. В нея пестеливо според силите на ранния граматикар са разработени следните части:

К единородним моим Болгаром (обръщение към сънародниците)

Вступление

Книга перва: Начертателна (формообразуване)

Книга втора: Знаменателна (значение и класификация на частите на речта)

Книга третя: Производителна (словообразуване)

Книга четвртя, пета, шеста: Правописа-сложи-страдателна (правопис)

Книга седма: Сочинителна (синтаксис)

Употребляваемите в словото знакове

Тук няма да се спирам на самия текст на граматиката, тъй като ще са нужни множество обяснения, отнасящи се до тогавашното състояние на едва-що проходащото познание за езика ни, за терминологичния апарат и др. Във всеки случай от приведения пример се надявам да съм дал достатъчна възможност да се видят състоянието и възможностите на първопроходците в българската филологическа мисъл.

Няколко думи за Христаки Павлович-Дупничанин

Той е роден през 1804 г. в Дупница. Като послушник в Рилския манастир е бил изпращан да се учи при авторитетни гръцки учители в Мелник и Серес. През 1830 г. монашеското братство решава да изпълни молбата на свищовски поклонници да им даде образован младеж за учител. Така той попада в Свищов, където основава училището си в две степени – взаимна и главна. През 1833 г. се размонашва, оженва се, има 10 деца, най-известното от които е художникът Николай Павлович, и до края на живота си остава в Свищов. Училището скоро се прочува и там започват да се стичат деца и от други селища. Сред тях са били например Петко Славейков, Драган Цанков, Никола Михайловски, Добри Войников и др. По-късно основава класно и частно девическо училище. През 1833 г. издава учебника „Аритметика или наука числителна“, в който за пръв път у нас използва гражданската азбука. По-горе споменах и „Царственика“ (1845) – първо печатно издание на Паисиевата история. Христаки Павлович умира през 1848 г. от холера. На погребението му идват много от бившите му ученици. Някои от тях са оставили писмени текстове и даже стихотворения във възхвала на учителя си. И в никое от тях няма и помен, който да ни отвежда към споменатата в началото черковнославянска школа. А когато говорим за школа, трябва да имаме предвид един „предводител“ (напр. Хр. Павлович), и последователи (напр. неговите ученици). Неговите възпитаници са сред най-ревностните борци за новобългарска реч.

Prof. Boian Valtchev, DSc
Sofia University St. Kliment Ohridski
15 Tzar Osvoboditel Blvd.
Sofia 1504, Bulgaria
e-mail: b.valtchev@abv.bg

ПЕТЪР БЕРОН – РОДОНАЧАЛНИК НА НОВОБЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК

(ПО ПОВОД 225-ГОДИШНИНАТА ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ПЕТЪР БЕРОН И 200-ГОДИШНИНАТА ОТ ОТПЕЧАТВАНЕТО НА „РИБЕН БУКВАР“)

Заглавието е подвеждащо. Родоначалник на новобългарския книжовен език не може да има, тъй като сложната езикова материя има свои специфични процеси, които са свързани с историята и културата на народа, с образованието и с развитието на администрацията и държавността и на практика е невъзможно един автор или един текст да бъдат начало или край на материя, която е много динамична и се повлиява силно от редица вътрешни и външни фактори; която **новооформя** своите структури и търси своята идентификация през сложните процеси на конкуренция между диалектите и черковнославянския език. Времето обаче, в което твори Петър Берон, създава надеждни предпоставки именно централните балкански говори да положат основата на новоизграждащия се език поради редица езикови и неезикови обстоятелства. Най-голямо значение за този процес имат извънезиковите фактори. През втората четвърт на 19. век книжовната дейност се измества от югозападните български земи, където са концентрирани повечето средища около манастирите, към развиващата се в социално и икономическо отношение централна балканска област. Социално-икономическото развитие от своя страна е сериозна предпоставка за развитието на образованието и не е случаен фактът, че през 30-те–40-те години на века именно в тези земи се откриват първите светски училища. Във връзка с нуждите на образованието съвсем естествено се засилват и процесите на книгопечатането. Големият български езиковед проф. Г. Венедиктов убедително доказва в свои изследвания, че по това време и именно в тези райони се появяват най-много печатни книги. В сравнение с останалата част от българската територия, където излизат много по-малък брой, централните балкански говори създават добра основа, в която книжовният език да започне своето развитие, като едновременно търси средствата, чрез които да оформя своята съвременна структура, а в същото време прави опити да преодолява онези езикови модели, които книжовниците приемат като тясно диалектни, регионални и непредставителни. Тук ми се иска да отбележа един много важен факт за Възраждането и за неговия езиков развой. Българските

възрожденци са имали изключително развит усет и са проявявали много адекватно отношение към конкуриращите се процеси в узуса, като по-голяма част от тях са се опитвали да обобщят в трудовете си онези процеси на езиково надмощие, които са били по-общопотребими и в този смисъл са създавали предпоставка за представителност, която да обхване всички езикови носители, или поне по-голямата част от тях. Този принцип би трябвало да бъде водещ и за съвременните кодификатори, които, отчитайки еластичната пропускливост на книжовната норма, описана още в концепциите на Пражката лингвистична школа, би следвало с такъв *демократичен усет* и в такъв демократичен дух да наблюдават сложните процеси на конкуренция в узуса. Възрожденските книжовници са имали също така възможността да обикалят българското землище и това им дава допълнително основание да слушат живата реч и да оформят своите представи за *общоупотребимия език, по една повсеместна граматика, а не на някое наречие*.

Когато става дума за началото на новобългарския книжовен език, хипотезите са многобройни, но невинаги успяват да съобразят в концепциите си една особено важна черта – класическият тип периодизация е трудно приложим за историята на езика през възрожденския период, тъй като съществуват динамични процеси и техният път е много променлив. Сполучливо именитият български историк на книжовния език проф. д.ф.н. Боян Вълчев говори за процеси *на заглъхване и за процеси на прихлупване в езиковия развой*, което много точно и вярно отразява сложността на историческите специфики на българския език. В този текст пък неслучайно се позовавам на тези значими за историята на книжовния език изследователи (Г. Венедиктов и Б. Вълчев), защото именно те приемат хипотезата на акад. Александър Теодоров-Балан, че времето около отпечатването на буквара и говорите от тази област създават предпоставки за началния етап от формирането на новобългарския книжовен език. Съвсем закономерен е този извод, като се подплъти и с идеята, че Българското образователно възраждане започва с делото на Петър Берон, а това може да бъде обвързано и с началото на тенденциите, оформящи новобългарския книжовен език. И така, както изследователите около кръга на проф. Л. Андрейчин подкрепят идеята на М. Дринов за месианската роля на Паисиевата История, като добавят и други фактори – начало на литературното възраждане, отношението между езика и народа, съотношението между диалектите и черковнославянския език – още по-убедително се вписва хипотезата, че текстовете около Берон и времето, в което са създадени, са надеждна основа за изграждащия се новобългарски книжовен език. Към нея се добавя един много съществен фактор, какъвто е образованието. Образованието и развитието на социалните, административните, търговските и ред други потребности, съпътстващи духа на новото време, са основни предпоставки и за развитието на книжовния български език.

Кратки биографични данни за д-р Петър Берон

Роден е през 1799 г. в подбалканския град Котел. Завършва килийното училище в града и още ненавършил дванайсет години заминава за столицата на княжество Валахия, Букурещ, за да учи в Княжеската академия. Именно там се среща с гръцкия педагог Дарварис, автор на Буквар, издаден през 1804 г. и от него заимства ред идеи, вплетени в съдържанието на Буквара.

През 1825 г. Петър Берон е студент в Хайделбергския университет, където в продължение на една година учи във Философския факултет, но по-късно решава да учи за лекар и се прехвърля в Медицинския факултет, където учи също една година. Разочарован от обучението си там, се премества в Мюнхен, където се дипломира с пълно отличие. Обикаля редица градове на Европа: Прага, Виена, Берлин, Рим, Лондон, като най-дълго престоява в Париж, където учи в Сорбоната. Знанията и талантът му не остават незабелязани и е поканен да работи там, но отговорът му е бил ясен и категоричен: „*Уважаеми господа, аз съм българин и ще си остана такъв! Благодаря Ви за честта!*“

През 1831 г. е назначен за лекар в румънския град Крайова, Влашко и това работи до 1842 г., след което се захваща с търговска дейност. Вероятно тази дейност не е била до сърцето на котленеца, но благодарение на нея той успява да продължи заниманията си с наука и с мисията да подпомага българското образование. Известен факт от биографията му е, че се занимава с купуването на земи, които отдава под наем, и това му носи доходи, а освен това отваря и възможността да работи спокойно върху научните и просветителските си идеи.

Петър Берон неслучайно е определян като просветител енциклопедист от европейска класа. Роден е, както вече стана ясно, през 1799 г. в Котел, а умира зверски удушен през 1871 г. в имението си в Крайова. „Рибният буквар“ на д-р Петър Берон е отпечатан преди 200 години в Брашов. Този румънски град изиграва голяма роля в живота на Петър Берон. По времето, в което живее и твори там котленският книжовник, градът е в в границите на Австроунгарската империя, което със сигурност оказва влияние върху облика и структурата му. В Брашов Петър Берон продължава своето образование, като в същото време работи и като домашен учител в семейството на богатия българин Антон Йованович, който е преселник от Сливен. Както е отбелязано от Огнян Стамболиев в очерк за личността и дейността на видния възрожденец „родолюбието на Йованович изиграва огромна роля за по-нататъшния път на Берон, като именно негови са насърченията за съставянето на „Рибния буквар“. Българският богат емигрант меценат става спонсорът за отпечатването на буквара. Той субсидира обучението на Петър Берон в Брашовската мъжка класическа гимназия. В този град Берон изучава *старогръцки, латински, румънски, френски и немски език – едно наистина солидно за времето си образование* (Стамболиев 2024).

В съвременния български език редица езикови норми са утвърдени или популяризирани под влияние на текстовете на Петър Берон и на неговия Буквар. Сред тези норми се открояват:

1. Частицата за образуване на бъдеще време *ЩЕ*, при която по това време има конкуриращи се варианти както от източните, така и от западните български говори. Проф. Венче Попова в свое изследване говори за аломорфи и посочва 4 варианта за образуване на бъдеще време: *ще* и *спрегаем глагол в бъдеще време*; *ще* и *да* и *спрегаем глагол в бъдеще време*; *ща* и *спрегаем глагол в сегашно време*, *ща* и *да* и *спрегаем глагол в бъдеще време*. У д-р Берон се налага употребата на частицата *ЩЕ*, която и днес се използва при формите за бъдеще време. В съвременната езикова ситуация се наблюдават и редица конкурентни разговорни форми, които също са от източните български диалекти: *ше*, *шъ*, *ша*.

2. След „Рибния буквар“ се налагат като книжовнонормативни и палаталните съгласни преди глаголните окончания за първо лице единствено число и трето лице множествено число: *вървя-вървят*.

3. Преодолява се източнодиалектната редукция при двойките гласни Е-И, като самият автор на Буквара след третото му преиздаване отстранява част от случаите, съдържащи редукция. В диалектологията отдавна е доказано, че няма български говор, който да не познава редуцирането на гласните като процес. И до днес обаче в българския книжовен език е установена западнодиалектната умерена степен на редукция, като в нормативния комплекс не се допуска единствено редуцирането при Е-И, което е източнодиалектна особеност. Наблюдават се и някои тенденции, свързани с по-силната степен на редуциране при гласните О и У, при което в изговора се стига до пълно произнасяне на тесния корелат, но това трябва да бъде наблюдавано, и то с оглед и на употребата в така наречения висок произносителен регистър.

4. Развиват се синтактичните конструкции, като се преодолява наблюдаваният в диалекта по-опростен модел на изречението. Хипотаксисът, който постепенно се налага от и след Берон, допринася за развитието и установяването на типологични модели на сложните изречения в българския език, което пък несъмнено е свързано и с усложняването като мисловен процес изобщо, и с тенденцията към интелектуализация на речта.

5. В лексикален план отново се откриват приносни моменти и те са свързани с установяването на думи, които се използват в живата реч; с популяризирането на абстрактните съществителни имена от диалектите; с приноса за установяването на използваните и до днес суфикси за образуване на съществителните имена. Постепенно се преодолява черковнославянското влияние и затова в „Рибния буквар“ се срещат нечесто остатъци от черковнославянския език, определяни като фонетични черковнославянизми.

Букварът на д-р Берон е написан с истинска грижа както за образованието, така и за езика. В Предговора авторът отбелязва: „*Когато видях по*

другите страни, че децата четат книги, писани по техния език, разбрах колко зле струват по нас учителите и колко напразни мъки теглят горките деца, защото, като преминат младостта си в школото с толков страх, излизат и не знаят дори името си да пишат, нито да си смятат... Надявах се поне сега да се обади някой, но отколкото познах, че се трудят за всенародни ползи, ни един не се намира да помисли за нещастните деца и да съчини за тях някоя книжка. Това дело възприех аз... Всеки, който види тази книжка, надява се да се зарадва, а най-много учителите, защото тя, струва ми се, отколе щяха да изоставят псалтирите и часословите, от които децата не разбират нищо, ако имахме някоя книга на нашия език, напечатана за тях.“

Всички подходи, описани в Буквара, са иновативни: и за времето си, а и за днешното време. Авторът се обявява срещу грубото отношение и срещу използването на учениците. Обявява се и против физическите наказания. Логично и закономерно, Букварът е посрещнат с интерес от българското общество, но е твърде рано, за да бъде преодоляно толкова бързо и толкова леко гръцкото влияние и чуждопоклонничеството, затова реформаторските идеи на българския възрожденец не стават част от мисленето на съвременниците му, увличащи се по гръцката просвета.

Няма как де не се отбележи към всичко това и фактът, че прогресивно за времето си Берон полага грижи и за образованието на жените, а през 1840 г. изпраща пари на брат си, за да намери учителка и да открие девическо училище в Котел. За това училище е поместена дописка в сп. „Любословие“, в която се казва, че *най-превъзходна обаче благодарност показва онова училище, в което се учат момичетата, които се изпитваха по чисто прочитане, на чисто и добро писане и в правила аритметически*. Подобни училища подкрепя Петър Берон и в други български градове, което е отбелязано от Константин Фотинов: *„същият Берон поставил пет училища и ревностно ги подкрепял с имуществото си – по едно в Котел, Елена, Шумен, Сливен и Търново“*. Едва ли е случайно, че в края на живота си Берон оставя като завет както своите убеждения за образованието, сред които да се намерят *„жени рускини или славянки, немкини, гъркини или италианки, които ще научат децата на два или три езика“*, така и средствата си, като определя от приходите на чифлика си в Скорило да се построят в по-големите села, близки до Русе, Шумен, Варна и Силистра, училища пансионери на два етажа (Стамболиев 2024).

За България и за приноса му към развитието на езика може да се пише много, факт е, че д-р Петър Берон оставя след себе си *32 научни съчинения, издадени в 24 тома*, измежду които най-значителен е „Рибен буквар“, издаден в Брашов през 1824 г. Благотворителността на възрожденеца също е мащабна, каквито са и научното и просветителското му дело. В „Цариградски вестник“ от 1861 г., е отбелязано, че: *„Познатият Вам*

д-р П. Берон от юни 1859 г. е определил по 200 жълтици всяка година за девически училища в различни села в Шуменската кааза.“

И още един факт:

През 2022 г. в Катедрата по български език беше защитена дисертация, посветена на жанровите и стиловите модели на некролога през Възраждането. Авторката, д-р Маргарита Гергинова, обръща специално внимание на некролога на д-р Берон, като обвързва анализа с обстоятелства от смъртта му: през 1871 г. в големия чифлик край град Крайова зверски е бил убит д-р Берон. Отсядането му по това време в чифлика вероятно е било свързано със съдебно дело, свързано с неговия имот, а нападението и убийството вероятно са били свързани с грабеж. Д-р Гергинова анализира и некролога в памет на Петър Берон: *„На 21 март тая година (1871) вечерта късно една злодейска ръка се осмели и посегна да отнеме живота на честния и преблаг наш вуйчо д-р Петър Берон, и то с най-грозния и чрез най-мъчителния начин – с удушването му! Ние сме уверени, че всекиму трябва да настръхнат космите на главата, като си помисли за страшното положение, в което се е намирал покойният в последните дни на живота си, когато са го мъчили безчовечните и звероподобни същества, наричаеми човеци, които извършиха това зверско злодейство!“*

По-късно се установява, че извършителите на престъплението са наети от Теохар Папазоглу, грък, който е ръководел имота му, а двамата убийци са осъдени на доживотен затвор.

През 2019 г. студенти от Софийския университет проведоха научна експедиция в Румъния и посетиха гр. Брашов, където в малка музейна сбирка успяха да видят машината, на която е отпечатан *Буквар с различни поучения* на д-р Берон. По време на експедицията бяха проведени и редица дискусии, свързани с личността и научните приноси на видния български възрожденец. В Пантеона на котленските възрожденци е запазена стъкленица със сърцето му. А за поколенията се пази неговият завет: *„Трябва да се силим, колкото е възможно да се печатат повече книги на нашия език за учението на нашия народ, защото стига откак се намира от толкова време в тъмнина без наука. Да даде Бог да се разпростре усърдието и ревността на всички наши едно племенници, и да се умножи науката в нашето мило Отечество!“*

Assoc. Prof. Vladislav Milanov, PhD

ORCID: 0000-0002-8920-5621

Department of Slavic Studies

Sofia University St. Kliment Ohridski

15 Tzar Osвoboditel Blvd.

Sofia 1504, Bulgaria

e-mail: vladislavmilanov77@abv.bg

ЕДИН ДЪЛЪГ ЖИВОТ, ОТДАДЕН НА НАУКАТА 120 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ПРОФ. НИКОЛАЙ МИХАЙЛОВИЧ ДИЛЕВСКИ

Тази година се навършват 120 години от рождението на големия български славист Николай Михайлович Дилевски (Н. М. Дылевский). Житетският му път продължава почти цяло столетие (23.11.1904–23.10.2001) и е безлязан с трудностите на емигрантския живот, но и с големи научни постижения. Със своето научно наследство проф. Дилевски оставя забележима диря в българската филологическа наука¹.

Николай Михайлович е роден в гр. Чугуев, Харьковска губерния, Руска империя, в семейството на потомствен офицер. Като юноша се обучава в Петровския Полтавски кадетски корпус (1915–1919), но след закриването на корпуса се завръща в Чугуев. Скоро напуска Русия с отстъпващите части от армията на генерал Врангел. Установява се на о. Халки, а след това се мести в Константинопол и започва обучението си във възстановената Кръстовъздвиженска (руска, полукласическа) гимназия. С преместването на гимназията в България, в гр. Пещера (февруари 1922 г.), Н.М. Дилевски се оказва на българска земя. През 1925 г. той завършва гимназията с отличие и сребърен медал и като награда за високия успех получава сти-

¹ За Н.М. Дилевски и неговите научни приноси е писано много: Филкова, П., К. Бабов. Професор Николай Дилевски на 60 години. – *Език и литература*, 1965/3, 88–91; Филкова, П. Николай Дилевски на 80 години. – *Съпоставително езикознание*, 1984/5, 117–119; Богданова, С. Николай Михайлович Дылевский (К 80-летию со дня рождения). – *Болгарская русистика*, 1985/2, 100–102; Булахов, М. Г. Дылевский. – В: Булахов М. Г. „Слово о полку Игореве“ в литературе, искусстве, науке: *Краткий энциклопедический словарь*. Минск: Университетское изд., 1989, 96–98 (<https://feb-web.ru/feb/slovbul/bul-abc/bul/bul-0961.htm> – достъп 6.10.2024); Филкова, П. Николай Михайлович Дылевский (1904–2001). – В: *Н.М. Дылевский. Избранные сочинения*. С., 2003, 9–11; Рупчева, Г. Жизнен и професионален път на професор Николай Михайлович Дилевски. – В: *Доайенът. Юбилеен сборник, посветен на 100-годишнината на проф. Николай Михайлович Дилевски*. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2004, 13–24; Филкова, П., А. Градинарова. Професор Николай Михайлович Дылевский. Научная деятельность. – В: *Доайенът*, 25–35; Филкова, П., А. Градинарова. Професор Николай Михайлович Дылевский. – *Acta linguistica*, 2008/1, 97–104; Манчев В. Николай Михайлович Дылевский – видный болгарский ученый, славист, педагог. – В: *Международный научный симпозиум „Русская диаспора и изучение русского языка и русской культуры в инославянском и иностранном окружении“ (Белград, 1–2 июня 2011 г.)*. Сборник докладов. Белград, 2012, 170–175; Дылевский. – *Православная энциклопедия*. Т. 16. Москва, 508–509. Публ. на 9.11.2012 (<https://www.pravenc.ru/text/180744.html> – достъп 10.10.2024 г.) и др.

пендия от Благотворителния комитет в Бостън, с която да продължи образованието си. Както и на останалите стипендианти, и на него му е предоставена възможността да избира страната, в която да следва (Белгия, Франция, Югославия, Чехия, Италия, България) и специалността (медицина, агрономство или инженерство). Николай Михайлович избира България, Софийския университет, и (с неохота) медицина, но след първия семестър в Медицинския факултет, по негово настояване е преместен в Историко-филологическия факултет и през 1930 г. завършва специалност *славянска филология*. По време на следването си той получава стипендия от Българското правителство (от 1928 г., във връзка с 50-годишнината от Освобождението на България от турско робство) с ангажимента като млад специалист да работи за развитието на руско-българските отношения. Така Николай Михайлович завинаги се свързва с България. От 1931 до 1934 г. той е преподавател по български и руски език в смесеното педагогическо училище в гр. Неврокоп (Гоце Делчев). През 1934 г. се връща в университета, избран с конкурс и назначен от Министерството на просветата за редовен лектор по руски език в Историко-филологическия факултет. В университета Н.М. Дилевски извървява целия си трудов път до своето пенсиониране през 1972 г. – от 1948 г. като доцент, а от 1955 г. като професор. С неговото активно участие във Филологическия факултет се създава нова специалност – руска филология (1946). От 1953 г. до 1971 г. Н.М. Дилевски е ръководител на катедрата по руски език (от 1954 г. тя се нарича Първа катедра по руски език), като, успоредно с това, през 1955–1957 г. е и заместник-декан на Филологическия факултет². В Софийския университет Н.М. Дилевски води лекционни курсове по съвременен руски език (1948–1949) и историческа граматика на руския език (1948–1971; курсът включва и история на книжовния език). Дълги години (1934–1984) Николай Михайлович преподава и руски език на студентите богослови – в Богословския факултет на Софийския университет (от 1934 г. до закриването му през 1951 г.) и в създадената на негова основа Духовна академия (1951–1984)³.

За нуждите на студентите русисти той издава *Курс грамматики современного русского литературного языка. Фонетика* (София, 1949–1950), *Краткий очерк истории и исторической грамматики русского языка* (София, 1951) и *Очерк исторической грамматики русского языка. Ч. I. Введение. Фонетика* (София, 1965). Очерците са единствените учебници по историческа граматика на руския език, публикувани в България. Малко

² Данните за ръководните позиции на Н.М. Дилевски в Софийския университет са взети от *Алманах на ръководните длъжности в Софийския университет „Св. Климент Охридски“*. Съст. И. Колева. София, 2018.

³ Подробни сведения за семейството и живота на Н.М. Дилевски, особено до постъпването му в Софийския университет, се съдържат в публикациите на Г. Рупчева и В. Манчев (вж. бел. 1).

по-късно се появява и *Руски език. Произход и исторически развой през вековете. Научно-популярен очерк* (София, 1970). Заедно с Йордан Еленски, тогава преподавател в Софийския университет, проф. Дилевски съставя *Сборник древнерусских текстов X–XVIII веков для практических занятий по исторической грамматике русского языка* (София, 1961). Сборникът е новаторски – съдържа историко-литературни коментари към включените текстове и обяснения на предполагаемо непознатите думи, както и задания, подготвени от Й. Еленски към цитираните откъси. Полезността и популярността на сборника (дори в чужбина) са причина за неговото допълване и преиздаване (2 изд. 1966., 3 изд. 1982, 4 изд. 1992; последните две и с участието на Румяна Павлова). Материали от този сборник все още се използват на занятията по историческа граматика на руския език и история на руския книжовен език в Софийския университет.

Н.М. Дилевски е ангажиран не само с изучаването на руски език в университета, но и с разпространяването му в страната. Включването на руския език в учебните програми на българските училища след Втората световна война, нуждата от обучаване на преподаватели по езика извикват потребността от материали за училищата и за самостоятелна подготовка по руски език. Николай Михайлович откликва на тази потребност: преподава руски език в организирани след 1944 г. от Министерството на народната просвета учителски курсове, самостоятелно или заедно със свои колеги създава учебници по руски език. През 1945 г. се появява неговата *Руска граматика*, предназначена за широк кръг читатели, „нагодена специално за българи“ (с. III) и претърпяла 3 издания, а през 1950 г. в голям тираж излиза друга *Руска граматика*, преиздадена 6 пъти (6 изд. – 1985). Като приложение към новото, допълнено и разширено издание на *Пълен руско-български речник* на Г. Бакалов (1951) е публикувана *Кратка руска граматика*, написана от Н.М. Дилевски. Той е автор и на *Руско-български разговорник. Българин в СССР. Руский в Болгарии* (София, 1945). Наред с пособията за всеобщо ползване Николай Михайлович създава и учебници за средното училище: *Грамматика русского языка для всех классов средней школы* (София, 1948; в съавторство с А. Евдокимов и Л. Андрейчин), *Грамматика русского языка. I. Фонетика и морфология. Учебник для VIII и IX классов средней школы* (София, 1954; в съавторство с А.П. Евдокимов и Ф.Г. Александров; претърпяла 7 издания до 1962 г.), *Грамматика русского языка. Ч. I. Фонетика и морфология. Учебник для VIII, IX и X классов общеобразовательной политехнической школы с преподаванием на русском языке* (София, 1963; в съавторство с К. Бабов и В. Тотева; 2 изд. 1969, 3 изд. 1971). Заедно с колегите си К. Бабов и Е. Главнюков Н.М. Дилевски написва и пособие за учителските институти *Русский язык. Учебник для I курса учительских институтов* (София, 1953; 2 изд. 1955). Преподаването на руски език в чуждоезична,

в частност българска, аудитория е предмет и на теоретични разработки на проф. Дилевски – в редица свои статии и доклади през годините той разглежда различни методически въпроси, като преподаването на отделни фонетични и граматични аспекти, прилагането на съпоставителния метод в обучението по руски език, използването на страноведска информация на занятията и т.н.

Активната учебно-методическата работа на проф. Дилевски далеч не изчерпва неговите професионални интереси. Научните му занимания са разгърнати в широк спектър – в трудовете му се разглеждат въпроси на текстологията, акцентологията, граматиката и лексикологията (в синхрония и диахрония), лексикографията, литературната история, езиковите и културните контакти, историографията, археографията, църковната живопис и др. Широтата на научния кръгзор на Н.М. Дилевски е оценена рано от неговите съвременници и той е привлечен като извънщатен научен сътрудник на Института по история и Института за български език и литература на БАН (1948–1951), избран е за член на ръководството на Историко-филологическата секция на Съюза на научните работници в България (1959–1966) и на Българския национален комитет на славистите. Неговото научно наследство прави впечатление не само с разнообразната си тематика, но и със своя обем⁴. Николай Михайлович е в творческа кондиция до края на жизнения си път (97 г.) – през 2001 г. излизат неговата последна статия (вж. бел. 4) и докладът му *Творения святителя, историографа, книжника и проповедника святого Димитрия Ростовского в контексте болгарского Возрождения*, с който той участва в проведения през 2000 г. международен научен симпозиум „Славянските светии в историята на християнската църква“, посветен на 2000-годишнината от Рождество Христово (Годишник на Софийския университет, Център за славяно-византийски проучвания. Т. 91(10), 19–24).

В началото на научната си дейност, в унисон с преподавателските си ангажменти, Н.М. Дилевски активно разработва проблеми на съвременния руски език и те са в центъра на неговите две монографии: *К вопросу о семантическом анализе сложных с приставками глаголов в современном русском литературном языке* (София, 1948) и *К вопросу об определении и классификации признаков подвижности-устойчивости словесного ударения существительных в современном русском литературном языке* (София, 1954). В последната се правят опити за прогнозиране на ударението в парадигмата на руските субстантиви на базата на основната форма на думата и 4 нейни признака. Тези въпроси са обект на изследване и в редица статии и доклади на автора от това, а и от по-късно време.

⁴ Той е автор на над 150 монографии, студии, речници, статии и др., публикувани у нас и в чужбина. Вж. библиография (непълна, на места неточна) на трудовете му в: Н.М. Дылевский. Избранные сочинения. София, 2003: 475–486 (изготвена от П. Филкова и С. Миковска).

През 50-те и 60-те години на ХХ в. Николай Михайлович е изкушен и от лексикографската работа. Той има значително участие в подготовката на двутомния *Руско-български речник* (Т. 1 и 2. София, 1960; 2 изд. 1986) – най-мощният труд в руско-българската лексикография (съдържа 80 000 думи). Речникът е разработен от преподаватели от Първа катедра по руски език и излиза под общата редакция на Ив. Леков. Проф. Дилевски е и един от редакторите на второто издание на *Българско-руският словарь* с автор С. Чукалов (София, 1957).

Още в зората на научните си занимания Н.М. Дилевски показва силен интерес към средновековната руска книжнина и нейния език. Историко-лингвистичната линия в неговото творчество ще се окаже с годините основна, нея той ще разработва, обогатявайки я с все нови и нови аспекти. През 1942 г. той публикува статията *Едно неясно място в «Слово о полку Игореве»* (Известия на Дружеството на филолозите-слависти в България. Кн. 1. София, 1942, 72–79), след което почти 60 години⁵ продължава активно своите проучвания върху текстологията и езика (лексика и граматика) на този много известен, но и много оспорван по отношение на автентичността си древноруски книжовен паметник. Изследванията на Н.М. Дилевски върху „Словото“, представени в повече от 35 статии, студии и доклади, имат обем от над 500 с. (Филкова, Градинарова 2004: 27). Обобщаващ характер има студията му *Лексические и грамматические свидетельства подлинности „Слова о полку Игореве“ по старым и новым данным*, отпечатана в сборник на Института за руска литература на АН СССР (Пушкински дом) („Слово о полку Игореве“ – паметник XII века. М. –Л., 1962, 169–254)⁶. Публикациите на проф. Дилевски получават международен отзвук и признание, превръщат го в един от най-големите познавачи на „Словото“⁷. В многобройните рецензии и отзиви на неговите трудове (от Д.С. Лихачов, М.Г. Булахов, Ф.П. Филин, О.В. Творогов и др.) се подчертават комплексният характер, широкият контекст и лингвистичната вещина в изследванията му, а в резултат на това – и убедителността на неговите изводи, които в крайна сметка се свеждат до признаването на автентичността на „Словото“, на хипотезата, че това е оригинално древноруско съчинение, създадено не по-късно от XII в. Приносът на проф.

⁵ На „Словото“ той посвещава и последната си статия – Важнейшие задачи текстологического исследования „Слова о полку Игореве“ в третьем столетии его изучения. – *Болгарская русистика*, 2001/1, 11–22.

⁶ Текстът е преиздаден, заедно с други изследвания на проф. Дилевски, в: Н.М. Дилевский. *Избранные сочинения*. София, 2003: 39–105.

⁷ Признание за приноса на Н.М. Дилевски като изследовател на „Слово о полку Игореве“ е включването му в две енциклопедии: „Слово о полку Игореве“ в литература, искусство, наука: Краткий энциклопедический словарь (вж. бел. 1) и Буланин Д. М. Энциклопедия «Слова о полку Игореве». СПб., 1995. Т. 2, 152–155.

Дилевски по тази тема е актуален и днес, но дискусиата около съществуването на „Слово о полку Игореве“ в средновековната руска книжнина продължава и в наши дни.

Историко-лингвистичната проблематика в трудовете на проф. Дилевски с годините се разширява и, макар да остава верен на интереса си към „Словото“, той разработва и много други въпроси, свързани с историята на руския език, с културата и литературата на източните и южните славяни, с езика на тяхната средновековна книжнина, с културните връзки и взаимовлияния между руси, украинци и българи, с културните процеси през българското Възраждане и др. В контекста на тези свои занимания Николай Михайлович внася съществен принос и в развитието на българистиката. Българистичната проблематика в трудовете му не се ограничава само с проучване на аспекти от историята и съвременното състояние на българския книжовен език, в това число и в съпоставка с руския език, а е разгърната много по-широко. Проф. Дилевски отделя внимание на историята на Рилския манастир (*Рыльский монастырь и Россия в XVI–XVII веках. Научно-популярный очерк*. София, 1946; 2 изд. 1974; вж. също редица статии на тази тема), на култа към Иван Рилски и разпространението му в руската книжнина, на историята на редица български църкви и тяхната украса, включително и на Боянската църква. Един от акцентите в неговата изследователска и издателска дейност е делото на българските възрожденци – Софроний Врачански, Неофит Рилски, иеросхимонах Спиридон и др. С проучването на тяхното книжовно наследство и с изданията на техни текстове Н.М. Дилевски допринася за популяризирането на тези автори и вписването им в един по-широк културен контекст. Голям отзвук и заслужено признание получава изданието *Софроний Врачанский. Жизнеописание* (Ленинград, 1976; в съавторство с А.Н. Робинсон; в 140 000 екземпляра!) и монографията на Николай Михайлович *Житие и страдания грешного Софрония* (София, 1989).

Проф. Дилевски е активен участник в международния научен живот – изнася доклади на славистичните конгреси в Москва (1958), София (1963), Прага (1968) и Варшава (1974), на конгресите на Международната асоциация на преподавателите по руски език и литература (МАПРЯЛ) в Москва (1969) и Варна (1973), на симпозиуми, конференции и други научни форуми. Има многобройни публикации в чужбина. След учредяването на Дружеството на русистите в България (1967) проф. Дилевски става негов член и активно работи за укрепването на организацията, за развитието на русистиката в страната и за контактите на българските русисти с техните чуждестранни колеги.

Проф. Н. М. Дилевски е подготвил хиляди български русисти – учители, учени, преводачи и др. Сред тях са и основателите на русистиката в университетите в Пловдив, Велико Търново, Шумен, Благоевград. В

спомените си негови колеги и студенти го определят като благ, спокоен, деликатен, вежлив и добронамерен човек, голям ерудит и чудесен лектор. Младите колеги в катедрата изразяват благодарност за получената от него подкрепа в професионалното си развитие.

За забележителните си научни постижения, за приноса си в областта на образованието в България и разпространяването на руския език Н.М. Дилевски е удостоен с редица отличия, сред които орден „Кирил и Методий“ II и I ст. (1963), орден „Червено знаме на труда“ (1979), медал „Пушкин“ на МАПРЯЛ (1993), орден „Св. Климент Охридски“ (1994), висшата награда на Софийския университет – почетен знак със синя лента (1995⁸), почетна награда и грамота № 1 на фондация „Елена и Иван Дуйчеви“ (2000) „за изключителни заслуги в изследването на историята на българо-руските литературни връзки, на Рилския манастир и за цялостната му научна дейност“ (ГСУ, ЦСВП, Т. 91/10: 15). Във връзка с 90-годишнината си (1994) Н.М. Дилевски е избран за почетен член на Съюза на учените в България (членува в него от 1947 г.).

Съвременната българска филологическа наука заслужено и днес отдава почит на проф. Николай Михайлович Дилевски, чиито трудове впечатляват с професионализма на автора си, с широтата на проблематиката си и съдържащата се в тях перспектива. Проф. Дилевски с право е смятан за основател на българската езиковедска русистика, за един от доайените на българската славистика. Заедно с това неговото дело е един от многото примери за приноса на руската белогвардейска емиграция за развитието на науката, образованието и културата в България.

Assoc. Prof. Cvetana Raleva, PhD

ORCID: 0009-0000-7125-8330

Web of Science Researcher ID: LQJ-1304-2024

Department of Slavic Studies

Sofia University St. Kliment Ohridski

15 Tzar Osvoboditel Blvd.

Sofia 1504, Bulgaria

e-mail: tzvetanar@abv.bg

⁸ Архив на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, фонд 1, опис 19, архивна единица 28.

ВЕРА МАРОВСКА НА 70 ГОДИНИ

През 2024 г. година се навършват 70 години от рождението на проф. д.ф.н. Вера Маровска – изтъкнат специалист по българска морфология и стилистика, изследовател с новаторски нюх, тя е „първата филоложка – възпитаничка на Пловдивския университет, която заема преподавателско място в него“.

Вера Тервел Маровска е родена на 17.12.1954 г. в гр. Пловдив, където през 1972 г. получава средното си образование. Завършва Държавния библиотечарски институт в София през 1974 г., а четири години по-късно (1978) – Българска филология в Пловдивския университет. От следващата година е редовен асистент в Катедрата по български език. През 1991 г. защитава кандидатска дисертация (*Система на перфектните глаголни форми в съвременния български език*) под ръководството на Ив. Куцаров. Хабилитира се като доцент по съвременен български език (с хабилитационен труд *Механизми за създаването на конотативните знакове в езика*) през 1997 г. Чете лекции по морфология и стилистика на съвременния български език, езикова култура, език на медиите, философия на езика. Лектор е в Бургаския свободен университет и във филиала на Пловдивския университет в Кърджали. През 2012 г. защитава дисертация на тема: *Грамматическите признаци определеност и относителност и пространствено-времевата локализация на изказването* и придобива научната степен „доктор на науките“. Само две години по-късно представя хабилитационния си труд *Особености на граматикализацията в българския език* и от 2014 г. заема академичната длъжност „професор“.

Съществена част от професионалния път на В. Маровска заема административната дейност. Тя е дългогодишен ръководител на Катедрата по български език (1999–2024) и декан на Филологическия факултет в периода 2015–2019 г.

Научните търсения на В. Маровска са насочени основно към морфологията на съвременния български книжовен език, в частност към глаголните морфологични категории, като детайлно проучва темпоралността и таксиса, грамемите перфект, аорист и имперфект. Немалко работи са посветени и на лексикално-граматичната категория вид на глагола. Задълбочено изследва лингво-философските аспекти на явлението референция, обединявайки именната категория определеност : неопределеност и глаголната категория таксис като категории с общ диференциален признак.

Освен въпросите на граматиката, изследователските интереси на В. Маровска засягат и областта на стилистиката на съвременния български език, на езиковата култура и езиковото строителство. Върху посочената проблематика научната ѝ продукция включва десетки статии и четири монографии.

За нуждите на обучението на студентите в съавторство с Ц. Карастанева В. Маровска изготвя *Практическа граматика на съвременния български книжовен език*. Учебникът има утилитарен характер и е приложим в обучението по езикова култура с практикум по правопис и пунктуация не само на студентите от Филологическия факултет, но и на студентите от други факултети, изучаващи езиковата норма.

Нов подход, нетипичен за изследванията на стила и формалната характеристика на художествения текст, В. Маровска предлага в своята *Стилистика на съвременния български език* (1998). Монографията е един от малкото, дори и в световен мащаб, трудове и определено първият за българското езикознание, който описва експресивно-оценъчните възможности на езика, а не на речта. В основата ѝ е изследването *Механизми за създаването на конотативните знакове в езика*, с което авторката се хабилитира за доцент. Описани са от езикова гледна точка именно механизмите за създаване на конотативните знакове – универсални за естествените езици, зависещи от самата им система и структурата ѝ и без отношение към конкретната си речева реализация. Изследването е адаптация на популярната към края на ХХ век *Обща реторика* на Лиежката група μ, има системно-структурен характер и се основава на съвременните, аналогични в методическо отношение, анализи на българската граматична система.

В. Маровска е автор и на първата монография за перфекта като самостоятелна глаголна категория – *Новобългарският перфект – функционални метаморфози и теоретични предизвикателства* (2005). В докторската си дисертация *Система на перфектните глаголни форми в съвременния български език* (1991) тя прилага за пръв път в пълнота структуралистичен анализ и в това се състои основният ѝ научноизследователски принос в областта на формалноаналитичната морфология. Изложени са принципите на построяване на морфологичната парадигма, която е с постоянен формален състав, но с различна структурна подредба в зависимост от избраната морфологична категория, организираща конкретната система (в случая това е категорията на перфектите в съвременния език). Впоследствие дисертацията става основа на монографията, в която формалният анализ вече е обвързан със семантично-функционалните особености на перфекта.

Същите методологически принципи В. Маровска прилага и при изследването на категориите *таксис* и *определеност* : *неопределеност*, представящо надеждността и убедителните резултати от пионерско проучване с основен обект взаимоотношенията и общата семантико-функционална рамка на глаголна и именна категория, които традицията изучава

предимно откъснато една от друга. Всъщност за първи път в българистиката В. Маровска обединява явления от глаголната и именната система, като доказва убедително функционално подобие и граматикализация на аналогични признаци. Развоят на категориите *таксис* и *определеност* : *неопределеност* е представен и в исторически план, за да се проследят тенденциите на граматикализация, свързани и при двете категории с техния референтен потенциал. В монографията *Референция и рефериране в света на езика* (2013) акцентът е поставен върху езиковите параметри на референцията. Изследвани са взаимовлиянието между именната категория *определеност* : *неопределеност* и глаголната категория *таксис*, които са в йерархически отношения за изразяване на референтност в изречението. Монографията предлага критическа интерпретация на логико-философските аспекти на референцията и квалифициране на знаковете от естествените езици с оглед на референтния им потенциал.

Врѳх в творчеството на В. Маровска е монографията ѝ *Особености на граматикализацията в българския език* (2023). В книгата авторката очертава иновативна теоретична платформа. Граматикализацията не се третира единствено като абстракция, но е илюстрирана и като исторически езиков процес със своите етапи. Детайлно са представени различните степени на граматикализация, а като най-съществен принос в теоретичен аспект се откроява прочитът на граматикализацията като система със своя семиотическа йерархия.

Академичната отдаденост на проф. дфн Вера Маровска е непроменлива величина в професионалния ѝ път. Лекционните ѝ курсове са изготвени не само с оглед на базовите филологически нужди, включващи езикова и речева компетентност, усвояване на граматиката, стилистичната и книжовноезиковата норма. В тях е заявен личният почерк на проф. Маровска – уважително зачитане на традицията, от една страна, а от друга, смели и иновативни граматически интерпретации, повлияни от финия ѝ усет към философията и формално-семиотичния аспект на езика. Като талантлив, ерудиран и задълбочен учен Вера Маровска е сред най-ярките представители на пловдивската лингвистична школа.

За цялостния си принос към филологията от 2010 г. тя е лауреат на наградата на Фондация „Пигмалион“.

Честит юбилей, проф. Маровска! Нека здравето и щастието да бъдат неизменните граматикализирани признаци в житейската Ви парадигма!

Senior Assist. Prof. Desislava Dimitrova, PhD

ORCID ID: 0000-0002-6341-3377

Plovdiv University Paisii Hilendarski,

24 Tsar Assen Str.

Plovdiv 4000

e-mail: desislava_dimitrova@uni-plovdiv.bg

**БИБЛИОГРАФИЯ НА НАУЧНИТЕ ТРУДОВЕ
НА ВЕРА МАРОВСКА**

ДИСЕРТАЦИОННИ ТРУДОВЕ

1991

СИСТЕМА НА ПЕРФЕКТНИТЕ ГЛАГОЛНИ ФОРМИ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. (Дисертация за присъждане на образователната и научна степен *доктор по филология*) – ПУ „Паисий Хилендарски“.

2012

*ГРАМАТИЧЕСКИТЕ ПРИЗНАЦИ **ОПРЕДЕЛЕНОСТ И ОТНОСИТЕЛНОСТ И ПРОСТРАНСТВЕНО-ВРЕМЕВАТА ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ИЗКАЗВАНЕТО.*** (Дисертация за присъждане на научната степен *доктор на науките*) – ПУ „Паисий Хилендарски“.

ХАБИЛИТАЦИОННИ ТРУДОВЕ

1997

МЕХАНИЗМИ ЗА СЪЗДАВАНЕТО НА КОНОТАТИВНИТЕ ЗНАКОВЕ В ЕЗИКА (Хабилитация за доцент.)

2014

ГРАМАТИКАЛИЗАЦИЯТА И ОСОБЕНОСТИТЕ ѝ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК. (Хабилитация за професор.)

МОНОГРАФИИ

1998

СТИЛИСТИКА НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1998 (първо изд. ISBN 954-423-132-3), 248 с.; София: Ромина, (второ изд. ISBN 978-954-305-216-5).

2005

НОВОБЪЛГАРСКИЯТ ПЕРФЕКТ – ФУНКЦИОНАЛНИ МЕТАМОРФОЗИ И ТЕОРЕТИЧНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА. София: Ромина, 2005, 252 с. ISBN 954-8971-85-2

2013

РЕФЕРЕНЦИЯ И РЕФЕРИРАНЕ В СВЕТА НА ЕЗИКА. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2013, 385 с. ISBN 978-954-423-858-2

Рец.: Д. Иванова. Вера Маровска. *Референция и рефериране в света на езика*, Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2013, 385. ISBN 978-954-423-858-2. – В: *Славянски диалози, Списание за славянски езици, литератури и култури*, 2016, № 18, 132–139, ISSN 1312-5346.

Рец.: Ст. Буров. Книга за референтния статус на две морфологични категории. – *Проглас*. Велико Търново: Изд. на ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“. Т. 25. Бр. 1, 219-222. ISSN 2367-8585

2023

ОСОБЕНОСТИ НА ГРАМАТИКАЛИЗАЦИЯТА В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2023, 270 с. ISBN 978-619-202-911-1

УЧЕБНИЦИ

1997

ПРАКТИЧЕСКА ГРАМАТИКА НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ КНИЖОВЕН ЕЗИК. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, (първо изд. ISBN 954-423-203-6), 1998 (второ изд.); 2004 г. (трето допълнено и преработено съобразно новата книжовноезикова норма издание ISBN 954-423-203-6). (съавт. с Ц. Карастанева)

НАУЧНИ СТУДИИ И СТАТИИ

1978

Проблеми на аналитичния императив в българския език. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, Т. 16, кн. 5, Филология, 1978, 200–224, ISSN: 0861-0029.

1979

Към характеристиката на глаголната опозиция „преходност : непреходност“ в съвременния български език. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1979, Т. 17, кн. 5, Филология, 145–164, ISSN: 0861-0029.

1980

Академик Стефан Младенов за категорията *наклонение* в българския език. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1980, Т. 18, кн. 5, Филология, 79–88, ISSN: 0861-0029.

1981

Някои особености на лексикално-граматичните разрези в българската езикова система. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1981, Т. 19, кн. 5, Филология, 69–82, ISSN: 0861-0029.

1982

Проблеми на езиковата стилистика. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1982, Т. 20, кн. 5, Филология, 145–157, ISSN: 0861-0029.

Към въпроса за лексико-граматичните разрези в системата на българския език и частите на речта. – В: *Сборник с доклади от юбилейната научна сесия, посветена на 1300-годишнината на българската държава и 10-годишнината на ВПИ*. – Езикознание. Шумен, 1982, 124–133.

1985

Теоретично осмисляне на някои основни особености на функционирането на перфектовидните глаголни форми в речта. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1985, Т. 23, кн. 1, Филология, 67–74, ISSN: 0861-0029.

Приносите на Л. Андрейчин за съвременната научна интерпретация на новобългарския перфект. – В: *Традиция и съвременност*. Съст. В. Попова, Б. Вълчев. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1985, 40–45.

1986

Перфект, перфективиране и система на граматичните категории на българския глагол. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1986, Т. 24, кн. 1, Филология, ISSN: 0861-0029.

1987

Опит за установяване на инвариантната семантика на перфекта (върху материал от български, руски и полски език). – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1987, Т. 25, кн. 1, Филология, 105–113, ISSN: 0861-0029.

Инвариантна семантика и основни функции на перфекта в съвременния български език (резюме). – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1987, Т. 25, кн. 1, Филология, 131–133, ISSN: 0861-0029.

1988

Българската граматична традиция и перспективите на функционално-семантичното изследване на езика. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий*

Хилендарски“. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1988, Т. 26, кн. 1, Филология, 181–191, ISSN: 0861-0029.

1989

Юрдан Трифонов за категорията на новобългарския перфект. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски*“. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1989, Т. 27, кн. 1, Филологии, 38–43, ISSN: 0861-0029.

1990

Бележки към две сходни парадигми в съвременния български език (аналитични повелителни и предположителни форми). – В: *Научни трудове на Пловдивския университет Паисий Хилендарски*“. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1990, Т. 28, кн. 1, Филологии, 97–104, ISSN: 0861-0029.

1991

Традиционните значения на перфекта (перфект за действие и перфект за състояние) в българския език в съпоставка с полския. – В: *II kolokwium slawistyczny polsko-bułgarskie. Poznańskie towarzystwo przyjaciół nauk. Widział filologiczno-filozoficzny. Prace komisji filologicznej. T. XXXI. Poznań. 1991.*

Субективните граматикализирани значения на глагола в съвременния български език. – В: *Съпоставително езикознание*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1991, № 2, 51–58. ISSN 0204-8701

Пореден опит за интерпретация на глаголната опозиция „аорист : имперфект“. – В: *Съпоставително езикознание*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1991, № 6, 56–66. ISSN 0204-8701

1994

К вопросу о грамматической характеристике некоторых модальных конструкций в современном болгарском языке. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски*“. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1994, Т. 32, кн. 1, Филологии, 393–400, ISSN: 0861-0029.

Опит за нова интерпретация на аспектуалните опозиции в рамките на лексикално-граматическата категория *вид на глагола*. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски*“. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1994, Т. 32, кн. 1, Филологии, 73–76, ISSN: 0861-0029.

1995

Към въпроса за организацията и преподаването на морфологичните парадигми. – В: *Езиково обучение и актуални проблеми на езиковата култура*. Смолян, 1995, кн. 1, 62–68.

Методологически проблеми при изучаването на граматическите значения (комбиниране и диференциране на семантичните признаци). – В: *Език и свят. Съвременна филологическа проблематика. Т. 1. Езикознание*. (Доклади от юбилейната научна

конференция „20 години Българска филология“ – 9–10 юни 1993). Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“. 1995, 39–45.

1996

Актуални проблеми на дефинирането на конотативния знак – синтагматичен и парадигматичен аспект. – В: *Сборник научни трудове от юбилейната научна сесия „Лингвистични и методически аспекти на обучението по български език като чужд“*. Бургас, 1996, 37–47.

Лексикално-граматичната категория вид на глагола и някои аспектуално-темпорални взаимоотношения в съвременния български език. – В: *Сборник доклади от юбилейната научна сесия на подготвителния курс за чуждестранни студенти във ВМИ*. Пловдив: Изд. на ВМИ, 1996, 37–40.

Дефиниране на конотативния знак – синтагматико-парадигматичен аспект. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1996, Т. 34, кн. 1, Филология, 67–71, ISSN: 0861-0029.

1997

Лексико-граматични паралели между аспектуалните значения в чешкия и в българския език. (Българо-чешки колоквиум, София, 1997) – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1997, Т. 35, кн. 1, Филология, 45–50, ISSN: 0861-0029.

Конотации и конотативни функции в езика. – *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“. 1997, Т. 35, кн. 1, Филология, 131–137, ISSN: 0861-0029.

„Пражките тезиси“ контекста на съвременните изследвания по лингвостилистика. – В: *Práce z dějin slavistiky XVIII*. Praha, 1997, 235–246.

1998

Терминологични проблеми, свързани с изучаването на текста. (В съавт. с Г. Бакърджиева) – В: *Чехи в България и българи в Чехия*. Шумен: УИ „Еп. Константин Преславски“, 1998, 247–254. ISBN 954-577-046-5

Корелацията действие: състояние и изразяването ѝ в славянските езици. – *Slavica Pragensia ad tempora nostra*. Konference e 159 vyroci zalozeni stolice slovanske filologie na Karlove univerzite. Praha, 1998, 153–157 (съавт. с Б. Дикова).

Славянските словообразователни и формообразователни аргументи за интерпретацията на категорията *вид на глагола* като триграмемна. (Доклад за международния славистичен конгрес в Краков), 1998 – В: *Славистика*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1998, 83–90.

Морфологични средства за изразяване на състояние в съвременния български език. *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“. Т. 36, кн. 1, Филология, 1998, 89–97, ISSN: 0861-0029.

1999

За синтетичността на езиковия аналитизъм (формална съпоставка на темпоралните системи в българския и английския език). – *Jezyk, literatura i kultura slowian – dawniej i dzis* III. Poznań, 1999.

Социалната диференциация на езика, аргументативните ѝ свойства и обучението по чужд език. – В: *IV kolokwium slawistyczne polsko-bulgarskie – Poznań 1992*. Poznań, 1999, 123–131.

2000

За категорията „таксис“ в съвременния български език. – В: *Едно поколение български езиковеди*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. 2000, 108–115. ISBN 954-07-0155-4

2001

Актуални проблеми на знаковата интерпретация на езика – аспекти на дефинирането на конотативния знак. – *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, т. 39, кн. 1, Филология, 2001, 443–455, ISSN: 0861-0029.

2002

Развой и функции на имперфекта в българския език. – В: *Езикът: история и съвременност* (Сб. от юбилейна сесия на Шуменския университет „Еп. Константин Преславски“). Шумен: УИ „Еп. Константин Преславски“, 2002, 91–96.

Аористът и функциите му по съвместителство. – В: *Пространства на езика и присъствието*. Сборник в чест на 60-годишнината на проф. д.ф.н. Ив. Куцаров. Пловдив, 2002, 43–52.

Конотативни възможности на морфологичното езиково равнище (върху материал от български и полски език). – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, т. 40, кн. 1. Филология, 2002, 55–66 (съавт. с Б. Дикова и П. Лянгузов), ISSN: 0861-0029.

Конотативни функции на елементите от морфологичното равнище на езика. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, т. 36, кн. 1, Филология, 2002, ISSN: 0861-0029.

Езикът и синтагматико-парадигматичните му свойства. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, т. 40, кн. 1, Филология 2002, 81–86, ISSN: 0861-0029.

Научните приноси на Ив. Куцаров (уводна статия, в съавт. на съставителите) – В: *Пространства на езика и присъствието*. Сборник в чест на 60-годишнината на проф. дфн Ив. Куцаров. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2002, 5–12. ISBN 954-423-239-7

2003

- Историческият развой на перфекта и превръщането му в категория за състояние. – В: *Славистика II*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2003, 41–58.
- Понятията взаимозависимост на езиковите явления – предпоставка за езиковия развой (за категорията *време* в славянските езици). – *IV славистически чтения памяти професора П. А. Дмитриев и професора Г. И. Сафронова (Материалы международной научной конференции 12–14 сентября 2002 года)*. Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2003, 23–25. ISBN 5-8465-0121-4
- Развой и исторически функции на имперфекта и формирането на темпоралните системи на съвременните славянски езици. – В: *Zbornik povzetkov. 13 mednarodni slavistični kongres. Ljubljana, 15.–21. Avgust 2003*. 1. del Jezikoslovje. Tisk: Littera picta, d.o.o. Ljubljana, 2003, p. 41. ISBN 961-6358-80-4
- Темпорална и пространствена квантификация и тяхното граматикализиране (развой на категорията *време* в славянските езици) – В: *Славянска филология*, т. 23, 2003 г. (Доклади от XIII международен славистичен конгрес, Словения, Любляна; август, 2003 г.). София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2003, 148–157. ISBN 978-954-322-2988.
- За фреквентността на някои морфологични глаголни форми. – В: *Хуманитарното знание – традиционни опори и актуалност. Национална научна конференция – Бургас, 4–5 декември 2003*. Т. 1. Бургас: Ирита. 2003, 184–189. ISBN 954-9370-01-1
- Транспозиции и неутрализации. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, т. 41, кн. 1, Филология, 2003, 5–10, ISSN: 0861-0029.

2005

- Словообразователни процеси с конотативен характер в съвременния български език. – В: *Littera scripta manet. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дфн В. Радева*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005, 288–302.

2006

- Темпоралната система на старобългарския и новобългарския език и научната ѝ интерпретация. – В: *По слъдоу учителю. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на доц. д-р П. Пенев*. Съст. и ред. Хр. Тончева. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2006, 39–50.
- Синтактичните конотации. – В: *Езиковедски изследвания в чест на 75-годишнината от рождението на ст.н. с. I ст. дфн Йордан Пенчев Пенчев*, София: Изд. на БАН, 2006, 54–58, ISBN - 978-954-423-355-6.
- Експресивни употреби на морфемите в съвременния български език. – В: *Юбилеен сборник в чест 70-годишнината на доц. д-р Й. Маринова*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2006, 46–56.

Граматическите признаци *относителност* и *определеност* като типологична характеристика на езичите. – В: *Паисиеви четения. Езикознание. Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, т. 44, кн. 1, сб. А, 2006, 152–160 (съавт. с М. Миличина).

2007

Бележки за „неопределеността“ (приносите на В. Станков за изучаване на *определеността* и *неопределеността* в съвременния български език). – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“. Т. 45, кн. 1, 2007, 34–44.

2008

Приносите на Ив. Гълъбов за историята на категорията *определеност* : *неопределеност*. – В: *Славистика III. В чест на XIV международен славистичен конгрес Охрид, 2008*, Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2008, 39–51.

Денотативни и конотативни знакове в съвременните славянски езици. – В: *Славянска филология*. Т. 24. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008, 108–119.

Перфектът – маркирана грамема на категория за състояние – и отношенията му с аспектиалността. – В: *Bulgaristica – Studia et Argumenta. Юбилеен сборник в чест на 65-та годишнина на проф. дфн Руселина Ницолова*. Мюнхен, 2008, 181–194.

Денотативные и конотативные знаки в современных славянских языках. – *Сборник на резимеа. 14. Меѓународен славистички конгрес. Охрид. Р. Македонија (10–16 септември 2008) I. том. Лингвистика*. Македонски славистички комитет. Скопје, 2008, с. 45. ISBN 978-9989-2886-0-9

2009

Стил и видове стилистика. – В: *Стилистика и лингвистика. Сборник изследвания, посветени на проф. дфн Димитър Чизмаров* (По случай 85 години от рождението му и 20 години от неговата кончина). Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2009, 20–33.

Мъртвата метафора (есе за филолози). – В: *Човекът и езикът универсум. Юбилеен сборник по случай 60-годишнината на доц. д-р Иван Чобанов*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2009, 96–102.

Езиково обучение и книжовноезикова норма – В: *Актуални проблеми на книжовноезиковата норма на съвременния български език*. Сборник от конференция. Ред. В. Маровска, Кр. Чакърва. Пловдив: Контекст, 2010, 112–116. ISBN 978-954-8238-25-0

2011

Проблемът за референцията и характерът на изразяващите я езикови средства. 1 изд. – В: *Език, морал, отговорност. Сборник в чест на 70-годишнината на проф. д.ф.н. Василка Радева*. Съст. Вл. Миланов, Н. Михайлова-Сталянова. София: УИ „Св.

Климент Охридски“, 2011, 48–57. ISBN 978-954-07-3187-2; 2. изд. – В: *Следите на словото*. Юбилеен сборник в чест на проф. дфн Д. Иванова. Пловдив: Контекст, 2011, 316–323.

2012

Семантична общност между признаците *определеност* и *относителност* и функциите референтност и демонстративност. – В: *Езикът на времето. Сборник с доклади по случай 70-годишния юбилей на проф. д.ф.н. Иван Куцаров*. Съст. В. Маровска, Кр. Чакърва, К. Куцаров, М. Павлова. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2012, 105–113. ISBN 978-954-423-797-4

Езикова политика и комуникативно ориентирано обучение по български език. – В: *Българската езикова политика в условията на европейска интеграция и глобализация*. Ред. и съст. Д. Иванова. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2012, 205–212. ISBN 978-954-423-784-4

2013

Лингвистични аспекти на референцията (части на речта и граматични категории). – В: *Славянска филология*. Т. 25 (Доклади от XV международен конгрес на славистите в Минск, Беларус, 2013). София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2013, 99–113.

Лингвистични аспекти на референцията (части на речта и морфологични категории). – В: *XV Міжнародны з’езд славістаў (Мінск, Беларусь, 20-27 жніўня 2013 г.) Тэзісы дакладаў*. Т. 1. *Мовазнаўства*. Мінск: Беларуская навука, 2013, с. 22. ISBN 978-985-08-1594-1

Самобитност и чуждоезикови влияния при граматикализацията на *определеността* в българския език. – В: *Славистика IV (Сборник с доклади по случай XV международен конгрес на славистите в Минск, 2013 г.)* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2013, 43–67.

2014

Лингвофилософски анализ на явлението референция – В: *Славянски диалози*, Година 9, кн. 15, Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2014, 134–141. ISSN 1312-5346

2015

Особености на граматикализацията в българския език – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*, Паисиеви четения. Езикознание. Т. 53, кн. 1, сб. А. Филология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2015, 278–287, ISSN: 0861-0029.

2016

Лексикално-граматичната категория „вид на глагола“. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2016, Т. 54, кн. 1, Филология, 155–192, ISSN: 0861-0029.

2017

Приносите на Й. Пенчев за решаването на някои дискуссионни въпроси на българската морфология. – *Съвременни тенденции в езиковедските изследвания. Доклади от юбилейната научна сесия, посветена на 85 години от рождението на проф. д.ф.н. Йордан Пенчев*. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2017, 22–32. ISBN 978-954-322-917-8

2018

Грамотикализацията и особеностите ѝ в българския език. – *Езикът отблизо. Сборник в чест на Христо Стаменов*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2018, 141–150. ISBN 978-954-07-4517-6

Развой и съвременни функции на аориста в българския и сръбския език. – В: *Тезе и резюмеи у два тома. XVI Меѓународни конгрес слависта. Београд, 20–27. VIII. 2018*. Савез славистичких друштава Србије 2018 (Београд: Чигоја штампа), 44–45. ISBN 978-86-917949-5-8 (ССДС) (съавт. със Св. Джерманович).

2019

Грамотично значение и видове грамотикализация. – В: *Ивестия на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“*. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“. Кн. XXXII. 2019, 200–218, ISSN 0323-9934.

Признаците *персоналност* : *имперсоналност* и грамотикализацията на формите за *следходност* в българския език. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2019, Т. 57, кн. 1, Сб. А. Филология, 111–123, ISSN: 0861-0029.

2022

Наречието като част на речта – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“. Т. 60; кн. 1, Сб. А, 2022, 184–196, ISSN: 0861-0029.

2023

За традиционната лексикално- и граматикосемантична характеристика на частите на речта – В: *Български език*. А, Приложение. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“. 2023, 42–59, ISSN: 0005-4283.

СЪОБЩЕНИЯ, ПЕРСОНАЛИИ, ИНФОРМАЦИИ

2002

Проф. д.ф.н. Иван Куцаров на 60 години. – В: *Съпоставително езикознание*. № 2. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2002, 120–126, ISSN: 0204-8701.

Библиография на трудовете на Иван Куцаров. – В: *Съпоставително езикознание*. № 2. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2002, 127–137, ISSN: 0204-8701.

2007

Проф. дфн Иван Куцаров на 65 години. – В: *Български език*, № 4. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2007, 114–118, ISSN: 0005-4283.

Избрана библиография на проф. дфн Иван Куцаров. – В: *Български език*, № 4, София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2007. 119–122, ISSN: 0005-4283..

2012

Талант и творчество, отдадени на езикознанието. – В: *Езикът на времето. Сборник с доклади по случай 70-годишния юбилей на проф. д.ф.н. Иван Куцаров*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2012, 9–16. (съавт. с Л. Кънчева). ISSN: 0204-8701.

Езикът на времето. Сборник с доклади по случай 70-годишния юбилей на проф. д.ф.н. Иван Куцаров. В. Маровска, Кр. Чакърова, К. Куцаров, М. Павлова (съст. и ред.). Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2012.

2019

Иван Куцаров (1942–2019). – В: *Съпоставително езикознание*, XLIV, № 1. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2019, 108–111. (съавт. с Д. Иванова)

Думи за сбогом (в памет на проф. д.ф.н. Иван Куцаров). – В: *Чуждоезиково обучение*. № 1. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2019, 62–87, ISSN: 0205–1834.

РЕЦЕНЗИИ

Научни трудове. Филология. Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, т. 15, 16, 1977, 1978, кн. 5. Пловдив, 1982. – В: *Съпоставително езикознание*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1983, № 1, 89–93, ISSN: 0204-8701.

Аспектуалные и темпоральные значения в славянских языках (Рец. за: Материалы заседания комиссии по изучению грамматического строя славянских языков (МКС, Москва, 9–11 декабря 1981 г.). Москва: Наука, 1983, 112 с. – В: *Съпоставително езикознание*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1986, № 3, 63–66, ISSN: 0204-8701.

Модерно теоретично изследване върху българската глаголна морфология (рец. за Ив. Куцаров. Едно екзотично наклонение на българския глагол. Библиотека „Език и литература“. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1994, 224 с.). – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*, 1994, Т. 32, кн. 1, Филология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 557–559, ISSN: 0861-0029.

Guentcheva, Zl. Temps et aspect: l' exemple du bulgare contemporain. Paris, 1990. – В: *Съпоставително езикознание*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1993, № 5, 66–71. (съавт. с Ц. Карастанева), ISSN: 0204-8701.

Кръстев, Б. Граматика на комуникацията: функционално описание на българския език с оглед на изучаването му от чужденци. София, 1990. – В: *Съпоставително езикознание*. София: УИ „Св. Климент Охридски“ 1994, № 1, 109–112, ISSN: 0204-8701.

- Нова концепция за съвременната глаголна морфология (рец. за: Ив. Куцаров. Едно екзотично наклонение на българския глагол. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1994, 224 с.). – В: *Език и литература*, 1994, № 4. София: Аз-буки. ISSN -0324-1270
- Ив. Куцаров. Проблеми на българската морфология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“. 1993, 180 с. – В: *Съпоставително езикознание*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, № 6, 1994, 72–77, ISSN: 0204-8701.
- Съвременната теория за българския език, представена в един енциклопедичен труд. (Рец. за Т. Бояджиев, Ив. Куцаров, Й. Пенчев. Съвременен български език. София: ИК „Петър Берон“, 1999, 655 с.). – В: *Език и литература*. София: Аз-буки. 2000, кн. 1, 183–192. (съавт. с В. Зидарова, П. Бъркалова). ISSN -0324-1270.
- К. Куцаров. *Следходността в съвременния български език*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2009, 175 с. ISBN 978-954-423-569-7. – В: *Славянски диалози*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2011, № 12, 102–104.
- П. Лянгузов. Темпоралното значение *предходност* и неговото изразяване в българския, полския и горнолужишкия език. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2014, 174 с. ISBN 9789540737102 (съавт. с Ив. Куцаров) – В: *Съпоставително езикознание*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2015, № 4, 70–74, ISSN: 0204-8701.
- Ив. Куцаров. Световните форуми на славянската филология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2015, 320 с. ISBN 978-619-202-082-8 (съавт. с Д. Иванова). – В: *Съпоставително езикознание*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2016. № 3, 112–114, ISSN: 0204-8701.

СЪСТАВИТЕЛСТВО

2002

ПРОСТРАНСТВА НА ЕЗИКА И ПРИСЪСТВИЕТО. СБОРНИК В ЧЕСТ НА 60-ГОДИШНИНАТА НА ПРОФ. Д.Ф.Н. ИВ. КУЦАРОВ. (Ред. съвм. с Кр. Чакъррова, Б. Дикова). Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2002.

2010

АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ НА КНИЖОВНОЕЗИКОВАТА НОРМА НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. (Ред. съвм. с Кр. Чакъррова). Пловдив, 2010. ISBN 978-954-8238-25-0

ЕЗИКЪТ НА ВРЕМЕТО. СБОРНИК С ДОКЛАДИ ПО СЛУЧАЙ 70-ГОДИШНИЯ ЮБИЛЕЙ НА ПРОФ. Д.Ф.Н. ИВАН КУЦАРОВ. (Съст. и ред. съвм. с Кр. Чакъррова, К. Куцаров, М. Павлова). Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2012. ISBN 978-954-423-797-4

Compiled by: Senior Assist. Prof. Desislava Dimitrova, PhD

ORCID ID: 0000-0002-6341-3377

Plovdiv University Paisii Hilendarski,

24 Tsar Assen Str.

Plovdiv 4000

e-mail: desislava_dimitrova@uni-plovdiv.bg

ЕЛЕНА КАНЕВСКА-НИКОЛОВА НА 60 ГОДИНИ

Завладяващата интелектуална енергия, сърцатост и упоритост, които влага във всичко, което подема, възходящата ѝ научна и административна кариера, нейната неуморна и всеотдайна преподавателска работа, безрезервната ѝ общественополезна дейност в родния ѝ край са несъмнените доказателства, че годините са просто цифри и че не те определят стойността на човешкия живот.

Хронологичните граници – от 1964 г. до 2024 г. – всъщност само ще ни помогнат моментно да заключим в тях един интересен и богат житейски път и едно приносно и голямо по обем научно дело – над 150 монографии, учебници, учебни тетрадки, речници, студии, статии, рецензии и др. научни публикации в български и чуждестранни престижни научни издания. Юбилеят ѝ е и възможност да припомним заслугите на проф. д.ф.н. Елена Каневска-Николова за развитието на българското езиковедие в теоретичен и приложен аспект.

Елена Каневска е родена през 1964 г. в гр. Смолян. През 1987 г. завършва специалността „Българска филология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, като получава диплома и за журналист. Работи няколко години като учител по български език в смолянското СОУ „Св. Св. Кирил и Методий“. През 1995 г. спечелва конкурс за асистентско място в тогавашния Педагогически институт „Дичо Петров“, а през 1998 г. защитава дисертация на тема „Съвременната смолянска градска езикова ситуация“ и получава образователната и научна степен *доктор*. От 2002 г. Елена Каневска-Николова е *доцент*, а от 2015 г. – *професор* по съвременен български език във Филиала на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ в гр. Смолян. През 2009 г. защитава втора докторска дисертация и ѝ е присъдена научната степен *доктор на филологическите науки*. В периода 1999–2008 г. е заместник-директор на Филиал – Смолян, от 2012 до 2016 г. е Ръководител катедра „Филологически и педагогически науки“, от 2021 до 2023 г. – Научен секретар на Филиала. От 2023 г. проф. Каневска влага своите усилия, знания и опит за успешния просперитет на Филиала като негов Директор.

Признание за високия ѝ научен авторитет е изборът ѝ за член на Комисията по социолингвистика при Международния славистичен комитет, на УС на Международното социолингвистическо дружество „Акад. Михаил Виденов“, София, и на СУБ – Смолян. За книгата *Говорът на село*

Момчиловци, Смолянско – половин век по-късно е удостоена през 2002 г. от Съюза на учените в България с „Диплом за високи постижения на млад учен в областта на хуманитарните науки“. Два пъти е била носител на Годишните награди на Община Смолян по повод на 24 май.

Още като студентка тя участва в ръководените от проф. Ив. Кочев диалектоложки експедиции. Научните ръководители на Ел. Каневска – проф. Ив. Кочев и акад. М. Виденов – прозорливо забелязват нейния завиден научен потенциал и умело я насочват към терена на диалектологията и социолингвистиката. По-късно интересите ѝ се разширяват и включват неизследвани въпроси от областта на ономастиката, а през последните години – и на етнолингвистиката.

Монографичните трудове на проф. Ел. Каневска разработват на модерно теоретично и методологично равнище непроучени социолингвистични и диалектоложки проблематики и затова представят изключително значим принос в тези научни области. Те се отличават с професионално, многоаспектно интерпретиран богат и автентичен, в повечето случаи лично събран теренен материал, който убедително доказва авторовите хипотези и предлаганите нови решения. Със същата вещина са написани и многобройните ѝ студии и статии, които отговарят на важни въпроси, като напр. излезлите на дневен ред в последно време въпроси за езиковите нагласи към диалектите и диалектизмите. Представяйки отношението към родопските говори и родопизмите, използвани в речта на носители на стандартната норма, въз основа на резултатите от проведеното изследване на 100 души (студенти и висшисти), тя извежда заключения за зависимостта на нагласите на респондентите към ситуативната обусловеност на двата вида изказване от техните социално-демографски и социално-психологически характеристики.

Важно е обстоятелството, че изследователската сфера на проф. Ел. Каневска ѝ е изключително добре позната – родопските градски и селски говори – и тя с вещина борави с данните от тях, което прави изводите ѝ верни и убедителни. През годините тя изгради авторитет на ерудиран специалист по родопските говори и затова е търсен консултант, рецензент и партньор от колегите си диалектолози в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН. Авторските и съавторските ѝ трудове, са широко използвани и цитирани от наши и чужди учени, затова и не е нужно тук отново да припомним тяхното съдържание.

Все пак ми се иска да открия теоретичния принос за изясняване на характера, същността и бъдещето на тройното членуване в родопските говори, проектирано върху системата на членуване в цялата българска езикова територия (*Тройното членуване в родопските говори*). Проф. Ел. Каневска аргументирано отхвърля стари постулати и предлага свое,

ново, комплексно обяснение на това оригинално езиково явление, което характеризира неголям брой старинни български говори.

За мен от особена значимост е и монографията *При корена, от извора (антропонимично и лексикално-семантично изследване на говора на село Момчиловци, Смолянско)*, написана с обич и мисъл за хората, свързани с нейния корен – момчиловците. На практика с тази книга Ел. Каневска завършва пълното историческо, диалектоложко, социолингвистично и антропонимично изследване на своето родно място. И нейните земляци трябва да са ѝ благодарни за тази всеотдайност и съпричастност, защото на пръсти се броят селищата у нас, които могат да се похвалят с такива комплексни и всестранни изследвания. Извършеното с професионална вещина ономастично проучване на с. Момчиловци разкрива една богата, добре развита и жива, функционираща пълнокръвно и до днес система на личните, фамилните и родовите имена, прякорите и прозвищата за период от около 220 години. Книгата заключава в страниците си и анализ на лексикалните особености на момчиловския диалект, последван от диференциален речник. Въпреки че на този архаичен говор има посветени две обстойни монографии (на Ст. Кабасанов и на самата Ел. Каневска), за пръв път в книгата богатият лексикален инвентар на този представителен родопски говор се разглежда не само откъм произход, но и от семантично, словообразователно, етимологично и стилистично гледище. Изнасят се многобройните семантични диалектизми, омонимите и синонимите, полисемантичните думи. „Речникът на характерни родопски думи в момчиловския говор“ съдържа лексикален материал, започнат да бъде събиран още през студентските години на Ел. Каневска (1985–1987) и неуморно допълван чак до наши дни. Ако трябва с две думи да дам определение на тази книга на Ел. Каневска, ще кажа, че това е книга за родовата памет, за паметта на езика.

Неизменна част от професионалния път на проф. Ел. Каневска е нейната преподавателска работа и подготовката на просветни кадри за нуждите на Смолянска област. Тя е авторитетен и обичан преподавател по призвание, който се стреми да разширява кръгозора на своите студенти, включвайки ги в различни проекти и теренни експедиции у нас и в чужбина, като им разкрива единството на българския език във всичките му проявления и равнища.

Мисля, че трудно бих могла да намеря по-точни и образни думи от словата на самата проф. Ел. Каневска за книгата ѝ за с. Момчиловци, които всъщност характеризират нейната ценностна система и творческия ѝ избор, затова ще си позволя да ги цитирам: „Книгата е предназначена за всички, които изпитват потребност да се връщат към корена на своя род, на своя език, на своята същност. И да пият от чистия извор на родното слово, устояло през вековете на всички исторически повратности. В богатото

и несъкрушимо Слово на дедите ни се осъществява неспирният стремеж към вечност. И безкористното усилие да дадеш на другите най-хубавото от себе си, радостният дълг да оставиш на бъдещето своя опит, своите упования, своята мъдрост, за да ги предаде то на едно ново поколение.“

Честит юбилей, скъпа Елена! Бъди здрава и щастлива! Желаем ти родопско дълголетие, за да раздаваш още дълги години творческия си заряд!

Prof. Slavka Keremidchieva, PhD
ORCID ID: 0000-0003-0615-6332
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
Shipchenski prohod Blvd. 52, block 17
Sofia 1113
e-mail: slavka_ker@abv.bg

*ИЗБРАНА БИБЛИОГРАФИЯ НА НАУЧНИТЕ ТРУДОВЕ
НА ЕЛЕНА КАНЕВСКА-НИКОЛОВА*

ДИСЕРТАЦИОННИ ТРУДОВЕ

1998

СЪВРЕМЕННАТА ЕЗИКОВА СИТУАЦИЯ В ГРАД СМОЛЯН. Дисертация за присъждане на научната и образователна степен „доктор“. Пловдив.

2009

ТРОЙНОТО ЧЛЕНУВАНЕ В РОДОПСКИТЕ ГОВОРИ – ДИАХРОНЕН, СИНХРОНЕН И ФУТУРОЛОГИЧЕН АСПЕКТ. Дисертация за присъждане на научната степен Доктор на филологическите науки. София.

МОНОГРАФИИ И РЕЧНИЦИ

1998

СМОЛЯНСКИЯТ ГРАДСКИ ЕЗИК. София, 224 с., ISBN 954-88-18-04-3.

2001

ГОВОРЪТ НА СЕЛО МОМЧИЛОВЦИ, СМОЛЯНСКО – ПОЛОВИН ВЕК ПО-КЪСНО. София, 216 с., ISBN 954-8818-09-4.

2003

УЧЕНИЧЕСКАТА РЕЧ В СМОЛЯН. (съавт. М Петрова), Смолян, 274 с., ISBN 954-8767-01-5.

2006

ТРОЙНОТО ЧЛЕНУВАНЕ В РОДОПСКИТЕ ГОВОРИ. Пловдив, 246 с., ISBN-10: 954-423-368-7.

2010

ПРИ КОРЕНА, ОТ ИЗВОРА (АНТРОПОНИМИЧНО И ЛЕКСИКАЛНО-СЕМАНТИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ГОВОРА НА СЕЛО МОМЧИЛОВЦИ, СМОЛЯНСКО). Смолян, 170 с., ISBN 978-954-92513-6-4.

ЧЕСТОТЕН РЕЧНИК НА ЛИЧНИТЕ ИМЕНА В СМОЛЯНСКО (съавт. С В. Кръстанов, М. Петрова, М. Михайлов, Н. Томова). Смолян, 272 с., ISBN 978-954-9358-43-8.

2015

СЕЛИЩНИ ИМЕНА ОТ СМОЛЯНСКО (съавт. В. Кръстанова, М. Петрова, М. Михайлов, Н. Томова, М. Ламбова). Смолян, 172 с., ISBN 978-954-92513-8-8.

УЧЕБНИЦИ

2000

СТИЛИСТИКА НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. КРАТЪК ТЕОРЕТИЧЕН КУРС. Пловдив, 104 с.

2013

СТИЛИСТИКА НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК (второ допълнено издание). Смолян, 188 с.

СИНТАКСИС НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК (СЛОВОСЪЧЕТАНИЕ И ПРОСТО ИЗРЕЧЕНИЕ) – електронен учебник:

<http://pdu.uni-plovdiv.bg/course/index.php?categoryid=32>

2017

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ЗА 6. КЛАС И УЧЕБНА ТЕТРАДКА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ЗА 6. КЛАС. (съавт. В. Кръстанова, М. Рашкова, Д. Лалова, К. Минчева, М. Бунева). София: „Рива“, (учебник и учебно помагало).

2018

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ЗА 7. КЛАС И УЧЕБНА ТЕТРАДКА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ЗА 7. КЛАС. София: „Рива“, (учебник и учебно помагало) (съавт. М. Рашкова, Д. Лалова, Д. Николова).

2020

СИНТАКСИС НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. Смолян, 165 с., ISBN 978-954-8767-74-3.

2022

СТИЛИСТИКА НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК (трето допълнено издание). Смолян, 183 с., ISBN 978-619-196-130-6.

НАУЧНИ СТУДИИ И СТАТИИ

1996

Към въпроса за лексикалната близост на родопските говори със старобългарския език. – *Български език*, кн. 5, 59–64.

1997

Основни структурни особености на смолянския градски говор. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*, т. 35, кн.1, – *Филологии*, 229–234.

1999

За съвременната езикова ситуация в град Смолян. – В: *Проблеми на социолингвистиката* – VI, София, 310–312.

За съгласуването на сказуемото с разширен подлог. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*, т. 37, кн. 1, – *Филология*, 345–347.

2000

За статуса на подчиненото изречение след определена именна група и глагол „съм“ в главното изречение – *Български език и литература*, кн. 6/2000, 53–55; В: *Научни трудове на РУ „Ангел Кънчев“*, Том 37, серия 7, Русе, 17–21 (допълнена).

Стилистика и социолингвистика. – *Български език и литература*, кн. 3–4, с. 3–8; <http://www.liternet.bg/publish/enikolova/stil.htm>.

Затухание на традиционното териториално диалекта в резултате на социални изменения в съвременна българска деревня. – В: *Материали ХХХ межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов*, вып. 5 – Пяте державинские чтения „Современные и исторические проблемы болгаристики и славистики“, Санкт Петербург, 13–18.III.2000 г., 62–65.

Депалатализацията на съгласни като морфонетичен маркер в днешния говор на с. Момчиловци, Смолянско. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*, т. 38, кн. 1, – *Филология*, 147–150.

2001

Специфика на книжовната формация на смолянския градски говор. – В: *Проблеми на българската разговорна реч*, кн.V, Пета научна сесия с международно участие (4–5 юни 1998 г.), Велико Търново, 155–162.

Съвременното състояние на един среднородопски говор (граматични особености) – В: *Езиковедски изследвания. Национална научна конференция – 70 години от рождението на проф. Русин Русинов*, 1–2.VI.2000 г., В. Търново, 121–125.

Учет языковых аттитюдов – важная составная часть социолингвистического исследования – В: *Материали ХХХ межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов – Шестые державинские чтения: „Современные и исторические проблемы болгаристики и славистики“*, ч. 2, Санкт Петербург, 1–17. III.2001 г., 59–61.

Говорът на с. Момчиловци, Смолянско – половин век по-късно – В: *Българският език през ХХ век (сборник с доклади на национална конференция в памет на проф. Стойко Стойков)*. София, 219–224.

Съвместно вариране на социалните и езиковите признаци в днешния говор на с. Момчиловци, Смолянско – В: *Обучението по български език в началото на XXI век (Сборник доклади от национална научно-практическа конференция в памет на доц. д-р Стайко Кабасанов)*, ч. I, Смолян, 7–8 юни 2001 г., 69–75. (съавт. Т. Л. Бояджиев)

2002

Прояви на фонетичната интерференция вследствие диглосията в днешния говор на с. Момчиловци, Смолянско. – В: *Проблеми на социолингвистиката – VII. Билингвизъм и диглосия – съвременни проблеми (Материали от Седмата международна конференция по социолингвистика, София, 22–24.IX.2000 г.)*, София, 135–137.

2003

Социолингвистичен анализ на смолянската ученическа реч. – *Български език и литература*, кн. 5/2003, 10–16.

За някои особености и зависимости при членуването на местните имена в Смолянско. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*, т. 41, кн. 1, 2003 – *Филология*, 23–28.

2004

Речевата ситуация като мотив за превключването на кода (върху социолингвистичен материал от днешния говор на с. Момчиловци, Смолянско). – В: *Проблеми на българската разговорна реч*, Шеста научна сесия с международно участие (31.V.–1.VI.2001 г.), кн. VI, Велико Търново, 127–134.

2005

Мезолектната форма на съществуване на езика в съвременното българско село (върху социолингвистичен материал от с. Момчиловци, Смолянско). – В: *Проблеми на социолингвистиката VIII. Съвременни форми на съществуване на българския език (Материали от Международната конференция, посветена на 90-годишнината от рождението на проф. д-р Стойко Стойков*, София, 25–26 октомври 2002 г.), София, 36–39.

Към въпроса за обусловеността на тройното членуване в родопските говори. – *Български език*, кн. 2, 15–22.

Типологични сходства и различия при членуването на имената в родопските и в македонските говори. – *Македонски преглед*, кн. 4, 63–82.

Тройното членуване в днешните родопски говори (социолингвистичен аспект). – В: *Езиковедски приноси в чест на чл.-кор. проф. Михаил Виденов. По случай неговата 65-годишнина*. ВГУ “Св. св. Кирил и Методий”, МСЛД – София, 95–104.

2007

Функции и значения на доминиращия определителен член *-н* в днешните централни родопски говори. – В: *Трудове на ВТУ – Филологически факултет*, т. 34, кн. 2 – *Езикознание*, 2004, Велико Търново, 139–151.

Семантика, употреба и обусловеност на тройното членуване в родопските говори. – *Българските острови на Балканите (сборник с доклади от Международна научна конференция на тема „Българските „острови“ на лингвистичната карта на Балканите“, 4–6 ноември 2005)*, София, 246–255.

Доминирането на третата членна морфема (с елемент *-н*) в родопските говори – фреквенталия или универсалия? – *Филологически и методически изследвания. Доклади от международната научна конференция, посветена на 100-годишнината от рождението на доц. Стайко Кабасанов*, Смолян – Люблин, 149–155.

Perspektywa socjolingwistyczna w badaniach gwary współczesnej wsi bułgarskiej. – *Międzynarodowa konferencja „Perspektywa socjolingwistyczna w badaniach dialektologicznych i onomastycznych”*, Lublin, 14–15.10.2004 – Sotirov, P., Złotkowski, P. Z badań nad językiem i kulturą Słowian, wydawnictwo UMCS, Lublin, 15–22.

Обусловеност на тройното членуване в родопските говори от контекстово-ситуативните фактори. – *Międzynarodowa konferencja, Lublin, 11-12.05.2005* – Sotirov, P., Złotkowski, P. Z badań nad językiem i kulturą Słowian, wydawnictwo UMCS, Lublin, 225–232.

2008

Влиянието на уличния език върху езика на смолянските регионални вестници („Отзвук“, „Родопски вест“, „Родопи вест“). – В: *Проблеми на социолингвистиката IX. Агресията на уличния език (Материали от Деветата международна конференция по социолингвистика – INSOLICO 2008, София, 22–23 март 2008 г.)*. София, 85–91.

2009

Промени в антропонимичната система на едно родопско село през 19 в. – В: *Приятелите за науката. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Тодор Балкански по случай неговата 65-годишнина*. Велико Търново, 161–166.

EXPRESSING GENERIC DEFINITENESS WITH THE TRIPLE ARTICLE IN THE RHODOPIAN DIALECTS. – VOSS, Christian; NAGÜRKO, Alicja (eds.): *Die Europaizität der Slawia oder die Slawizität Europas. Ein Beitrag der kultur- und sprachrelativistischen Linguistik*. München – Berlin, Verlag Otto Sagner, ISBN 978-3-86688-065-8.

2010

За балканизмите и ориентализмите в говора на с. Момчиловци, Смолянско. – В: *Юбилеен сборник на Филологическия факултет при ЮЗУ*. Том 2. По повод 75-годишнината на проф. д-р Иван Юстинианов Кочев. Благоевград, 218–222.

2012

За някои лични имена от гръцки произход в Смолянско. – *Balkanistic Forum* (Балканистичен форум) 2, 152–158.

<http://www.cceol.com/asp/issuedetails.aspx?issueid=7ef30720-b52d-4c5a-b249-b545cd8918be&articleId=63edd24c-d248-4a3b-b81d-1c75038f8352>

Смолянската антропонимична система като част от ономастиката на българските Родопи (обща характеристика). – *Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie*, nr 1, 105–112. (съавт. М. Петрова, В. Кръстанова, М. Михайлов)

2013

За близостта на родопските говори до Кирило-Методиевия език. – *Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie*, nr 2, 9–14.

<http://www.umcs.lublin.pl/images/media/Zaklad.Jezykoznawstwa.Slowianskiego/zcm-nr2-2013.pdf>

2014

Селищни имена от Смолянско. – *Научни трудове на СУБ* – Пловдив, серия Б. Естествени и хуманитарни науки, т. XVI, Пловдив, 309–312.

Езикът на коментарите в социалната мрежа Facebook. – *Проблеми на социолингвистиката XI. Езикът във времето и пространството (Материали от Единадесетата конференция по социолингвистика, София, 26–27 октомври 2012 г., посветена на 100-годишнината от рождението на проф. Стойко Стойков)*. София, 267–271.

Болгароязычные мусулмане в Южных Родобах. Современная ситуация: язык и идентичность. – *Славяне-мусулмане на Балканах: язык, культура, идентичность*. Институт славяноведения РАН. Москва, 135–149, ISBN 978-5-7576-0321-6.

Semantic classification of the Turkish names of the villages in the Smolyan region. – *9-th International Balkan Education and Science Congress, 16–18 October 2014, Edirne*, 1327–1332. (съавт. V. Krastanova, M. Mihaylov)

2015

Семантична класификация на ойконимите от Смолянска община. – *Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie*, 4, 84–96. (съавт. кол.)

2016

Mechanisms for Naming and Renaming of Villages in the Smolyan Region. – *Балканско езикознание. Linguistique Balkanique*, LV, 1, 33–46. (съавт. V. Krastanova),

Турските думи в говорите на с. Момчиловци и гр. Чепеларе, Смолянско. – В: *Юбилеен сборник „Професор Иван Кочев – живот, отдаден на езикознанието*. София, 88–95.

Езикови нагласи към диалекта и диалектизмите. – *Проблеми на социолингвистиката XII. Езикова ситуация – състояние и тенденции*. София, 55–62.

Езикови нагласи към терминология, свързана със здравето. – *Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie*, № 5, Lublin, 45–52.

Basic thematic cores in native language modern textbooks. – *Учебник у функцији наставе и учења*, Ужице, 227–234. (в съавт. с V. K r a s t a n o v a)

Славянобългарският пласт в ойконими от Южните Родопи. – *Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie*, № 5, Lublin, 180–186.

2017

Селищни имена в две преправки на Паисиевата История (Рилската и Поп-Йоановата). – В: *Научни трудове на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*, т. 55, кн. 1, сб. А, Филология. Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“, 107–117.

За българската езикова политика. – *Наука*, 1, 48–52.

Пространствено-времевите опозиции в картината на света и човека (върху материал от Южнородопските народни песни в Ксантийско). В: *Сборник с доклади от национална научна конференция: „Образование и наука – за личносно и обществено развитие“*, книжка трета „Хуманитарни и обществени науки“, CD, ISBN: 978-954-8767-68-2. Смолян, 28–39.

2018

Вокативни форми на роднинските названия в народнопесенния фолклор от Ксантийско (дн. Гърция). – *Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie*, Vol 7 (2018), 58–63.

Национална и езикова идентичност на българоезичните мюсюлмани в Южните Родопи (опозицията наше – чуждо). – В: *Проблеми на социолнгвистиката XIII. Обществените процеси и тяхното отражение в езика*. София, 101–105.

Езикови реализации на опозицията мъжко / женско в модела на света, възплътен в народнопесенния фолклор от Ксантийско. – В: *Общество. Думи. Съзнание. Юбилеен сборник в чест на езиковедите Ангел Пачев, Иван Касабов и Максим Стаменов*. София, 26–31.

Говорещият човек – езикови реализации в народнопесенното творчество в Южните Родопи. – В: *Memoria de futuro (Памет за бъдещето): мултидисциплинарни аспекти в изследванията на човека*. Пловдив, 2018, 43–50.

Към въпроса за видовете казуеми в съвременния български език. – *Български език и литература*, кн. 3, 235–240.

Турско-български хибридни съществителни имена за лица с пейоративно значение в смолянския говор. – *Български език*, 3, 77–88.

Application of Mathematical Formulas and Models in Bulgarian Language Teaching. – *Наука, настава, учене – проблеми и перспективе*, Ужице: Педагошки факултет, 439–446. Т., (съавт. В. В. B a l i y s k a, Нр. Т. M e l e m o v)

2020

Oikonyms in the Southern Rhodopes (The Regions of Xanthi, Komotini, Soufli and Didymoteicho Areas). – *The Pomaks of Thrace. A Multidisciplinary and Interdisciplinary Approach*. Thessaloniki, 97–106.

2021

ONYMS IN THE FOLK SONGS FROM THE XANTHI REGION. – Perspectives of ethno-linguistic research on the «historical» area of Thrace, Thessaloniki: K. & M. STAMOULIS PUBLICATIONS, Christina Markou – Evangelia Thomadaki – Xenophon Tzavaras (eds.), pp. 151–161, ISBN 978-960-656-059-0.

Битуването на родопското „широко“ *о* във виртуалния град Интернет (във фейсбук групата „Аз говоря на родопски диалект“). – *Проблеми на социолингвистиката XIV. Градска култура и езиково разнообразие. Материали от Четирнадесетата международна конференция по социолингвистика*, (ред. А. Г. Ангелов, Кр. Алексова, П. Сотиров, Ел. Каневска-Николова, Кр. Стоянов, К. Исса, П. Кънчева, Цв. Венкова, Д. Апостолова), София, 187–192, ISSN 1314-5401.

Една архаична славянобългарска морфологична особеност, ревитализирана в интернет пространството (тричленната система при определените форми на имената и при показателните местоимения). – *Generaciya Interneta / The Internet Generation*. Urednice Diana Stolac, Anastaziya Vlastelić. Zagreb – Rijeka 2021, 428–440. ISBN: 978-953-169-462-9 (HRVATSKA SVEUČILIŠNA NAKLADA), ISBN: 978-953-361-031-3 (SVEUČILIŠTE U RIJECI, FILOZOFSKI FAKULTET). (съавт. Д. Ф а н ч у л о)

Названия на горните и връхните женски дрехи в родопското народно облекло. – *Български език / Bulgarian Language* 68 (2021), 4, 101–119. (съавт. С. М а р и н о в)

2022

Названия на елементите на мъжкото традиционно облекло в Родопите. – *Български език / Bulgarian Language* 69, кн. 3, 2022, 78–95. (в съавт. със С. Маринов)

Названия на женските прически и забраждания в Родопите. – *Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*, Книга XXXV, (съавт. С. М а р и н о в), София, 194–216.

Съюзите *да* и *че* в рамките на предиката (съставен или сложен съставен) след *мога* и *взема*. – *Български език / Bulgarian Language*, Приложение, 230–237.

Славянска лексика при названията на елементи на женския родопски традиционен костюм. – *Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie*, Vol 11 (2022), 110–122.

Названия на престилки, препасвания и поясни елементи в традиционния женски народен костюм. – *Научни трудове на СУБ – Смолян*, Том III, Част I, Смолян, 27–36. (съавт. С. М а р и н о в)

Езикова характеристика на композитите в родопските говори. – В: Сборник с доклади от национална научна конференция с международно участие на тема „Образова-

ние, наука, общество“, 3–4 ноември 2022 г., гр. Смолян, УИ „Паисий Хилендарски“, 286–303.

2024

Социолингвистиката в българското училище (социолингвистична проблематика в учебните програми и учебниците по български език за 11.–12. клас). – *Проблеми на социолингвистиката XV. Нови направления, теми и идеи в социолингвистиката*. София, 195–204.

Кратка езикова характеристика на един слабо проучен родопски говор (говора на с. Брезе, Девинско). – *Български език / Bulgarian Language* 71, кн. 2, 107–122.

Compiled by: Prof. Slavka Keremidchieva, PhD

ORCID ID: 0000-0003-0615-6332

Institute for Bulgarian Language

Bulgarian Academy of Sciences

Shipchenski prohod Blvd. 52, block 17

Sofia 1113

e-mail: slavka_ker@abv.bg

ШЕСТНАДЕСЕТИ МЕЖДУНАРОДНИ
СЛАВИСТИЧНИ ЧЕТЕНИЯ *ПАМЕТ И ИСТОРИЯ*
В СЛАВЯНСКИТЕ ЕЗИЦИ И ЛИТЕРАТУРИ
30–31 МАЙ 2024 г.

На 30 и 31 май 2024 г. се проведе Международната научна конференция Шестнадесети международни славистични четения на тема *Памет и история в славянските езици и литератури*. Конференцията беше организирана от Катедрата по славянско езикознание и Катедрата по славянско литературознание към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. През годините форумът се е утвърдил като неизменна част в научния календар на учени не само от България, но и от цял свят. По традиция конференцията се проведе в сградата на Софийския университет, а тази година участие в нея взеха над сто и двадесет учени, представители на близо двадесет държави и научни институции, които изнесоха своите доклади индивидуално или в съавторство. Голям беше и броят на слушателите, които задаваха въпроси и участваха активно в дискусиите. Събитието се проведе в пет от залите и аудиториите на университета в три големи тематични направления и двадесет и шест тематични секции.

По традиция конференцията беше открита официално от деканското ръководство на Факултета по славянски филологии, след което бяха отправени приветствия към участниците от ректорското ръководство на Софийския уни-

верситет „Св. Климент Охридски“. През първия ден на форума беше представен и сборникът от Петнадесетите международни славистични четения, провели се през 2022 г., а онези от участниците, които бяха и автори на доклади в него, получиха своите авторски бройки.

Първо в програмата беше пленарното заседание, в рамките на което бяха изнесени два доклада: Маргарита Младенова с *Периферно екзистенциални глаголи в старобългарския език* и Ренета Божанкова с *Градини, хербарии, книги – личните пространства на паметта в литературата* – и двете от Факултет по славянски филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Последва дискусиия, след което беше обявена обедна почивка.

През първия ден на конференцията бяха проведени общо шест тематични заседания от областта на езикознанието. Своите доклади представиха: Ирина Георгиева, НБУ, *Относно понятието „колокация“ в съвременната лингвистика*; Мария Дудаш, Университет „Лоранд Йотвъош“, Будапеща, *Словобразуване в българския и унгарския език – деноминални суфикси*; Десислава-Девора Атанасова, СУ „Св. Климент Охридски“, *Паметта на домашните думи vs. заетите глаголи в професионалния IT жаргон на руския език*; Жана

Станчева, СУ „Св. Климент Охридски“, *Информативност на термините с форма на изрази – памет за съдържанието във външната структура (съпоставка в български, полски и английски)*; Юлия Сулковска-Мазуркевич, Университет в Лодз, *Język pracowników służb bezpieczeństwa Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej oraz Ludowej Republiki Bułgarii, na podstawie analizy dokumentów archiwalnych, dotyczących inwigilacji środowiska inteligenckiego*; Кристияна Симеонова, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН, *Към въпроса за руското влияние в началните етапи на изграждането на българската научна терминология*; Инна Хинова, СУ „Св. Климент Охридски“, *Най-нова чуждоезикова лексика в сферата на компютърните игри в руския език*; Мирена Пацева, СУ „Св. Климент Охридски“, *Акцентните вариации на някои многофункционални суфикси сигнализират типологични деления*. Основен акцент беше поставен върху проблеми от областта на лексикологията, терминологията, словообразуването. Разгледани бяха различни въпроси, свързани със състав и средствата и начините за тяхното обогатяване и развитие чрез въвеждането на нови елементи на различни езикови равнища.

Езиковедските заседания през първия ден на конференцията продължиха с докладите на: Красимира Фучеджиева, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН, *Семантичен аспект на етимологичния анализ*; Симеон Стефанов, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН, *Чакам: преглед на известното в науката*; Александра Лончар Райчевич, Катарина Станкович, Философски факултет, Ниш, Педагогически факултет, Вранье, *Контрастивно поређење природе акцен-*

та у руском и српском језику (у призренско-тимочком дијалекту); Христина Дейкова, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН, *Бележки към етимологичното гнездо на бълг. лих (< праслав. *liхъ)*; Стефана Паунович Родич, Университет в Белград, *Улога фолклора у очувању и ревитализацији русинског језика у Војводини*; Далибор Соколович, Университет в Белград, *Домени употребе језика Банатских Бугара у Србији*; Едита Манастирска-Виончек, Институт по езикознание и литература, Университет Мария Кюри-Склодовска, Люблин, *О Pani Księżyc i Panu Księżycu, czyli jak tłumacz radzi sobie z plcią w przekładzie*; Иван Держански, Елена Сирук, Институт по математика и информатика, БАН, *Лексикално-семантичното поле „памет“ в български и украински език*; Силвия Петкова, СУ „Св. Климент Охридски“, *За превода на устойчивите разговорни реплики в съвременната руска проза*; Елена Крейчова, Масариков университет, Бърно, *Предизвикателствата на предмета „Библейските текстове в светлината на славянските преводи“*; Красимира Алексова, Ивана Давидков, СУ „Св. Климент Охридски“, НБУ, *Преводни съответствия на българския дубитатив на сръбски*; Албена Стаменова, СУ „Св. Климент Охридски“, *Преводите на Светото писание на съвременен език и развитието на българския и украинския книжовен език*; Райна Камберова, СУ „Св. Климент Охридски“, *Проблеми и решения при превода на жаргонизми и нецензурна лексика*; Весела Шушлина, СУ „Св. Климент Охридски“, *Усвояване на категорията определеност при изучаване на български език от чужденци*; Венера Матеева-Байчева, Катрин Костова, СУ „Св. Климент Охридски“, *За обучението по български*

език в електронна среда. Дистанционна подготовка по български език като втори; Виктория Недялкова, СУ „Св. Климент Охридски“, *Автокорекции в устною речи болгарских студентов, изучающих русский язык*; Дарка Хербез, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, *Обрада тематске јединице Занимања или професије на почетном нивоу у настави српског као страног језика*; Рени Манова, СУ „Св. Климент Охридски“, *Умението за аргументация в подготовката по български език на чуждестранни студенти*. В тях бяха застъпени проблеми от областта на етимологията, етнолингвистиката и лингвокултурологията, преводологията и чуждоезиковото обучение. Бяха разгледани широк кръг въпроси в диахрония и синхрония, засягащи различни езикови равнища – морфология, лексикология, словообразуване, стилистика.

През първия ден на конференцията се проведеха и шест заседания от областта на литературознанието и антропологията. Основни акценти бяха поставени върху паметта и колективната травма в литературата; върху особености на епоса и наратива; беше предложен поглед върху литературата в историческа перспектива; беше разгледана литературата в учебниците по литература; изследвани бяха паметта и историята; анализирани бяха идентичностите в романа.

През втория ден на конференцията бяха предвидени шест езиковедски заседания. В тях своите доклади представиха: Александар С. Павлович, Институт за сръбска култура, Прищина, *Неки топоними шарпланинске жупе Сириних у етимологији локалних Срба: имена насеља Штрпца и Готовуше*; Оксана Тимко Житко, Философски факултет, Загреб, *Ojkonimi, motivirani nazivima životinja, u ukrajinskom i hrvatskom jeziku*; Георги Митринов, Институт за

български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН, *Историческа антропологията от с. Боблен (Бобляни), Правицко (Егейска Македония) по данни от XVI век*; Красимира Петрова, СУ „Св. Климент Охридски“, *Следи на паметта в названията на лечебни растения в българския и руския език*; Марианна Конова, СУ „Св. Климент Охридски“, *Ономастиката в дипломатическите текстове – проблеми на превода*; Елена Леонидивна Смал, Академия по труда, социалните отношения и туризма, Киев, *Видообразення просторових моделей у мікротопонімії Лівобережжя міста Києва*; Маріяна Джукич, САНУ, *Поредбене фразеолошке јединице у делу Јована Суботића*; Диляна Денчева, СУ „Св. Климент Охридски“, *Историческа метафоричност или метафорична смърт*; Павлина Мартинова, СУ „Св. Климент Охридски“, *Модални глаголи за изразяване на значенята задължителност и необходимост в украинския и българския език*; Лилия Иванова, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, *Аспекти в изследването на езиковата оценка*; Диана Благоева, Марчин Фастин, Роман Тимошук, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН, Институт по славистика, ПАН, *Към въпроса за междуезиковата омонимия във фразеологията (българско-полска перспектива)*; Васил Гешев, СУ „Св. Климент Охридски“, *Обща картина на приликите и разликите между туризма в българския и полския език*; Изабела Козера-Славомирска, Ягелонски университет, *Концепт ПАМЯТЬ в современном русском языке (в сопоставлении с турецким языком)*; Олга Виктория Сахарова, Национална музикална академия на Украйна, Катедра Езици, *Концепт «пам'ять» у сучасній українській мові (на матеріалі драма-*

тургии военного часу); Росен Малчев, СУ „Св. Климент Охридски“, *Наблюдения върху дихотомията „агиология и демонология“ във фолклорната вяра на селища от родопския Рупчос (етноложки и лингвистичен поглед)*; Витка Делева, СУ „Св. Климент Охридски“, *Концепцията за памет и история в съвременното езиково съзнание*; Найда Иванова, СУ „Св. Климент Охридски“, *За изследването на славянобългарския период от историята на новобългарския книжовен език*; Татяна Брага, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН, *Някои предварителни наблюдения върху кодикологичните особености на Берлинския дамски*; Емилия Македонска, СУ „Св. Климент Охридски“, *Приносът на Й. Добровски и Й. Юнгман за формирането на книжовния чешки език*; Велико Панайотов, СУ „Св. Климент Охридски“, *Словашката вокална система през 10–11 в.*; Павол Одалош, Философски факултет, Университет Матей Бел в Банска Бистрица, *Modelovanie a modely názov železničných zastávk v Slovenskej republike*; Лаура Ягелкова, Славистичен институт „Ян Станислав“, САН, Университет „Константин Философ“, Нитра, *Mythological-Christian symbolism of plants in the Goral dialect environment*; Олга Сорока, Лвовски национален университет „Иван Франко“, Лвов, *Предаване на украински собствени имена на български език*. Основни акценти бяха поставени върху проблеми от областта

на лексикологията, словообразуването и терминологията; общите и съпоставителни изследвания; етнолингвистиката и лингвокултурологията; историята на (книжовните) славянски(те) езици; кодикологията. Предложени бяха както изцяло нови данни за новооткрити и неизследвани до сега в детайли езикови паметници, така и изключително сериозни обобщаващи анализи на известни факти в езикознанието и нови подходи в лингвистичния анализ.

През втория ден на конференцията се проведеха и десет заседания от областта на литературознанието и антропологията, в които бяха разгледани разнообразни проблеми от областта на литературознанието; историята в литературата; театрознанието; културологията; сравнителните прочити; колективната митология и сакралните герои и др.

С разнообразната тематика и големия брой участници *Славистичните четения* през 2024 г. оправдаха статута си на един от най-мощните по замисъл, най-разнообразните и вдъхновяващи научни форуми, организирани в България. Предвижда се издаването на сборник с докладите от конференцията.

Simeon Stefanov, PhD

Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
Shipchenski prohod Blvd. 52, block 17
Sofia 1113, Bulgaria
e-mail: s.stefanov@ibl.bas.bg

**МЕЖДУНАРОДНА ГОДИШНА КОНФЕРЕНЦИЯ
НА ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
„ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“ ПРИ БЪЛГАРСКАТА
АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ЗА 2024 Г.**

На 15 и 16 май 2024 г. се проведе *Международната годишна конференция* на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките. Тържественото откриване се проведе на 15 май в Института за български език в зала „Акад. Александър Теодоров-Балан“. В конференцията, която тази година беше посветена на 82-рата годишнина от основаването на Института за български език, взеха участие общо 47 учени от различни научни институции от България и чужбина с 43 доклада, които успешно са преминали процедура на двойно анонимно рецензиране.

Форумът беше открит от проф. Лuchia Антонова, директор на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“. Приветствия по повод празника отправиха г-жа Зорница Георгиева от Дирекция „Наука“ от Министерството на образованието и науката, проф. Нели Косева от Института по полимери към Българската академия на науките, а водещата на церемонията по откриването доц. Христина Дейкова предаде, че поздравителни адреси са получени от доц. Елка Трайкова и колегиите на Института за литература при Българската академия на науките, от колегите от Института за исторически изследвания с директор проф. Даниел Вачков и от д-р Ваня Кастрева, началник на РУО – София-град.

Бяха връчени и годишните награди на Института за български език – първата беше в категорията „Книга на годината“, получена от авторския колектив проф. Славка Керемедчиева, проф. Ана Кочева и гл. ас. д-р Маргарита Котева за труда им „Езикът на българската кухня“ (книга, издадена в Академичното издателство с финансовата подкрепа на програмата на БАН за трудове, свързани с българската диаспора в чужбина). Институтът за български език също така удостои със златна значка проф. Ана Кочева за заслуги към развитието на българската езиковедска наука и на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“.

В първия ден на конференцията беше изслушан пленарният доклад на Андреа Раду-Беженару от Института за лингвистика „Йоргу Йордан – Александру Росети“, Румънска академия на науките – *Motivation and attitudes towards Bulgarian as a second language*.

В Секция *Съвременен български език* бяха изслушани пет доклада: *За синтаксиса на предикатите за желание* с автори Йовка Тишева и Марина Джонова (СУ „Св. Климент Охридски“). Статията изследва аргументната структура на предикатите за желание и представя техните възможни компоненти – именна, предложна фраза или комплементно изречение. *Контекстова*

зависимост на граматическите категории в съвременния български език с автор Красимира Алексова (СУ „Св. Климент Охридски“) изследва влиянието на контекста и/или ситуацията върху реализацията на именните и глаголните категории в съвременния български език. Някои особености на глаголите в неопределеноличните изречения от Петя Осенова (СУ „Св. Климент Охридски“), представи особеностите на глаголите в неопределеноличните едносъставни изречения, като разгледа семантичната типология на част от глаголите, които се употребяват в подобни изречения, както и представи типични словоредни модели на глаголите в разглеждания тип изречение. Ефектът на пола и възрастта върху темпа на четена българска реч с автор Бистра Андреева (Саарландски университет, Германия) установява какво влияние оказват полът и възрастта върху темпа на четена българска реч и какъв е ефектът от различните методи за неговото измерване. В *Българската езиковедска библиография – съвременно състояние, проблеми и перспективи за развитие* Милен Томов (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) разглежда съвременното състояние на българската езиковедска библиография и обосновава необходимостта от създаване на единна онлайн библиографска платформа за езиковедска българистика.

В Секция *Съвременен български език. Българска лексикология и лексикография* бяха изслушани шест доклада: *Лексикализация на устойчивите изрази с неопределителна семантика от типа „не знам (си) кой (си)“* на Ласка Ласкова (СУ „Св. Климент Охридски“), която изследва структурните варианти и употребите на устойчивите съчетания по модела *не знам (си) к-дума (си)*, използвани в разговорната реч. *Негативни форми на дубитатива* на Диана Андрова

(СУ „Св. Климент Охридски“) разглежда негативните форми на дубитатива за първо и второ лице на деятелния залог в бъдеще време и бъдеще време в миналото в българския език с цел да провери наличието на четвърти формообразуващ модел за изразяване на негативна дубитативна семантика, да проследи употребата на конкурентните форми, носещи такова значение, и да даде отговор на въпроса има ли доминираща форма. *Словник и словникови единици* с автор Цветелина Георгиева (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) авторката отчита разликата между словник за речник и словник на речник и предлага дефиниции и описва местоположението на словниковите единици с оглед на начина на организиране на езиковия материал в речника. *За някои сравнителни речници с изходен език сръбски* на Атанаска Атанасова (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ БАН) разглежда някои сравнителни речници от общ тип с изходен език сръбски (сърбохърватски) и целеви език български и проследява приликите и разликите между тях с оглед на целите, обема на словника, структурата на речника и семантичната структура на думите. *Глаголът съм в българско-чуждоезичните речници* от Михаела Кузмова (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) разглежда лексикографската разработка на глагола съм в избрани българско-чуждоезични речници, публикувани у нас и в чужбина през последните шейсет години. Пленарният доклад *Българите и българският език в Албания – история, съвременност, перспективи* на Рак и Бело (Университет в Тирана, Албания).

В Секция *Българска диалектология и лингвистична география. Терминология* бяха изслушани пет доклада: *Some names of cereal foods in Polish and Bulgarian*

dialects с автори Лучия Антонова-Василева (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) и Блажей Осовски (Университет „Адам Мицкевич“, Познан) анализират специфични диалектни названия на традиционни храни от зърнени растения в български и в полски език. *За някои зони в говора на с. Речане, Призренско* от Илияна Гаравалова (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) представя част от лексикалното богатство на речанския диалект, по-специално някои от начините за назоваване на домашните и дивите животни в него. *Социолингвистични аспекти на изследването на българските говори в Бесарабия* с автор Олга Новак (Одески национален университет „И. И. Мечников“, Украйна) очертава няколко основни характеристики на съвременната езикова ситуация в един полиетнически, съответно многоезичен и мултикултурен регион в Южна Украйна – Буджак, където са запазени, функционират и продължават да се развиват българските преселнически говори. *Лексикалното богатство на югозападните български говори в описания от третата четвърт на XIX век* от Мария Мицкова (ПУ „Паисий Хилендарски“) разглежда лексикалното богатство на югозападните български говори, които пазят ярки следи от старобългарското наследство. *Названия на тестени храни в бесарабските български говори* с автор Свитлана Георгиева (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) изучава терминологията на кулинарната лексика на българите от диаспората.

В Секция *История на българския език. Терминология* бяха изслушани пет доклада:

Чуждоезикови интерференции в диахронната българска роднинска терминология на Марияна Цибран-

ска-Костова (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) извлича лексикална информация за употребата на турските роднински названия *баджанак* и *абла* в ръкопис *РНБ ОР Погод. 243*, XVII в., от Руската национална библиотека в Санкт Петербург. *Български лични печати от Западна Тракия и Източните Родопи с датировка от края на XIX и началото на XX век* с автор Георги Митринов (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) представя лични печати от български селища в Югоизточните Родопи и в Западна Тракия с датировка от края на XIX и началото на XX век. *Наблюдения върху лексиката на литургийното тълкуване в MSS РГАДА 88 и Богшиич 52* от Татяна Илиева (Кирило-Методиевски научен център, БАН) разглежда употребата на теонимите в новоидентифицираното литургийно тълкуване в mss РГАДА 88 и Богшиич 52. *Лексика в областта на финансово-паричните и търговски отношения в новобългарски текстове от XVIII и XIX в.* на Татяна Брага и Симеон Стефанов (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) представя лексика в областта на финансово-паричните и търговски отношения в новобългарски текстове от периода XVIII–XIX в. *Лингвистичните понятия и термини в контекста на логопедичната проблематика и терминология* с автор Виктория Кънева (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) разглежда въпроси, свързани с особеностите при преминаването на една немалка част лингвистични понятия и термини в професионалния логопедичен език.

Вторият ден от конференцията започна с пленарния доклад на Корина Лешбер на тема *Български влияния в румънския език в семантичните полета 'води', 'риби' и 'риболов'*, която въз осно-

ва на автентичен материал от Румънския лингвистичен атлас / *Atlasul lingvistic romîn* II. Serie nouă разглежда румънски диалектни думи от семантичните полета ‘води’, ‘риболов’ и ‘риби’, като акцентира върху думите от славянски произход и по-конкретно върху заемки от български и старобългарски език. След пленарния доклад конференцията продължи с работа по Секции.

В първата сутрешна сесия в Секция *Българска етимология, Етнолингвистика. Съвременен български език* бяха представени пет доклада: Христина Дейкова (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) с доклада си *По следите на една остаряла гръцка заемка в българския език* анализира гръцката заемка харокоп прил., харокопа същ. ж. р., която се среща с двете форми в „Речника на българския език“ на Н. Геров, но с различни значения – ‘сръчен, похватен’ и ‘засмяна, приказлива жена’. Ирина Седакова (Институт за славянознание, РАН) представи доклада *Болг. заварвам ‘заставатъ’ и его синонимы: етнолингвистическая заметка*, където анализира семантиката, основните контексти на употребата и лексикографското представяне на българския глагол *заварвам*. Красимира Фучеджиева (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) представи доклада си *Значението ‘ям’ като резултат от регулярен развой: семантичен паралелизъм в помощ на етимологичния анализ*, в който се фокусира върху група български глаголи с вторично значение ‘ям’. Теодора Кръстева (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) направи преглед на *Някои метафори в медийния дискурс*, които изграждат образа на политиката като процес и на политиците в нея. Цветелина Ангелова (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) до-

кладва наблюденията си върху *Представата за концепта индивид в съзнанието на съвременния българин*, като същинският анализ включва комплекс от съждения, регистрирани в анкетите, показващи схващанията на съвременния човек.

По време на втората сутрешна сесия в Секция *Съвременен български език, Съпоставително езикознание* бяха представени четири доклада:

Галина Кустова (Институт за руски език „В. В. Виноградов“, РАН) и Елена Иванова (Санктпетербургски държавен университет), които се включиха онлайн, представиха доклад на тема *Псевдопосесивни конструкции (у + родителен падеж) в руския език и техните български паралели*. Диана Благоева (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) и Йоанна Сатола-Сташковяк (Академия по хуманитарни и икономически науки, Лодз, Полша) представиха доклад на тема *За една българско-полска фразеологична успоредица*, в който разглеждат историята и употребата на фразеологични единици с компонент гарван, врана / kruk, wrona в българския и полския език. Илияна Димитрова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) разгледа *Компонентът социокултурна компетентност в учебните програми по български език за обучението, организирано в чужбина*, като постави акцент върху придобиването на знания, умения и отношения, свързани със социокултурната компетентност.

Двете следобедни сесии бяха посветени на *Съпоставителното езикознание, Чуждоезиковото обучение и Етнолингвистика*, от една страна, и от друга, на разработки в областта на *Компютърна и корпусна лингвистика*. По време на първата следобедна секция бяха представени пет доклада: Олена Войцева и Дарья Кривенченко (Одески

национален университет „И. И. Мечников“, Украйна) взеха участие в конференцията онлайн и представиха доклад на тема *The category of evaluation and its representation in contemporary Ukrainian internet discourse*. Авторките се фокусират върху рационалната и емоционалната оценка, които според тях са съставни части на лексикалното значение на думите, изразите, изреченията и отразяват позитивното или негативното отношение към съответните обекти, факти, събития от предметната действителност. Ана Васунг (Университет в Загреб, Хърватия) представи доклад на тема *Фразеологична еквивалентност (въз основа на български и хърватски фразеологизми)*, като дефинира структурно-семантични еквиваленти, частично структурни еквиваленти със съпадаща семантика, семантични еквиваленти, а също така и нулева еквивалентност. Мирена Пацева (СУ „Св. Климент Охридски“) докладва наблюденията си върху *Темп на речта и темп на артикулацията на българската реч на носители на китайски мандарин, изучаващи български език като чужд*, в която разглежда прозодичните аспекти на четена реч на носители на български език и на китайски мандарин (КМ), които изучават български като чужд. Йоанна Кирилова (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН) представи доклада си *Толерантността – средство за етическа диференциация между хората (анализ на анкетни данни)*, в който разглежда антонимите в полето на концепта *толерантност*, като се фокусира върху въпроса как българинът възприема толерантността и дали я приема като ценност. Ваня Иванова (ПУ „Паисий Хилендарски“) представи разработка в съавторство с Гергана Петкова (Медицински университет – Пловдив) на тема *Exploring textual diversity: scientific and business communication texts*

in English language courses. Авторките разглеждат начините, по които преподавателите могат да представят на обучаемите различните академични и професионални текстове, като предложиха конкретни дейности за подобряване на уменията им за взаимодействие с такива материали.

Последната и заключителна Секция по време на Международната научна конференция на Института за български език през 2024 г. беше организирана като тематичен панел *Компютърна и корпусна лингвистика*, в който бяха представени заключителни разработки на членовете на Секцията по компютърна лингвистика по проекта „Обогатяване на семантичната мрежа Уърднет с концептуални фреймове“, подкрепен от Фонд „Научни изследвания“, Договор КП-06-Н50/1 от 2020 г. Светла Коева представи подход за ефективна класификация на съществителните имена, улесняваща спецификацията на синтагматичните комбинации между глаголи и съществителни с доклад на тема *Towards detailed semantic classes of nouns*. Цветана Димитрова разгледа представянето във ФреймНет на предикатите за трансфер на притежание с оглед на семантиката и реализацията на аргументите им с доклад на тема *Verbs of transfer of possession in FrameNet*. Мария А. Тодорова представи разработка върху семантичните характеристики на група глаголи за контакт, споделящи концептуалната семантика на семантичните фреймове *Запълване* и *Изпразване* с доклад на тема *Селективни особености на глаголи за контакт*. Светлозара Лесева представи работата по разработването на двуезичен корпус, съдържащ семантична и синтактична анотация на глаголи за комуникация, движение и промяна и техните задължителни обкръжения в английски и български език с доклад в съавторство с Ивелина Стоянова

на тема *Корпусни данни за анализ на синтактичната реализация на семантичните фреймове*. Христина Кукова представи изследване върху глаголи за емоция и техните концептуални описания в българския език, като прилага методологията на фреймовата семантика за изучаване на спецификата на синтактичните конструкции, в които участват глаголите за емоции, както и семантичната мрежа БулНет за очертаване на отделните значения, с доклад на тема *Глаголи за емоция и някои фреймови реализации (върху материал от българския език)*. Валентина Стефанова представи изследване на глаголи, в чиято структура поне едно от съществителните имена, които приема, може да бъде изразено семантично като *част на тялото* с доклад на тема *Глаголи, свързани с част от тялото – семантични фреймове и селективни ограничения*.

Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките през 2024 г. се проведе предимно в присъствен формат, като беше излъчвана и на живо в Ютюб канала на Института за български език. Записи на всички доклади могат да се открият тук: <https://ibl.bas.bg/mezhdunarodna-godishna-konferentsiyana-instituta-za-balgarski-език-vprof-lyubomir-andreytchin-2024/#programme>.

Подробна информация за програмата, състава на Програмния и на Организационния комитет, както и електронна версия на сборника с докладите може да намерите тук: <https://ibl.bas.bg/mezhdunarodna-godishna-konferentsiyana-instituta-za-balgarski-език-vprof-lyubomir-andreytchin-2024/>.

Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ през 2024 г. се организира благодарение на финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания“, Договор № КП-06-МНФ/36 от 14.12.2023 г.

Malina Stoycheva

ORCID: 0000-0001-9522-061X

Web of Science Researcher ID:

JSK-7360-2023

Institute for Bulgarian Language,

Bulgarian Academy of Sciences

Sofia 113, Bulgaria

e-mail: m.stoycheva@ibl.bas.bg

Assist. prof. Valentina Stefanova, PhD

ORCID: 0000-0003-3334-2050

Web of Science ResearcherID:

AAF-9977-2020

Institute for Bulgarian Language,

Bulgarian Academy of Sciences

Sofia 113, Bulgaria

e-mail: valentina@dcl.bas.bg

СЪДЪРЖАНИЕ НА ГОДИШНИНА XLIX (2024)
НА СПИСАНИЕ *СЪПОСТАВИТЕЛНО ЕЗИКОЗНАНИЕ*

СЪПОСТАВИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

1. АЛЕКСАНДРОВА, Мая – Концептът съдба и неговите названия в митологичен аспект. Кн. 1, 36–80.
2. АЛЕКСОВА, Красимира, Ивана ДАВИТКОВ – Преводни съответствия на българския конклузив на сръбски език. Кн. 1, 81–99.
3. СИРАКОВА, Финка – Съпоставителен анализ на българския предлог за и новогръцкия предлог *за*. Кн. 1, 100–122.
4. СТАНЧЕВА, Жана – Термини с форма на изрази – слабост или необходимост в терминологията на европейския съюз (върху български, полски и английски езици-ков материал). Кн. 2, 5–18.
5. ТЕНЕВ, Иван – Нови употреби на феминативите *дама*, *госпожа*, *жена* и *dame*, *frue*, *kvinne* в българския и норвежкия език. Кн. 1, 5–35.
6. KOZERA-SŁAWOMIRSKA, Izabela – The status of redundant expressions – a Polish-English-Russian comparative perspective. Кн. 2, 19–36.

ТЕОРЕТИЧНИ ВЪПРОСИ НА ЕЗИКОЗНАНИЕТО

7. МЕСНЯНКИНА, Елена – Неологизмите в дискурса на виртуалната езикова игра. Кн. 1, 123–140.

ДИСКУСИИ, ОБЗОРИ И НАУЧНИ СЪОБЩЕНИЯ

8. АНДРЕЕВ, Антон – Усвояване на хоноративната система в езиковия репертуар на японски ученици между 6 и 12 години. Кн. 2, 51–74.
9. СТАМЕНОВ, Васил – Категорията рецептивност в съвременния български език. Кн. 2, 37–50.

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

10. ГРОЗДАНОВА, Евелина – М. Стефанов. Номинализацията на предиката в сръбския и българския книжовен език от края на XIX и началото на XX век. Кн. 2, 75–78.
11. ЕФТИМОВА, Андреана – Ю. Стоянова. Проблеми на психолингвистиката. Кн. 2, 86–90.
12. КАРАПЕТКОВА, Дария – И. Ташева. Медицинска хуманитаристика. Теми, термини, превод. Кн. 2, 94–96.

13. КОВАЧЕВА, Денислава – М. Йорданова, И. Саръиванова (съст.) 70 години специалност „Тюркология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Кн. 2, 101–103.
14. МАРОВСКА, Вера – К. Кударов. Българските лексемни класове и учението за частите на речта. Кн. 2, 79–85.
15. ПОПОВА, Велка – И. Георгов. Значение на детската лингвистика. Трудове на проф. д-р Иван Георгов по психолингвистика на развитието. Кн. 2, 91–93.
16. СИВИЛОВА, Яна – Д. Денчева. Фразеологизмите в съвременната българска поезия. Кн.2, 97–100.
17. СТАМЕНОВ, Христо – Л. Бурова, Р. Килева-Стаменова, Ив. Попов, Д. Димитрова, Пл. Цветков /съст./. Проф. д-р Константин Гълъбов и българската германистика. Сборник по случай 130 години от рождението на проф. д-р Константин Гълъбов. Кн. 1, 154–157.
18. СТЕФАНОВ, Мартин – Вл. Поломац. Језик повеља и писама Српске деспотовине. Кн. 1, 147–150.
19. СТЕФАНОВ, Мартин – Вл. Поломац. Српски као дипломатски језик у XV и XVI веку: филолошки приступ. Кн. 1, 151–153.
20. СТОЯНОВА, Юлияна – N. Długosz, A. Eftimova. Syndrom postkowiekowy w języku. Polsko-bułgarskie studium przypadku. Raport z badań eksperymentalnych. Кн. 1, 141–146.

ГОДИШНИНИ

21. ВИДРАЛСКА, Милена – Ваня Зидарова на 65 години. Кн. 1, 166–168.
22. ВЪЛЧЕВ, Боян – 220 години от рождението на Христати Павлович-Дупничанин. Първите стъпки на българската граматическа мисъл. Кн. 2, 104–109.
23. ДИМИТРОВА, Десислава – Вера Маровска на 70 години. Кн. 2, 123–125.
24. КЕРЕМИДЧИЕВА, Славка – Елена Каневска-Николова на 60 години. Кн. 2, 139–142.
25. МИЛАНОВ, Владислав – Петър Берон – родоначалник на новобългарския книжовен език (По повод 225-годишнината от рождението на Петър Берон и на 200-годишнината от отпечатването на „Рибен буквар“). Кн. 2, 110–115.
26. МИРЧЕВА, Албена – Кирил Влахов (По повод 100-годишнината от неговото рождение). Кн. 1, 158–163.
27. ПЕТРОВА, Красимира – Йордан Еленски (По повод 100-годишнината от неговото рождение). Кн. 1, 164–165.
28. РАЛЕВА, Цветана – Един дълъг живот, отдаден на науката. 120 години от рождението на проф. Николай Михайлович Дилевски. Кн. 2, 116–122.

ХРОНИКА

29. МАНОВА, Рени – Първата международна научно-приложна конференция Контакт на езици и култури. Българският език в контекста на мигрантската криза и адаптацията на бежанци, 17 – 19 ноември 2023 г., гр. Харманли. Кн. 1, 177–179.

30. СТЕФАНОВ, Симеон – Шестнадесети международни славистични четения
Памет и история в славянските езици и литератури 30–31 май 2024 г. Кн. 2, 152–
155.
31. СТОЙЧЕВА, Малина, Валентина СТЕФАНОВА – Международна годишна конфе-
ренция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българ-
ската академия на науките през 2024 г. Кн. 2, 156–161.

IN MEMORIAM

32. Иван Кънчев (1935–2024). Кн. 1, 180.

БИБЛИОГРАФИЯ

33. БОЯДЖИЕВА, Соня – Български езиковедски дисертации за 2022 г. Кн.1, 181–
183.
34. ВИДРАЛСКА, Милена – Библиография на научните трудове на Ваня Зидарова. Кн.
1, 169–176.
35. ДИМИТРОВА, Десислава – Библиография на научните трудове на Вера Маров-
ска. Кн. 2, 126–138.
36. КЕРЕМИДЧИЕВА, Славка – Библиография на научните трудове на Елена Канев-
ска-Николова. Кн. 2, 143–151.
37. МИХАЙЛОВА, Ина – Съдържание на годишнина XLVIII (2023) на списание Съ-
поставително езикознание. Кн. 2, 162–165.

АЗБУЧЕН УКАЗАТЕЛ НА ИМЕНАТА НА АВТОРИТЕ

АЛЕКСАНДРОВА, Мая – 1	МИХАЙЛОВА, Ина – 37
АЛЕКСОВА, Красимира – 2, 14	ПЕТРОВА, Красимира – 27
АНДРЕЕВ, Антон – 8	ПОПОВА, Велка – 15
БОЯДЖИЕВА, Соня – 33	РАЛЕВА, Цветана – 28
ВИДРАЛСКА, Милена – 21, 34	СИВИЛОВА, Яна – 16
ВЪЛЧЕВ, Боян – 22	СИРАКОВА, Финка – 3
ГРОЗДАНОВА, Евелина – 10	СТАМЕНОВ, Васил – 9
ДАВИТКОВ, Ивана – 2	СТАМЕНОВ, Христо – 17
ДИМИТРОВА, Десислава – 23, 35	СТАНЧЕВА, Жана – 4
ЕФТИМОВА, Андреана – 11	СТЕФАНОВ, Мартин – 18, 19
КАРАПЕТКОВА, Дария – 12	СТЕФАНОВ, Симеон – 30
КЕРЕМИДЧИЕВА, Славка – 24, 36	СТЕФАНОВА, Валентина – 31
КОВАЧЕВА, Денислава – 13	СТОЙЧЕВА, Малина – 31
МАНОВА, Рени – 29	СТОЯНОВА, Юлияна – 20
МАРОВСКА, Вера – 14	ТЕНЕВ, Иван – 5
МЕСНЯНКИНА, Елена – 7	KOZERA-SŁAWOMIRSKA, Izabela – 6
МИЛАНОВ, Владислав – 25	

ПОКАЗАЛЕЦ НА ЕЗИЦИТЕ, СЪПОСТАВЕНИ В ГОДИШНИНАТА

английски – 4, 6,	полски – 4, 6
български – 2–5, 9	руски – 6, 7
гръцки – 3	сръбски – 2
норвежки – 5	японски – 8

ГЕОГРАФСКИ ПОКАЗАЛЕЦ

Белград – 2	Съставител: Ина Михайлова СУ „Св. Климент Охридски“ бул. „Цар Освободител“ № 15 София 1504 e-mail: ina.mihailova@slav.uni-sofia.bg
Загреб – 10	
Краков – 6	
Пловдив – 9, 14, 21, 23, 34, 35	
София – 1–5, 7, 8, 11–13, 16–22, 24–33, 36, 37	
Шумен – 15	

Списание „Съпоставително езиковедие“ ИЗИСКВАНИЯ ЗА ОФОРМЯНЕ НА РЪКОПИСИТЕ

I. Оформяне на статиите

Ръкописите се качват в платформата Shcolar One, като при проблеми авторите могат да се свържат със списанието по електронната поща на адрес: contrastive@slav.uni-sofia.bg.

Обемът на статиите е желателно да не надхвърля 30 000 знака заедно с разстоянията между думите, със заглавието, библиографията и бележките под черта.

Приемат се статии на български, руски, английски, френски, немски, италиански и испански език.

Заглавието на статията на езика на текста трябва да е с главни букви, 14 п., получер шрифт, центрирано.

Следва празен ред.

Научна степен, звание, име и фамилия на автора на езика на текста, малки букви, 12 п., центрирано, на езика на текста.

На следващия ред (без празен ред) се изписва на езика на текста името на институцията, в която работи/-ят авторът/авторите.

Празен ред.

Кратка анотация (до 1 400 знака) на езика на статията, 10 п., малки букви (10 pt., small caps), без да се изписва думата резюме/абстракт/анотация.

Изписва се *Ключови думи*, 10 п., курсив, две точки и до пет ключови думи на езика на статията.

В края на ключовите думи не се пише точка.

Списанието може да Ви предложи при Ваше желание превод на анотацията и ключовите думи на английски език.

Анотациите и ключовите думи не се оформят с отстъп от 1.27.

Автоцитирането не повишава качеството на текста и не се поощрява.

Статиите, написани на езици, различни от българския, трябва да са придружени от анотация на английски език, както и на ключови думи на английски език.

Цитирането в статията следва модела автор – година – страници, напр. (Nitsolova 2008, 56–58). Както се вижда, ако името на автора е на кирилица, то се транслитерира на латиница.

Тиретата в началото на реда, между страниците при оформянето на библиографията или между дати или години да бъдат нормални по дължина, без отстъп. Да не се използва малка съединителна чертица (дефис).

Бележките под линия се индексират с нарастваща номерация за цялата статия, като всяка бележка трябва да се появява в края на страницата, на която е индексирана. Бележките под линия се номерират с арабски цифри и следват номерацията без прекъсване до края на ръкописа.

Да не се правят препратки към цитираната литература под черта.

В края на ръкописа се привежда **ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES**, която е използвана и цитирана в текста (а не библиография въобще по въпроса), подредена по азбучен ред. Всички източници в **ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES** трябва да са директно цитирани в текста и обратното – всички цитирани източници трябва да се явяват в **ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES**.

В раздела с цитираната литература не се допускат съкращения на заглавия на трудове, периодични издания и градове.

Материалите трябва да бъдат написани с Times New Roman, 12 points. Ако са използвани други шрифтове, те задължително се предоставят като отделни файлове към

материала. Използват се само Unicode шрифтове. Старобългарските примери се оформят с CyrillicaOchrid10U, а при невъзможност шрифтовете се изпращат заедно с текста на публикацията. При наличие на диалектни примери се използват наличните възможности на Unicode шрифтове. Ако има някакви особености на транскрипцията, които не могат да се предадат с тези шрифтове, задължително се изпращат използваните шрифтове.

Разстоянието между редовете да бъде 1 (единица).

Между заглавието на част или подчаст и следходния текст да има 1 свободен ред. Заглавията на части и подчасти се номерират с арабски цифри и са в получер шрифт (Bold), 12 п.

Параграфите и бележките под линия (10 п.) да бъдат оформени с помощта на автоматичните възможности на Microsoft Word, не се допуска използването на табулатор при оформяне на абзаците. Всеки нов абзац започва с отстояние на първия ред 1,25 п.

Примерите се изписват в курсив (Italic).

Ако се представят значения на думи, то тези значения се оформят в единични кавички, например фр. *femme* ‘жена’. Ако примерите са на език, който се различава от езика на публикацията, в двойни кавички се представя и техният превод.

Примерите на език, различен от българския, могат да се глосират при желание на автора. Използват се *The Leipzig Glossing Rules: Conventions for interlinear morpheme-by-morpheme glosses* (могат да се видят на адрес <https://www.eva.mpg.de/lingua/pdf/Glossing-Rules.pdf>).

Всички снимки, графики, схеми и таблици трябва да бъдат черно-бели. Авторът/авторите задължително посочват източника на снимката. Авторът/авторите носи/-ят отговорност за правата над илюстрациите (снимки, графики, схеми, таблици), взети от други източници.

Графиките, схемите, таблиците и снимките се надписват отгоре, 12 п., получер шрифт, центрирано.

При цитиране на български език се използват долни отварящи (като деветки) кавички и горни затварящи (като шестници) кавички, напр. „Благодаря“, а при цитиране на латиница – според стандарта в английския език, напр. “Thank you”. Допускат се ъгловати кавички «...», ако те са в правописната норма на езика, на който е статията.

Ако има автори с еднакви фамилии, които са споменати в текста, в скобите се посочва и инициал: (Kutsarov, Iv. 2007).

При повече публикации от един автор в една и съща година след годината се добавя индекс с буква, например (Nitsolova 2008a), (Nitsolova 2008b).

Ако има повече от един автор в препратката, отделянето им става с точка и запетая, например (Kutsarov 2007; Nitsolova 2008a).

Всички цитирани източници на кирилица след това се транслитерират на латиница в списъка на латиница.

Ако текстът на публикацията е на кирилица, в библиографията първо се разполага списък с източниците на кирилица с название **ЛИТЕРАТУРА**, а след един празен ред се дава списък на източниците на латиница с название **REFERENCES**, като **в списъка с източници на латиница се включват и транслитерираните на латиница кирилски източници**. Ако текстът е на латиница, в цитираната литература първо се дават източниците на латиница, вкл. транслитерираните кирилски източници, а след един празен ред и източниците на кирилица.

За транслитерацията на български източници може да използвате <https://slovoed.com/transliteration/>

За транслитерация на руски източници можете да използвате <http://translit.ru>.

Изберете подходяща спрямо местната езикова традиция система за транслитерация на кирилски текстове.

След надпис **ЛИТЕРАТУРА** или **REFERENCES**, центрирано, 12 п., получер шрифт, следва празен ред, а после се разполага библиографията по азбучен ред, 10 п., без начален отстъп, но следващите редове на всеки източник са с отстъп 1.27.

Благодарностите се изписват след края на текста, но преди библиографията. Заглавието им е **Благодарности и финансиране/Acknowledgments & Funding**, 12 п., получер шрифт, центрирано, а текстът е под надписа.

След Благодарности и финансиране/ Acknowledgments & Funding следва заглавието на статията на английски език, главни букви, 12 п., получер шрифт, центрирано. Ако статията е на английски, дава се превод на български език.

Празен ред.

Научна степен, звание и име на автора на латиница, малки букви, 12 п., центрирано.

На следващия ред (без празен ред) се изписва на английски език името на институцията, в която работи/-ят авторът/-ите.

Празен ред.

Кратка анотация (до 1 400 знака) на английски, 10 п., малки букви, без да се изписва думата резюме/абстракт/анотация. Ако текстът е на английски, анотацията се дава на български език. Списанието може да Ви предложи превод от английски на български език.

Празен ред.

На следващия ред се изписва *Key words*, две точки и след това същите ключови думи на английски език, 10 п.. Ако текстът е на английски, дават се ключови думи на български език.

След края на цитираната литература на латиница се изписват на английски език едно под друго научните титли, званието и името на автора, номер в ORCID или Web of Science Researcher ID, катедра/департамент, институция, град, държава, служебен електронен адрес.

Страниците не се номерират.

Оформянето на цитираната литература следва основните изисквания на БДС ISO 690: 2021.

Монография или речник

ИВАНОВА-МИРЧЕВА, Д., ХАРАЛАМПИЕВ, И., 1999. *История на българския език*. Велико Търново: Faber, 1999. ISBN 9549541320, 9789549541328

В списъка с литература на латиница този източник се транслитерира по следния начин: IVANOVA-MIRCHEVA, D. HARALAMPIEV, I., 1999. *Istoria na balgarskia ezik*. Veliko Tarnovo: Faber, 1999. ISBN 9549541320, 9789549541328

RADDEN, G., DIRVEN, R., 2007. *Cognitive English Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing House. ISBN-10. 9027219044. ISBN-13. 978-9027219046.

Статия в сборник

BOWERMAN, M., 1982. Reorganization processes in lexical and syntactic development. In: E. WANNER, GLEITMAN, L. (eds.). *Language acquisition: The state of art*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982, 319 – 346. ISBN: Hardback, 0 52123817 X: Paperback, 0 521282381.

Статия в периодично издание (списания или вестници)

СТОЕВСКИ, А., 2006. За някои прояви на англоезичното влияние в домашната среда на софиянци. *Съпоставително езикознание*, XXXI, № 1, 2006, 62 – 74. ISSN – 0204 – 8701. [viewed 20 April 2023].

В списъка с литература на латиница този източник се транслитерира по следния начин:
STOEVSКИ, А., 2006. Za някои прояви на англоезичното влияние в домашната среда на софиянци. *Sapostavitelno ezikoznanie*, XXXI, № 1, 2006, 62–74. ISSN – 0204 – 8701. [viewed 20 April 2023].

NICHOLAS, E., LEVINSON, S., 2009. The myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science. – *Behavioral and Brain Sciences* 32, 2009, 429 – 492. ISSN 0140-525N (Print), 1469-1825 (Online).

Рецензия

MURPHY, G. [review]. 2011. How words mean: Lexical concepts, cognitive models, and meaning construction. By Vyvyan Evans. Oxford: Oxford University Press, 2009. *Language* 87/2, 2011, 393 – 395. ISSN 0097-8507 (print), ISSN 1535-0665 (web).

Електронен източник

EVANS, V., BERGEN, B., ZINKEN, J., 2007. *The Cognitive Linguistics Enterprise: An Overview*. Available from: <http://www.vyvevans.net/READER.htm> [Viewed 19 August 2009].

II. Оформяне на рецензиите

Рецензиите се озаглавяват чрез точните библиографски данни на рецензирания труд. Имената на автора и институцията, в която работи, се изписват след текста на рецензията.

Обемът на рецензиите не трябва да надхвърля 14 000 знака.

Борис Парашкевов. *Немски елементи в говора на банатските българи*. [Университетска библиотека, № 452.] София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2007. 302 с.

Титла, степен, име, фамилия

Институция

Абстракт на езика на рецензията

Ключови думи на езика на рецензията

.....(текст на рецензията).....

Абстракт на английски език

Prof. Ivan Ivanov

ORCID: Web of Science Researcher ID:.....

Department of Bulgarian

Sofia University St. Kliment Ohridski

Sofia, Bulgaria

E-mail: xxxxxxxxxxxxxxxx@xxxxx.xxx

GUIDELINES FOR AUTHORS

I. Guidelines for articles

Manuscripts should be sent via email to the following address: contrastive@slav.uni-sofia.bg.

The recommended length of manuscripts of articles is 30 000 symbols, including spaces, the title, the footnotes, and **the References**.

Articles written in Bulgarian, Russian, French, German, Italian or Spanish are equally acceptable.

The title of the article, written in the language of the article, should be all caps, 14 pt, bold, and centered.

An empty line should follow this.

After that the degree, job title, and name(s) of the author(s), in the language of the article, should appear with the following characteristics – all caps, 12 pt, centered.

Immediately after that, in the language of the contribution, the institutional affiliation(s) of the author(s) are provided.

An empty line should follow this.

Then a short annotation (of up to 1,400 characters) in the language of the article, (10 p., small letters), without the caption summary/abstract/ annotation should appear. Below the abstract, written in the language of the article, an abstract in Russian is also provided. The journal can provide translations into Russian upon request.

This should be followed by the caption Key words, (10 pt., italic), colon and up to five keywords in the language of the article.

Do not write a period at the end of the list of keywords.

At your request, the journal can offer you a translation of the abstract and keywords into English.

Annotations and keywords are not indented by 1.27.

Auto-citation does not enhance the quality of the text and is not encouraged

Contributions written in a language different than Bulgarian should contain a Summary and keywords in English.

In-text citations should follow the model author – year – pages as in (Nitsolova 2008: 56–58). If the citation is in Cyrillic, the author's name is transliterated into the Latin script.

All instances of dash use should be of the *en*-dash (–), not hyphens. This applies to line initial dashes, dashes indicating page ranges, dates and years, etc.

Any notes, should be footnotes (10 p.), indexed in an ascending order throughout the manuscript, marked by Arabic numbers and appearing at the bottom of the page with the respective index number.

Please, do not use the footnotes for providing references.

At the end of the manuscript an alphabetically arranged **ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES** should appear. This is not literature review on the topic, but a list of references directly cited in the body of the article. All references mentioned in the **ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES** should be directly cited in the text, and vice versa, any citation in the text should appear appropriately referenced in the **ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES** section.

The **ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES** cannot contain abbreviations of titles, periodicals, journals, and cities. First names of authors and editors should be given in full, initials are inadmissible.

Manuscripts must be written in Times New Roman, 12 points. If other fonts are used, they must be provided as separate files. Only Unicode fonts are used. Old Bulgarian examples are formatted with CyrillicaOchrid10U, and if this is not possible, the fonts used are sent together

with the text of the publication. When dialectal examples are adduced, available Unicode font possibilities should be used. If there are any features of the transcription that cannot be conveyed with these fonts, the fonts used must be sent. Line spacing should be set at 1 pt. Between the title of a part or subsection and the following text, there should be 1 empty line. Titles of parts and subsections should be numbered with Arabic numerals and be bolded. Paragraphs and footnotes (10 p.) should be formatted using the automatic options of Microsoft Word, no tabulating is allowed when formatting paragraphs. Each new paragraph should be indented at 1.25 pt. Examples should be in italics. If meanings of lexemes are rendered, they have to be enclosed in single quotes as in the example Fr. *femme* ‘woman’. If the examples are in a language different from the language of the paper, double quotation marks should be used to provide the respective translation of the example.

Examples in a language different from Bulgarian may be glossed in keeping with the author’s preference. *The Leipzig Glossing Rules: Conventions for interlinear morpheme-by-morpheme glosses* should be used (available for retrieval at : <https://www.eva.mpg.de/lingua/pdf/Glossing-Rules.pdf>).

All photographs, diagrams, graphs and tables should be black-and-white. The author(s) should duly indicate the source of any illustrative material not generated by the author(s). The responsibility for settling the copy rights of any illustrative material not generated by the author(s), such as photographs, images, diagrams, tables, graphs, or figures, lies with the author(s).

Diagrams, figures, tables and pictures should be introduced by a caption – 12 pt., bold, centered. When quoting in Bulgarian, lower opening (,) and upper closing (”) quotes are used, e.g. „Благодаря“, while quoting in English requires the use of the following quoting marks “Thank you”. Square quotation marks «.....» are admissible if they are part of the orthographic norm of the language in which the article is written.

In case of coincidence of family names of different authors cited in the text, initials should be included in the brackets, e.g. (Kutsarov, Iv. 2007).

In case of two or more publications by the same author in the same year, each publication is indicated by adding an alphabetical symbol after the year in the brackets, e.g., (Nitsolova 2008a), (Nitsolova 2008b).

If more than one author is quoted at a time, the in-text references should be separated by a semi-colon as in the example (Kutsarov 2007; Nitsolova 2008a).

All source cited in the Cyrillic script should be accompanied by transliteration, provided in square brackets. If the text of the publication is in a Cyrillic script, in section ЛИТЕРАТУРА all the Cyrillic sources should be listed alphabetically, followed by an empty line. After the empty line, a section REFERENCES should be provided, which contains all references in the Latin script, including transliterations of the Cyrillic ones from the section ЛИТЕРАТУРА. If the text is in a language using the Latin script, first the section REFERENCES should appear, in the БИБЛИОГРАФИЯ / BIBLIOGRAPHY section, the sources in Latin are given first, including transliterations of the Cyrillic references, and after an empty line the sources in a language using the Cyrillic script should be provided.

For the transliteration of sources in Bulgarian you may use <https://slovoed.com/transliteration/>

For the transliteration of sources in Russian you may use <http://translit.ru>.

Choose a transliteration system corresponding to the local tradition for transliterating texts in Cyrillic.

After the heading ЛИТЕРАТУРА or REFERENCES (12 pt., bold, centered) an empty line follows, after which an alphabetical list of all the cited sources (10 pt.) is provided. The first line is not indented but the remaining lines in a reference should stand at an indent of 1.27.

The formatting of the cited literature follows the basic requirements of BDS ISO 690: 2021.

Acknowledgments can be included after the end of the text, but before the references. The caption for this section is **Acknowledgments & Funding**, (12 pt., Bold, Centered, and the actual text should be positioned immediately below the caption.

After the Acknowledgments & Funding section follows the title of the article in English (in capital letters, 12 p., bold font. If the article is in English, a Bulgarian translation is provided.

An empty line follows.

After this, the degree, job title and name of the author(s) in Latin (small letters, 12 pt., centered) are provided.

The next line (without a blank line) is written in English with the name of the institution where the author(s) work.

An empty line follows.

A short abstract (up to 1,400 characters) in English is provided after this (10 pts., small letters), without the heading Summary/Abstract/Annotation. If the text is in English, the abstract here should be in Bulgarian. The journal can provide author(s) with a translation from English into Bulgarian of the said abstract.

An empty line follows.

On the next line, the caption Key words is provided, followed by a colon (:) and then the key words in English are listed (10 pt.). If the text is in English, the keywords here are provided in Bulgarian.

After the References, the scientific degree, title and name(s) of the author(s), as well as their number(s) in ORCID or Web of Science Researcher ID, the department, institution, city, and country are provided, followed by their official e-mail address in English, each provided on a separate line.

Page numbering should not be used.

Sample for References

A monograph or a dictionary

ИВАНОВА-МИРЧЕВА, Д., ХАРАЛАМПИЕВ, И., 1999. *История на българския език*. Велико Търново: Faber, 1999. ISBN 9549541320, 9789549541328

In the References, the same title should appear transliterated as below:

IVANOVA-MIRCHEVA, D. HARALAMPIEV, I., 1999. *Istoria na balgarskia ezik*. Veliko Tarnovo: Faber, 1999. ISBN 9549541320, 9789549541328

RADDEN, G., DIRVEN, R., 2007. *Cognitive English Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing House. ISBN-10. 9027219044. ISBN-13. 978-9027219046.

Paper in a collective volume

Bowerman 1982: Bowerman, Melissa. Reorganization processes in lexical and syntactic development. – In: Wanner, Eric, Lila R. Gleitman (eds.). *Language acquisition: The state of the art*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982, 319–346.

Paper in a periodical (journal or newspaper)

СТОЕВСКИ, А., 2006. За някои прояви на английското влияние в домашната среда на софиянци. *Съпоставително езикознание*, XXXI, № 1, 2006, 62 – 74. ISSN 0204 – 8701. [viewed 20 April 2023].

In the References, the same title should appear transliterated as below:

STOEVSKI, A., 2006. Za nyakoi proyavi na angloezichnoto vliyanie v domashnata sreda na sofilyantsi. *Sapostavitelno ezikoznanie*, XXXI, № 1, 2006, 62–74. ISSN 0204 – 8701. [viewed 20 April 2023].

NICHOLAS, E., LEVINSON, S., 2009. The myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science. – *Behavioral and Brain Sciences* 32, 2009, 429 – 492. ISSN 0140-525N (Print), 1469-1825 (Online).

Review

Murphy 2011: Murphy, G. [review]. How words mean: Lexical concepts, cognitive models, and meaning construction. By Vyvyan Evans. Oxford: Oxford University Press, 2009. – *Language* 87/2, 2011, 393– 395.

Electronic sources

Evans, Bergen, Zinken 2007: Evans, Vyvyan, Benjamin Bergen, Jörg Zinken. *The Cognitive Linguistics Enterprise: An Overview*. At <http://www.vyvevans.net/READER.htm> (accessed 19 August 2009).

If the source is in Bulgarian, after in the brackets the following text should appear (последно посетен 10.01.2024).

A corpus

BNC: The British National Corpus, version 3 (BNC XML Edition). 2007. Distributed by Oxford University Computing Services on behalf of the BNC Consortium. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

COCA: Davies, Mark. (2008-) The Corpus of Contemporary American English (COCA): 425 million words, 1990-present. Available online at <http://www.americancorpus.org>.

FrameNet at <https://framenet.icsi.berkeley.edu/fndrupal/>. Copyright 2000-2011, International Computer Science Institute.

Sample of an article in the Cyrillic alphabet

ЛИТЕРАТУРА

ИВАНОВА-МИРЧЕВА, Д., ХАРАЛАМПИЕВ, И., 1999. *История на българския език*. Велико Търново: Faber, 1999. ISBN 9549541320, 9789549541328.

СТОЕВСКИ, А., 2006. За някои прояви на англоезичното влияние в домашната среда на софиянци. *Съпоставително езикознание*, XXXI, № 1, 2006, 62 – 74. ISSN 0204 – 8701. [viewed 20 April 2023].

REFERENCES

BOWERMAN, M., 1982. Reorganization processes in lexical and syntactic development. In: E. WANNER, GLEITMAN, L. (eds.). *Language acquisition: The state of art*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982, 319 – 346. ISBN: Hardback, 0 52123817 X: Paperback, 0 521282381.

IVANOVA-MIRCHEVA, D. HARALAMPIEV, I., 1999. *Istoria na balgarskia ezik*. Veliko Tarnovo: Faber, 1999. ISBN 9549541320, 9789549541328

RADDEN, G., DIRVEN, R., 2007. *Cognitive English Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing House. ISBN-10. 9027219044. ISBN-13. 978-9027219046.

II. Guidelines for reviews

A review should begin with the detailed bibliographical data for the reviewed book. The recommended length of a review is 14 000 symbols. The sample below illustrates the organization of reviews:

Борис Парашкевов. *Немски елементи в говора на банатските българи.*
[Университетска библиотека, № 452.] София: Университетско издателство „Св. Климент
Охридски“, 2007. 302 с.

Title, degree, first name, last name

Institution

Abstract in the language in which the review is written

Keywords in the language in which the review is written

(text of the review) Abstract in English

Prof. Ivan Ivanov

ORCID: Web of Science Researcher ID:.....

Department of Bulgarian

Sofia University St. Kliment Ohridski

Sofia, Bulgaria

E-mail: xxxxxxxxxxxxxxxx@xxxxx.xxx